

zborník

Bratislavské právnické fórum 2023
TRANSPARENTNOSŤ
VO FINANČNOM A OBCHODNOM
PRÁVE

Bratislava legal forum 2023
TRANSPARENCY
IN FINANCIAL AND COMMERCIAL
LAW

Šťastová, Ťažká (zost.)

PRÁVNICKÁ FAKULTA
Univerzita Komenského
v Bratislave

zborník

Bratislavské právnické fórum 2023

Transparentnosť vo finančnom a obchodnom práve

zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie organizovanej pod záštitou Alumni klubu Univerzity Komenského v Bratislave, Právnickej fakulty
konanej 11. – 12. septembra 2023 v Bratislave

Bratislava legal forum 2023

Transparency in financial and commercial law

collection of papers from the international scientific conference organised under
the auspices of the Alumni club of Comenius University, Faculty of Law in
Bratislava
on 11. – 12. september 2023

PRÁVNICKÁ FAKULTA
Univerzita Komenského
v Bratislave

2023

Bratislavské právnické fórum 2023 : transparentnosť vo finančnom a obchodnom práve / Regina Šťastová, Veronika Ťažká (zost.). Bratislava : Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2023. 133 s. ISBN 978-80-7160-703-8.

© Autori

Zostavovatelia: Regina Šťastová, Veronika Ťažká
Návrh obálky: Jozef Andraško

Všetky príspevky prešli dvojitém anonymným recenzným konaním.

1. vydanie
Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave
2023

ISBN (e-verzia) 978-80-7160-703-8

Publikácia je šírená pod licenciou Creative Commons 4.0, Attribution-NonCommercial-NoDerivatives. Dielo je možné opakovaním používať za predpokladu uvedenie mena autorov a len na nekomerčné účely, pričom nie je možné z diela ani jeho jednotlivých častí vyhotoviť odvodené dielo formou spracovania alebo iných zmien.

Obsah

Limity publicity verejných registrov	4
	Daniel Zigo
Transparentnosť vlastných zdrojov územnej samosprávy na Slovensku	21
	Matej Kačaljak
ESG rating v kontexte legislatívnych zmien	27
	Simona Heseková Bojmírová
Nástroje na zabezpečenie transparentnosti obchodovania na finančnom trhu z pohľadu investorskej verejnosti	37
	Maroš Katkovčín
Whistleblowing na finančnom trhu	44
	Ľubomír Čunderlík, Veronika Čunderlík Čerbová
Centrálny register účtov ako nástroj pre zvýšenie transparentnosti	60
	Yana Daudrikh
Výmena informácií v oblasti daní ako nástroj na zvyšovanie transparentnosti .	71
	Andrea Szakács
Transparentnosť ako nástroj boja proti daňovým únikom	83
	Filip Baláži
Vybrané aspekty transparentnosti vo finančnom a obchodnom práve.....	93
	Albert Priehoda, Erika Neubauerová
Požiadavky na transparentnosť umelej inteligencie pri podnikateľskom rozhodovaní	108
	Dominika Pintérová
Overenie platobnej schopnosti dlžníka zdieľanie a výmena informácií medzi obchodnými spoločnosťami	124
	Regina Šťastová

LIMITY PUBLICITY VEREJNÝCH REGISTROV

LIMITS OF PUBLIC ACCESS TO PUBLIC REGISTERS

Daniel Zigo¹

Abstrakt: V období ostatného desaťročia významne narástol objem dát a osobných údajov o právnických osobách a fyzických osobách, ktoré sú členmi ich orgánov, ktoré sa stali dostupnými pre širokú verejnosť. Tento vývoj je možné vnímať v mnohých štátoch sveta, výrazne však v členských štátoch EÚ a osobitne na Slovensku, ktoré predstavilo i svoje vlastné nástroje na riešenie špecifických potrieb. Okrem mnohých údajov dostupných prostredníctvom obchodného registra, zverejňovania účtovných závierok či publikovania údajov o konečných užívateľoch výhod sme taktiež zaviedli register partnerov verejného sektora. Nie všetky štáty EÚ zdieľajú otvorenosť zverejňovania dát, tradične sú napríklad Nemecko alebo štáty Beneluxu vnímané ako jurisdikcie, kde prevažuje dôvernosť obchodných vzťahov nad širokou otvorenosťou. Stret práva na súkromie a ochrany osobných údajov s transparentnosťou je tak celoeurópsky významnou témou, ktorá bola koncom roka 2022 i predmetom rozhodovania SDEÚ v spojených veciach WM a Sovim SA proti Luxembourg Business Registers. Súdny dvor sa v tomto rozhodnutí zaoberal otázkou limitov dostupnosti údajov o konečných užívateľoch výhod širokou verejnosťou. Mnohé z otázok, ktoré súd v uvedenom rozhodnutí načrtnol môžu byť návodom i pre iné podobné nástroje, ktorými štáty zverejňujú údaje o súkromných osobách. Príspevok sa v nadväznosti na uvedené rozhodnutie zaoberá limitmi transparentnosti verejných registrov, špecificky v podmienkach Slovenskej republiky.

Kľúčové slová: transparentnosť, ochrana súkromia, register partnerov verejného sektora, register konečných užívateľov výhod, rozsudok WM a Sovim

Abstract: Over the past decade, the volume of data and personal data, available to the general public, about legal entities and natural persons who are members of their bodies, has grown significantly. This development can be seen in many countries of the world, but significantly in the member states of the EU and especially in Slovakia, which also introduced its own tools for solving specific needs. In addition to the number of data available through the

¹ Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

commercial register, the publication of financial statements or the publication of data on the beneficial owners, we have also introduced a register of public sector partners. Not all countries of the EU share the openness of the private sector data, for example, Germany or the Benelux countries are traditionally perceived as jurisdictions where the confidentiality of business relations prevails over broad openness. The collision of the right to privacy and the protection of personal data with transparency is thus an important issue throughout Europe and was also the subject of the judgment of the CJEU in the joined cases of WM and Sovim SA against Luxembourg Business Registers at the end of 2022. In this decision, the Court of Justice addressed the question of the limits of the publicity of data on the beneficial owners to the general public. However, many of the issues outlined by the court in the aforementioned decision can be a guide for other similar instruments by which states publish data on private individuals. The paper thus deals with the limits of transparency of public registers, specifically in the conditions of the Slovak Republic.

Key words: transparency, privacy protection, register of public sector partners, register of beneficial owners, WM and Sovim judgment

Úvod

Rozvoj internetu, informačných technológií a rôznych nástrojov na vyhľadávanie informácií spôsobil obrovský nárast dát, ktoré sa uchovávajú, sú vyhľadateľné a je možné k nim získať prístup. Mnohé z takýchto dát zhromažďuje priamo štát a za rôznymi cieľmi ich zverejňuje na webových stránkach jednotlivých štátnych inštitúcií. Môže pritom ísť o informácie priamo o činnosti štátu a jednotlivých zložiek verejnej moci, ktoré sú zverejňované za cieľom zvýšenia transparentnosti na strane štátu. V iných prípadoch sú však zverejňované údaje o súkromných subjektoch – fyzických osobách či právnických osobách, a to v rôznych registroch, zriadených na rozmanité účely, od evidencie nehnuteľností, prehľadu o korporátnych štruktúrach za cieľom ochrany zmluvných partnerov či veriteľov, až po zverejňovanie údajov o subjektoch vstupujúcich do zmluvných vzťahov so štátom na zvýšenie dohľadu nad vynakladaním verejných prostriedkov. V priebehu rokov štát nezvykne prehodnocovať rozsah zverejňovaných dát a občasne, v nadväznosti na domáce iniciatívy alebo reguláciu prichádzajúcu z orgánov Európskej únie („EÚ“), prináša i nové registre alebo zverejňovacie povinnosti.² Objem dát zverejňovaný online a dostupný pre domácu verejnosť i zahraničné subjekty je tak skutočne široký a spolu

² V období posledných rokov boli takýmito novými nástrojmi napríklad Register partnerov verejného sektora zriadený od roku 2017 a povinný zápis konečného užívateľa výhod do obchodného registra od roku 2018, vyplývajúci z legislatívy EÚ.

s niektorými ďalšími údajmi, napríklad dobrovoľne zverejnenými zo strany súkromného subjektu, umožňuje profilovať konkrétnu osobu a napríklad získať prehľad o jej osobných údajoch, majetku, zamestnaní, mieste bydliska, záľubách či prepojených osobách.

Regulátor si je tejto skutočnosti, samozrejme, vedomý a reflektujú ju aj jednotlivé právne predpisy v oblasti ochrany osobných údajov, ktoré sa postupne vyvíjajú spoločne s technickými možnosťami v spoločnosti. Potrebu ochrany osobných údajov reflektuje i právna veda a prax od postupného zavádzania informačných systémov.³ Predpisy v tejto oblasti sú pritom v EÚ nastavené pomerne striktne, Všeobecné nariadenie o ochrane údajov („GDPR“)⁴ zaviedlo jeden z najprísnejších režimov ochrany osobných údajov na svete.⁵ Napriek tejto skutočnosti sa i regulácia prijatá inštitúciami na úrovni EÚ môže dostať do konfliktu s právom na súkromie. EÚ totiž prijíma i množstvo predpisov za účelom zvýšenia transparentnosti, napríklad smernice v oblasti práva obchodných spoločností, digitalizácie, regulácie prepájajúce rôzne registre na národnej úrovni⁶, či smernice⁷ o predchádzaní využívania finančného systému na účely prania špinavých peňazí alebo financovania terorizmu („AML smernice“).

Práve ustanovenia V. AML smernice, meniace IV. AML smernicu v tom zmysle, že informácie o konečných užívateľoch výhod spoločností, registrované v centrálnych registroch konečných užívateľov výhod v členských štátoch EÚ, majú byť prístupné komukoľvek zo širokej verejnosti boli predmetom skúmania Súdneho dvora EÚ („SDEÚ“) v spojených veciach C-37/20 a C-601/20, WM a Sovim SA proti Luxembourg Business Registers („rozsudok WM a Sovim“). SDEÚ vo svojom rozsudku rozhodol, že zverejňovanie vyššie uvedených dát v zmysle V. AML smernice porušuje právo na súkromný život a ochranu osobných údajov stanovené v článkoch 7 a 8 Charty základných práv Európskej únie („Charta“) a zrušil platnosť dotknutých ustanovení V. AML smernice. Predmetný rozsudok sa zaoberal stretom cieľa všeobecného záujmu EÚ pri zverejňovaní údajov o konečných užívateľoch výhod, ktorým bol boj proti praniu špinavých peňazí a financovaniu terorizmu, so základnými právami na súkromný život a ochranu osobných údajov, pričom súd vykonal test proporcionality,

³ MORAVČÍKOVÁ, Andrea. Ochrana osobných údajov v informačných systémoch. *Justičná revue*. 2000, roč. 52, č. 12, s. 1293.

⁴ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/679 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov, ktorým sa zrušuje smernica 95/46/ES.

⁵ RUSTAD, Michael L. a Thomas H. KOENIG. Towards a Global Data Privacy Standard. *Florida Law Review*. 2019, roč. 71, č. 2, 378.

⁶ Napríklad regulácia insolvenčných registrov, dostupné na: https://e-justice.europa.eu/110/EN/bankruptcy_and_insolvency_registers.

⁷ V tomto ohľade najmä IV. AML smernica a V. AML smernica.

aby posúdil či zásah do základných práv bol spôsobilej, nevyhnutnej a primeranej povahy.⁸

Predmetné rozhodnutie SDEÚ má aktuálne mimoriadny význam najmä v oblasti práva boja proti legalizácii príjmov z trestnej činnosti a financovania terorizmu. Odôvodnenie tohto rozsudku, vykonaný test proporcionality, a tiež spôsob akým súd posudzoval zásah vo verejnom záujme do práva na súkromie a ochrany osobných údajov je však veľmi zaujímavý taktiež v kontexte iných nástrojov, ktorými EÚ alebo členské štáty zverejňujú údaje o subjektoch súkromného sektora vo verejnom záujme.

Tento príspevok sa tak v nadväznosti na rozsudok WM a Sovim a ďalšie rozhodnutia SDEÚ, venuje verejným registrom v podmienkach Slovenskej republiky dotýkajúcich sa obchodných spoločností. Cieľom príspevku je priblížiť aké osobné údaje štát pri tomto type súkromných subjektov zhromažďuje, v akom rozsahu dochádza k ich zverejňovaniu a načrtnúť možný vývoj v budúcnosti aj s ohľadom na limitáciu verejného prístupu k údajom vyplývajúcu z konštantnej judikatúry SDEÚ.

Verejne prístupné registre v podmienkach SR

Ako už bolo načrtnuté v úvode, v oblasti regulácie obchodných spoločností existuje v podmienkach Slovenskej republiky veľké množstvo registračných a reportovacích povinností, v rámci ktorých štát zhromažďuje o subjektoch dáta, z ktorých mnohé sú následne ďalej zverejňované pre širokú verejnosť. Niektoré zverejnené údaje slúžia na zabezpečenie evidencie štátu, iné napomáhajú transparentnosti vo vzťahu k zmluvným partnerom či veriteľom a ďalšie sú sprístupňované vo verejnom záujme čoho primárnym cieľom je dohľad verejnosti nad vynakladaním verejných financií. Zároveň v súvislosti s cieľmi jednotlivých registrov je rozdielna aj miera záväznosti registračnej povinnosti pre subjekty. Existujú registre s konštitutívnym účinkom registrácie⁹, bez ktorej subjekt nedosiahne želané účinky, ďalej registre kde je zápis povinný, avšak jeho absenciou sa subjekt vystavuje "len" hrozbe sankcie, a tiež registre pri ktorých zápis nie je povinný pre všetky subjekty a bude závisieť od vôle konkrétneho subjektu či sa rozhodne podstúpiť registráciu.

Príspevok sa vzhľadom na limitovaný priestor, nezaobrá komplexnou analýzou registračných povinností obchodných spoločností a dát, ktoré štát v tejto oblasti zhromažďuje. Autor sa venuje tým najznámejším a najčastejšie využívaným verejným databázam, ktoré sa dotýkajú právnických osôb a podnikateľov a sú využívané zo strany verejnosti. Takýmito registrami či databázami sú:

- Obchodný register,

⁸ Rozsudok WM a Sovim, bod 62 a nasl.

⁹ MAŠUROVÁ, Angelika, a Mária PATAKYOVÁ. *Obchodný register. Právno-teoretické a aplikačné problémy*. s. 27.

- Register právnických osôb, podnikateľov a orgánov verejnej moci a prostredníctvom neho sprístupnený Register konečných užívateľov výhod,
- Živnostenský register,
- Register partnerov verejného sektora,
- Register účtovných závierok,
- Centrálny register zmlúv,
- Portál elektronických služieb katastra nehnuteľností.

Obchodný register je verejný zoznam zákonom ustanovených údajov o obchodných spoločnostiach, iných právnických osobách a organizačných zložkách a podnikoch patriacich právnickým osobám, ktorého súčasťou je zbierka zákonom ustanovených listín.¹⁰ Práve webové sídlo obchodného registra je najznámejší a najnavštevovanejší portál týkajúci sa obchodných spoločností, ktorý slúži ako hlavný informačný zdroj pre zmluvných partnerov, verejnosť i štátne orgány prichádzajúce do styku s obchodnými spoločnosťami. Tento register zabezpečuje informovanosť tretích osôb o vnútornom usporiadaní či kontaktných údajoch spoločnosti, taktiež zabezpečuje účinky zápisov, ktoré sú vo vymedzených prípadoch konštitutívne a prostredníctvom zbierky listín je možné získať prístup k uloženým dokumentom.¹¹ Zároveň je registrácia do tohto registra pre vymedzené subjekty povinná, pričom niektoré želané účinky nastanú až po vykonaní zápisu do registra.¹² V kontexte osobných údajov sú pre tento príspevok zaujímavé najmä údaje, ktoré sa do obchodného registra zapisujú o fyzických osobách, ktoré sú členmi orgánov zapisovaných právnických osôb. V zásade je rozsah zapisovaných osobných údajov rovnaký či už ide o člena štatutárneho orgánu, prokuristu, člena dozornej rady, likvidátora, správcu, vedúceho podniku alebo organizačnej zložky podniku zahraničnej osoby, spoločníkov alebo jediného akcionára. Do obchodného registra sa pri týchto typoch osôb zapisujú: „meno, priezvisko, bydlisko, dátum narodenia a rodné číslo“.¹³ Ide o pomerne rozsiahly výpočet údajov, ktoré sú spôsobilé presne identifikovať konkrétnu fyzickú osobu. V rámci informatívneho výpisu z obchodného registra, ku ktorému sa môže užívateľ dostať prostredníctvom webového sídla obchodného registra sú z nich zverejnené pri fyzických osobách meno, priezvisko a bydlisko. Zákon pritom explicitne stanovuje, že rodné číslo fyzickej osoby a údaje o

¹⁰ BARKOCI, Stanislav. Obchodný register. In: Obchodné právo I. Všeobecná časť, súťažné právo, právo obchodných spoločností a družstva. s. 133.

¹¹ *Ibidem*. s. 136.

¹² MAMOJKA, Mojmir. Spoločnosť s ručením obmedzeným § 105-153. In: Obchodný zákonník 1. zv. : veľký komentár. Žilina: Eurokódex, 2016, s. 422.

¹³ Zákon č. 530/2003 Z. z. o obchodnom registri a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov („ZOR“), § 2 ods. 1, písm. e), g), h), l), r), ods. 2, písm. a), b), c), d), e), ods. 4, písm. e), l).

konečnom užívateľovi výhod sa nezverejňujú.¹⁴ Do obchodného registra sa zapisujú i „identifikačné údaje o konečnom užívateľovi výhod v rozsahu meno, priezvisko, rodné číslo alebo dátum narodenia, ak rodné číslo nebolo pridelené, adresa trvalého pobytu alebo iného pobytu, štátna príslušnosť a druh a číslo dokladu totožnosti a údaje, ktoré zakladajú postavenie konečného užívateľa“.¹⁵ Ide teda o širší rozsah údajov než pri ostatných fyzických osobách zapisovaných do tohto registra. Zaujímavosťou je, že v zmysle vyššie citovaného ustanovenia ZOR sa v obchodnom registri údaje o konečnom užívateľovi výhod nezverejňujú, to však neznamená, že zverejňované nie sú, zákonodarca totiž využil na účel zverejňovania týchto údajov iný register.

Register právnických osôb, podnikateľov a orgánov verejnej moci („RPO“) je referenčným registrom, ktorý zhromažďuje údaje z viacerých zdrojových registrov a je využívaný ako informačná databáza najmä pre informačné systémy verejnej správy.¹⁶ Do RPO sa pri fyzických osobách, ktoré sú členmi orgánov obchodných spoločností zapisujú osobné údaje, ktorými sú meno, priezvisko, dátum narodenia a adresa pobytu fyzickej osoby. Zverejnené sú opäť v rozsahu meno, priezvisko a adresa pobytu. RPO je však registrom, prostredníctvom ktorého Slovenská republika splnila požiadavky V. AML smernice a zverejňuje údaje o konečných užívateľoch výhod pre širokú verejnosť.¹⁷ Zákonodarca sa rozhodol pre pomerne neštandardné riešenie, keď údaje o týchto osobách prikázal zapisovať do obchodného registra, avšak ich zverejňovanie je zabezpečené v RPO. Verejne prístupné údaje o konečnom užívateľovi výhod sú meno, priezvisko, dátum narodenia, štátna príslušnosť, adresa pobytu a údaje, ktoré zakladajú postavenie konečného užívateľa výhod.¹⁸

Živnostenský register je ďalším z registrov, kde je zápis povinný a zhromažďuje údaje o podnikateľoch. Pri fyzickej osobe v postavení podnikateľa sa do registra zapisujú údaje: meno a priezvisko, akademický titul, rodné priezvisko, rodné číslo, ak bolo pridelené, inak dátum narodenia, štátna príslušnosť, miesto narodenia, adresa bydliska, miesto podnikania.¹⁹ Register sa člení na verejnú časť a neverejnú časť, pričom v neverejnej časti registra, ktorá sa nesprístupňuje verejnosti, sú vedené

¹⁴ *Id.*, § 10 ods. 5.

¹⁵ *Id.*, § 2 ods. 3

¹⁶ ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *RPO - Register právnických osôb, podnikateľov a orgánov verejnej moci*. slovak.statistics.sk [online]. [cit. 2 November 2023]. Dostupné na: <https://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/Databases/RPO>.

¹⁷ ZOR, § 12 ods 14 v spojení so zákonom č. 272/2015 Z. z. o registri právnických osôb, podnikateľov a orgánov verejnej moci a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov („ZRPO“), § 7a.

¹⁸ ZRPO, §7a ods. 11.

¹⁹ Zákon č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní v znení neskorších predpisov („ZŽ“), § 6o ods. 2 písm a).

rodné priezvisko, rodné číslo, dátum a miesto narodenia.²⁰ Opätovne sa tak verejnosť dostane k podobnému rozsahu údajov ako pri obchodnom registri a sprístupnené je najmä meno, priezvisko a adresa osoby.

Register partnerov verejného sektora („RPVS“) je informačný systém verejnej správy, ktorý obsahuje informácie o osobách, ktoré vstupujú do zmluvných vzťahov (s určitou hodnotou plnenia) so štátom. Cieľom tohto registra bolo stransparentniť vzťahy štátu a súkromného sektora tak, aby verejnosť mala dohľad nad tým, komu plynie prospech z takýchto obchodných vzťahov. Podstatou je opäť evidencia konečných užívateľov výhod, pri ktorých sa do registra zapisujú údaje v rozsahu meno, priezvisko, adresa trvalého pobytu, dátum narodenia, štátna príslušnosť a údaj, či konečný užívateľ výhod je verejným funkcionárom vykonávajúcim funkciu v Slovenskej republike.²¹ RPVS je práve tým typom registra, kde je zápis povinný len v prípade, že daný subjekt má záujem o vstup do zmluvného vzťahu so štátom s vidinou istého finančného benefitu pre tento subjekt, napríklad môže ísť získanie zákazky vo verejnom obstarávaní. Teoreticky je možné, aby si subjekt túto povinnosť nesplnil, následne však hrozia sankcie zástupcom štátneho sektora, ktorí by s ním uzavreli zmluvu a v prípade keď si subjekt nesplnil svoju povinnosť registrácie úplne alebo správne, zasa hrozia sankcie danému partnerovi verejného sektora, jeho štatutárnemu orgánu, konečnému užívateľovi výhod alebo oprávnenej osobe, ktorá vykonala registráciu – v závislosti od vzniknutej situácie.²² Rozsah zverejnených údajov o konkrétnej fyzickej osobe je však zrejme najširší zo všetkých analyzovaných registrov.

Register účtovných závierok je informačným systémom verejnej správy v správe Ministerstva financií Slovenskej republiky. Do registra sa ukladajú rôzne typy účtovných závierok²³ v elektronickej podobe a z pohľadu podnikateľov a obchodných spoločností je významná najmä z dôvodu, že sprístupňuje informácie o ich ekonomickej situácii, o ich majetku, finančných prostriedkoch, záväzkoch a ďalších významných skutočnostiach.

Centrálny register zmlúv slúži na zverejňovanie písomných zmlúv, ktoré uzatvárajú osoby nakladajúce s verejnými prostriedkami.²⁴ Opäť ide o nástroj, ktorý mal zvýšiť transparentnosť vynakladania verejných zdrojov a priniesť do tejto oblasti dohľad zo strany verejnosti. Pre obchodné spoločnosti je mimoriadne významná skutočnosť, že

²⁰ *Id.* § 6o ods. 4.

²¹ Zákon č. 315/2016 Z. z. o registri partnerov verejného sektora a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, § 4 ods. 2 písm. d).

²² LACKO, Pavel. Sankcie v zmysle zákona o registri partnerov verejného sektora a ich primeranosť. s. 99.

²³ Zákon č. 431/2002 Z. z. o účtovníctve v znení neskorších predpisov, § 23.

²⁴ Zákon č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, § 5a ods. 1.

zmluva, ktorú uzavrujú zo subjektom štátneho sektora nenadobudne účinnosť skôr než je zverejnená v tomto registri.²⁵ Ďalšou podstatnou skutočnosťou je, že zverejnená a verejne prístupná bude informácia o identifikačných údajoch zmluvných strán a spravidla celá zmluva, ktorá môže obsahovať informácie o činnosti obchodnej spoločnosti, jej postupoch pri výkone činnosti, cene za jej tovary alebo služby a v neposlednom rade i samotná zmluva je istým spôsobom súčasťou know-how a obchodnej praxe spoločnosti.

Z pohľadu zverejňovania osobných údajov je pre tento príspevok zaujímavý i portál elektronických služieb katastra nehnuteľností. Kataster slúži aj ako informačný systém, obsahuje súpis nehnuteľností v SR a zápis práv k týmto nehnuteľnostiam.²⁶ Práve evidencia práv k nehnuteľnostiam obsahuje i informácie o tom, kto týmito právami disponuje. Z výpisu z katastrálneho operátu je teda možné zistiť ku akým nehnuteľnostiam má konkrétny subjekt práva, pričom každý má právo do katastrálneho operátu nahliadať.²⁷ Najširší zásah do ochrany osobných údajom je pritom možné vnímať najmä pri fyzických osobách, kde pri účastníkoch práv k nehnuteľnostiam, ak ide o fyzickú osobu, zákon vyžaduje, aby vkladaná zmluva obsahovala meno, priezvisko, rodné priezvisko, dátum narodenia, rodné číslo a miesto trvalého pobytu osoby.²⁸ Tieto údaje, s výnimkou rodných čísel a iných identifikátorov²⁹, sú následne verejne dostupné aj online prostredníctvom výpisu z listu vlastníctva na portáli elektronických služieb katastra nehnuteľností.

Limity verejných registrov v zmysle rozhodnutí SDEÚ

Spomedzi uvedených registrov možno v nedávnom období vnímať najdynamickejší vývoj pri evidencii konečných užívateľov výhod, kde legislatíva EÚ v pravidelných intervaloch prináša nové zmeny.

IV. AML smernica zaviedla nové povinnosti vo vzťahu ku konečným užívateľom výhod a prikázala všetkým podnikateľským subjektom zhromaždiť presné a aktuálne informácie o tom kto je ich skutočný vlastník a následne tieto údaje registrovať do centrálnych registrov jednotlivých členských štátov, zriadených na tento účel.³⁰ Prístup k týmto údajom mali príslušné orgány, povinné subjekty (napr. finančné inštitúcie, audítori, nezávislé právnické povolania) a každá osoba, ktorá môže preukázať legitímny záujem.³¹ Následne V. AML smernica, okrem iného,

²⁵ Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov („OZ“), § 47a ods. 1.

²⁶ Zákon č. 162/1995 Z. z. o katastri nehnuteľností a o zápise vlastníckych a iných práv k nehnuteľnostiam v znení neskorších predpisov, § 2.

²⁷ *Id.*, § 68 ods. 1.

²⁸ *Id.*, § 42 ods. 2 písm. a).

²⁹ *Id.*, § 68 ods. 1.

³⁰ IV. AML smernica, článok 30, ods. 1 a 4.

³¹ *Id.*, ods. 5.

zaznamenala odklon od prístupu založeného na legitímnom záujme a údaje o konečných užívateľoch výhod nariaďovala zverejniť pre širokú verejnosť.³² Na jednej strane bol tento prístup vnímaný zástancami otvorenosti korporátnych štruktúr ako významný míľnik od ktorého sa bude odvíjať ďalší rozvoj AML práva³³, zároveň však časť odbornej verejnosti poukazovala na možný problém z pohľadu ochrany práv jednotlivcov.³⁴ I z tohto dôvodu bolo dlhodobo vnímané, že spor medzi transparentnosťou a ochranou súkromia bude potrebné vyriešiť prostredníctvom činnosti SDEÚ.

Súd napokon skúmal tento konflikt práv v rámci dvoch návrhov na začatie prejudiciálneho konania podaných zo strany Okresného súdu Luxemburg, pričom sa venoval najmä otázke či v súvislosti so sprístupnením údajov o konečných užívateľoch výhod došlo k zásahu do práv zaručených článkami 7 a 8 Charty.³⁵ Tu súd dospel k záveru, ktorý je významný i pre ďalšie nami analyzované verejné registre, a to že pokiaľ je k informáciám o identifikovaných fyzických osobách umožnený prístup kohokoľvek zo širokej verejnosti má táto skutočnosť vplyv na základné právo na rešpektovanie súkromného života zaručené v článku 7 Charty. V tomto kontexte nie je relevantná skutočnosť, že predmetné údaje sa môžu týkať pracovných činností. Navyše toto sprístupnenie uvedených údajov širokej verejnosti predstavuje spracovanie osobných údajov, na ktoré sa vzťahuje článok 8 Charty.³⁶ Sprístupnenie osobných údajov tretím osobám tak podľa SDEÚ predstavuje zásah do práva na súkromie a ochrany osobných údajov bez ohľadu na ich ďalšie použitie. V tejto súvislosti nie je dôležité, či zverejnené informácie majú alebo nemajú citlivú povahu alebo či pre dotknuté osoby z dôvodu tohto zásahu vyplynuli alebo nevyplynuli prípadné nepriaznivé následky.³⁷ Ďalej súd zhodnotil otázku závažnosti zásahu do základných práv a keďže zverejnené informácie zahŕňajú identitu konečného užívateľa výhod, ako aj povahu a rozsah jeho skutočných podielov v podnikateľských subjektoch, umožňujú profilovanie stavu majetku dotknutej osoby, ako aj konkrétnych hospodárskych odvetví, krajín a podnikov, do ktorých táto osoba investovala.³⁸ Informácie pritom boli zverejnené pre neobmedzený počet osôb, ktoré sa s nimi mohli oboznamovať i z dôvodov, ktoré nesúvisia s cieľmi AML legislatívy.

³² V. AML smernica, článok 1, ods. 15 písm. c).

³³ Napr.: TRANSPARENCY INTERNATIONAL. Progress: Financial Action Task Force adopts new standard [online]. 7 Marec 2022 [cit. 3 November 2023]. Dostupné na: <https://www.transparency.org/en/press/financial-action-task-force-adopts-new-standard-transparency-company-beneficial-ownership>.

³⁴ NOSEDA, Filippo. Common Reporting Standard and EU beneficial ownership registers: inadequate protection of privacy and data protection. Trusts & Trustees [online]. 2017. s. 404.

³⁵ Rozsudok WM a Sovim, bod 40.

³⁶ *Id.*, bod 38.

³⁷ *Id.*, bod 39.

³⁸ *Id.*, bod 41.

Z tohto dôvodu podľa názoru SDEÚ došlo k závažnému zásahu do základných práv.³⁹ Zaujímavý aspekt zvýraznil i návrh generálneho advokáta G. Pitruzzella, ktorý poukázal na skutočnosť, že zverejnením údajov o konečných užívateľoch výhod dochádza k prenosom osobných údajov do tretích krajín⁴⁰, pričom nie je možné kontrolovať účel a rozsah takéhoto prenosu.⁴¹

Pokiaľ teda súd zistil, že zverejnenie údajov konečných užívateľov výhod predstavuje závažný zásah do práv zakotvených v Charte, skúmal ďalej prostredníctvom testu proporcionality odôvodnenie tohto zásahu. V zmysle Charty musí byť akékoľvek obmedzenie výkonu práv a slobôd stanovené zákonom a rešpektovať ich podstatu, pričom pri dodržaní zásady proporcionality je možné práva a slobody obmedziť len vtedy, ak je to nevyhnutné a skutočne to zodpovedá cieľom všeobecného záujmu, ktoré sú uznané Úniou, alebo ak je to potrebné na ochranu práv a slobôd iných.⁴² Pri svojej analýze SDEÚ konštatoval, že opatrenie, ktorým sa údaje o konečných užívateľoch výhod zverejňujú pre širokú verejnosť je zákonné, rešpektuje podstatu základných práv, a taktiež nasleduje cieľ všeobecného záujmu EÚ, ktorým bolo zabránenie praniu špinavých peňazí a financovaniu terorizmu.⁴³ Kde však súd narazil na problém je otázka spôsobilej, nevyhnutnej a primeranej povahy zásahu. I keď uznal, že prístup širokej verejnosti k informáciám o konečných užívateľoch výhod mohol prispieť k dosiahnutiu cieľa všeobecného záujmu, spočívajúceho v predchádzaní praniu špinavých peňazí a financovaniu terorizmu, nebol podľa názoru súdu obmedzený na striktné nevyhnutnú mieru, a taktiež sledované ciele neboli náležite vyvážené s právami zakotvenými v článkoch 7 a 8 Charty. Navyše nebola preukázaná ani existencia dostatočných záruk, ktoré by dotknutým osobám umožnili účinne chrániť svoje osobné údaje pred rizikom zneužitia.⁴⁴

Pri nevyhnutnosti zásahu považoval SDEÚ za významnú skutočnosť, že prístup k údajom založený na preukázaní legitímneho záujmu podľa predchádzajúceho režimu v IV. AML smernici sa javil ako dostatočný na umožnenie prístupu relevantným osobám a zároveň zabránenie extenzívnemu zásahu do práv osôb.⁴⁵ Pri posudzovaní primeranej povahy zásahu potom súd konštatoval, že boj proti legalizácii príjmov a financovaniu terorizmu je predovšetkým úloha štátnych orgánov. Zapojenie širokej verejnosti do tejto úlohy konštituovalo podstatne

³⁹ *Id.*, bod 44.

⁴⁰ MESARČÍK, Matúš. Cezhraničné prenosy. In: *Všeobecné nariadenie o ochrane osobných údajov*. Praha: C.H. Beck, 2018, s. 369.

⁴¹ Návrhy generálneho advokáta Giovanni Pitruzzella zo dňa 20. januára 2022 v spojených veciach C-37/20 a C-601/20, WM (C-37/20) Sovim SA (C-601/20) proti Luxembourg Business Registers, bod 240.

⁴² Charta, čl. 52 ods. 1.

⁴³ Rozsudok WM a Sovim, body 49, 54, 62.

⁴⁴ *Id.*, bod 86.

⁴⁵ *Id.*, bod 71.

závažnejší zásah do základných práv než predchádzajúci stav, a to bez jasných benefitov, kde výnimky neboli dostatočne špecifikované a rozsah zverejňovaných údajov navyše nebol v AML smernicou dostatočne (taxatívne) definovaný ani identifikovateľný.⁴⁶ Z uvedených dôvodov SDEÚ vyslovil, že ustanovenie V. AML smernice, ktorou sa menila IV. AML smernica v tom zmysle, že informácie o konečných užívateľoch výhod v členských štátoch majú byť prístupné komukoľvek zo širokej verejnosti je neplatné.⁴⁷

Predmetné rozhodnutie mohlo byť pre časť odbornej verejnosti prekvapivé či dokonca vnímané negatívne, ako krok ktorý do istej miery zabrzdí transparentnosť korporátnych štruktúr v EÚ a vo svete.⁴⁸ Pokiaľ však berieme do úvahy vývoj rozhodovacej činnosti SDEÚ vo veciach ochrany práva na súkromie a osobných údajov, tak rozhodnutie vo veci WM a Sovim bolo niektorými dokonca očakávané. Napríklad v rozsudku vo veci G.D. proti Commissioner of An Garda Síochána⁴⁹ SDEÚ rozhodol, že všeobecné a nerozlišujúce uchovávanie prevádzkových a lokalizačných údajov týkajúcich sa elektronickej komunikácie je v rozpore s právom EÚ aj pokiaľ smeruje k vyšetrovaniu závažnej trestnej činnosti. Súd tu poskytol i odporúčania ohľadom spôsobov získavania takýchto údajov, ktoré sú súladné s ochranou práv. V rozsudku vo veci Ligue des droits humains⁵⁰ súd rozhodol, že uchovávanie osobných údajov cestujúcich z dôvodu ochrany pred terorizmom a trestnou činnosťou je v súlade so zákonom, ak je obmedzené na nevyhnutné obdobie a rozsah, pričom však vzniesol niektoré významné úvahy pre budúcnosť tohto opatrenia.⁵¹

V minulosti sa SDEÚ vyslovil v prospech ochrany osobných údajov a súkromia aj v prípadoch, keď zverejňovanie údajov bolo spojené s prvkom ochrany verejných zdrojov, napríklad v prípade Volker und Markus Schecke⁵², ktorý sa týkal povinnosti zverejňovania údajov o príjemcoch dotácií z fondov EÚ na rozvoj poľnohospodárstva a vidieka. Táto povinnosť sa týkala všetkých prijímateľov bez stanovenia kritérií,

⁴⁶ *Id.*, bod 85.

⁴⁷ *Id.*, bod 88.

⁴⁸ TRANSPARENCY INTERNATIONAL. EU Court of Justice delivers blow to beneficial ownership. *Transparency.org* [online]. 2022 [cit. 3 November 2023]. Dostupné na: <https://www.transparency.org/en/press/eu-court-of-justice-delivers-blow-to-beneficial-ownership-transparency>.

⁴⁹ Rozsudok Súdneho dvora Európskej Únie z 5. apríla 2022 vo veci C-140/20, G.D. proti Commissioner of An Garda Síochána („rozsudok An Garda Síochána“).

⁵⁰ Rozsudok Súdneho dvora Európskej Únie z 21. júna 2022 vo veci C-817/19, Ligue des droits humains proti Conseil des ministres („rozsudok Ligue des droits humains“).

⁵¹ KUŞKONMAZ, Elif Mendos. The Grand Gala of PNR Litigations: Case C-817/19, *Ligue des droits humains v Conseil des ministres*. *European Constitutional Law Review*. s. 318.

⁵² Rozsudok Súdneho dvora Európskej Únie z 9. novembra 2010 v spojených veciach C-92/09 a C-93/09, Volker und Markus Schecke GbR a Hartmut Eifert proti Spolkovej krajine Hesensko („rozsudok Volker und Markus Schecke“).

napríklad výšky pomoci, doby alebo frekvencie jej poskytovania. Podľa SDEÚ ani odborný charakter činnosti nevylučoval uplatnenie práv osôb a z tohto dôvodu bolo skúmané opatrenie v rozpore s právom EÚ. V prípade Vyriausioji tarnybinės etikos komisija⁵³ bol za nesúladný s právami na ochranu súkromia a osobných údajov považovaný stav, keď litovské právo vyžadovalo online zverejnenie vyhlásenia o súkromných záujmoch, ktoré bol povinný podať každý riaditeľ organizácie financovanej z verejných zdrojov. Zverejňované boli menovité údaje týkajúce sa manžela/manželky, druha/družky alebo partnera/partnerky, ako aj blízkych alebo známych osoby a každá transakcia uzavretá počas posledných dvanástich kalendárnych mesiacov, ktorej hodnota presahovala 3 000 eur. Rozhodnutie vo veci Latvijas Republikas Saeima⁵⁴ stanovilo ako nesúladne s právom EÚ ak vnútroštátne právo umožňovalo prístup k údajom o ukladaní trestných bodov uložených vodičom zo strany širokej verejnosti.

V kontexte konečných užívateľov výhod vyslovil v roku 2016 zaujímavé rozhodnutie⁵⁵ aj Ústavný súd vo Francúzsku, ktorý označil zverejnenie údajov z registra konečných užívateľov výhod trustov za porušenie práva na rešpektovanie súkromného života, čo sa považuje za dôvod, prečo sú trusty vyčlenené v špeciálnom režime i v rámci EÚ AML smerníc.⁵⁶

Rozhodovanie o skúmanej problematike, v ostatnej dobe neobišlo ani Európsky súd pre ľudské práva („ESLP“), ktorý vo veci L. B. proti Maďarsku rozhodol, že národná právna úprava, ktorá štátnym orgánom ukladá zverejniť meno a adresu daňového dlžníka na webových stránkach štátnych úradov je v rozpore s čl. 8 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. ESLP má, samozrejme, pomerne bohatú judikatúru dotýkajúcu sa práva na súkromie pre právnické osoby.⁵⁷ Predmetné rozhodnutie sa však vzťahuje priamo na zverejňovanie údajov súkromnej osoby v štátnych databázach a napriek individuálnej záväznosti je relevantné i pre Slovenskú republiku, najmä s ohľadom na kladenie dôrazu na prechádzanie extenzívnemu zverejňovaniu osobných údajov štátom vo verejných registroch a vyslovenie potreby jasného legislatívneho stanovenia kritérií pre výber subjektov a údajov sprístupňovaných verejnosti. Potreba zamyslieť sa existuje špeciálne pri

⁵³ Rozsudok Súdneho dvora Európskej Únie z 1. augusta 2022 vo veci C-184/20, OT proti Vyriausioji tarnybinės etikos komisija („rozsudok Vyriausioji tarnybinės etikos komisija“).

⁵⁴ Rozsudok Súdneho dvora Európskej Únie z 22. júna 2021 vo veci C-439/19, B za účasti Latvijas Republikas Saeima („rozsudok Latvijas Republikas Saeima“).

⁵⁵ Ústavný súd Francúzska republika, č. 2016-591 QPC z 21. Októbra 2016. Miss Helen S.

⁵⁶ PANICO, Paolo. Private Foundations and EU beneficial ownership registers: towards full disclosure to the general public? *Trusts & Trustees* [online]. 2020, s. 494.

⁵⁷ PATAKYOVÁ, Mária. Right to privacy and european competition law. *Forum iuris Europaeum : journal for legal science* [online]. 2016, 4(2), s. 28 [cit. 4. November 2023]. Dostupné na: doi:10.2139/ssrn.3546620.

uvádzaním adresy bydliska osôb vo verejných registroch, ktoré z hľadiska svojho obsahu môžu danú osobu vystaviť ohrozeniu jej bezpečnosti.⁵⁸

Záver

Príspevok sa venoval problematike zhromažďovania údajov zo strany štátu a ich zverejňovaniu pre širokú verejnosť vo verejných registroch a databázach. Autora špeciálne zaujímali najmä tie registre, ktoré sa dotýkajú podnikateľov a obchodných spoločností. Príspevok priblížil právnú úpravu niektorých vybraných registrov, dáta, ktoré sa v nich zhromažďujú a okruh údajov prístupný pre širokú verejnosť.

Táto problematika je v ostatnom období pertraktovaná najmä v nadväznosti na rozhodnutie SDEÚ vo veci WM a Sovim, ktoré zneplatnilo ustanovenie V. AML smernice stanovujúce zverejňovanie údajov o konečných užívateľov výhod pre širokú verejnosť v členských štátoch EÚ. Z predmetného rozhodnutia, a tiež z dlhodobej rozhodovacej činnosti SDEÚ je zrejmé, že pri sprístupňovaní údajov pre širokú verejnosť dochádza k zásahom do práva na súkromie a práva na ochranu osobných údajov. Súd svojou judikatúrou naznačil príklon k ochrane týchto práv a zároveň vymedzil pre zákonodarcu (či už na úrovni EÚ alebo členských štátov) pravidlá, ktoré by mali opatrenia na poli transparentnosti spĺňať, aby nezasahovali do týchto práv neproporcionálnym spôsobom.

Pokiaľ chce Slovenská republika zverejňovať údaje v štátnych registroch pre širokú verejnosť v súlade so štandardami európskej judikatúry a normotvorby, vyplýva pre ňu niekoľko úloh v blízkej budúcnosti. Priamo v nadväznosti na rozsudok WM a Sovim bude nevyhnutné dať do súladu Register konečných užívateľov, zverejňovaný prostredníctvom RPO s IV. a V. AML smernicou a podriaďiť prístup k údajom o konečných užívateľoch výhod v registri potrebou preukázania legitímneho záujmu. Na ďalší vývoj v tejto oblasti bude zrejmé potrebné počkať na prijatie VI. AML smernice na úrovni EÚ, kde sa v nadväznosti na zverejnené návrhy očakáva precíznejšie definovaný koncept legitímneho záujmu v súlade s judikatúrou SDEÚ, tak aby bol umožnený prístup do registrov čo najširšiemu okruhu relevantných subjektov.⁵⁹ Výzvou pre štát potom bude zabezpečenie potrebného technického riešenia registra konečných užívateľov výhod tak, aby bol pri oprávnených osobách legitímny záujem overovaný v stanovených (pomerné krátkych) lehotách a následne potreba zabezpečenia ich nepretržitého prístupu do registrov.

⁵⁸ SVÁK, Ján. Osobné údaje v pasci verejných registrov. *Justičná revue*. 2023, 75(5), s. 703.

⁵⁹ EURÓPSKY PARLAMENT. New EU measures against money laundering and terrorist financing. *Európsky parlament* [online]. 28. Marec 2023 [cit. 4. November 2023]. Dostupné na: <https://www.europarl.europa.eu/news/sk/press-room/20230327IPR78511/new-eu-measures-against-money-laundering-and-terrorist-financing>.

Okrem potreby priameho zásahu, v prípade zverejňovania údajov konečných užívateľov výhod, vyplýva pre štát z analyzovanej judikatúry i ďalšia dlhodobá a pomerne koncepcná úloha. Konkrétne je to potreba analyzovať pri jednotlivých verejných štátnych registroch, existujúcich alebo novo prijímaných, nevyhnutnosť zverejňovania osobných údajov, čo do okruhu zasiahnutých subjektov a rozsahu zverejňovaných údajov. Kým pri niektorých zo skúmaných registrov sa i bez hlbšej analýzy javí rozsah zverejnených údajov ako primeraný (napríklad obchodný register, až na adresy spoločníkov či živnostenský register), pri iných existuje evidentná potreba klásť väčší dôraz na spôsobilosť, nevyhnutnosť a primeranosť zverejňovania údajov (napríklad kataster nehnuteľností).

Register partnerov verejného sektora je vzhľadom na rozsudok WM a Sovim v špecifickej situácii, keďže tento nástroj síce zverejňuje údaje o konečných užívateľoch výhod s prístupnosťou pre širokú verejnosť, čo bolo predmetom rozhodovania SDEÚ, avšak RPVS slúži inému verejnému záujmu – boju proti korupcii pri vynakladaní verejných prostriedkov. Navyše zápis do tohto registra nie je povinný, okruh subjektov je teda užší, a taktiež je nastavený limit de minimis plnenia od štátu na vznik potreby registrácie. Ide o opatrenia ktoré v súlade s uvedenou judikatúrou presnejšie špecifikujú rozsah tohto nástroja. V prípade RPVS sa tak autor prikláňa k názoru⁶⁰ ďalších odborníkov, ktorí považujú tento register vo svojej podstate za súladný s judikatúrou SDEÚ a v SR. Kde by sa však mohla vyskytnúť potreba revízie i pri RPVS je šírka zverejnených údajov. Zákonodarca musí vedieť zdôvodniť nie len potrebu existencie samotného registra, ale taktiež nevyhnutnosť a primeranosť všetkých zverejňovaných údajov (pri RPVS sú to napríklad celé dátumy narodenia, celé adresy bydliska osôb), čo by mohlo byť v prípade niektorých verejných registrov pomerne náročnou úlohou.

Zoznam použitej literatúry

1. BARKOCI, Stanislav. Obchodný register. In: Mamojka a kol. *Obchodné právo I. Všeobecná časť, súťažné právo, právo obchodných spoločností a družstva*. Bratislava: C. H. Beck, 2021, 832 s. ISBN 978-80-8232-007-0.
2. EÚ e-Justice Portál - Konkurzné registre. Európsky e-Justice Portál [online]. [cit. 1 November 2023]. Dostupné na: https://e-justice.europa.eu/110/EN/bankruptcy_and_insolvency_registers.
3. EURÓPSKY PARLAMENT. New EU measures against money laundering and terrorist financing. *Európsky parlament* [online]. 28 Marec 2023 [cit. 4 November 2023]. Dostupné na: <https://www.europarl.europa.eu/news/sk/press->

⁶⁰ KUBINEC, Martin, et al. Vplyv rozhodnutia Súdneho dvora Európskej únie vo veci plošného odhaľovania informácií o konečných užívateľoch výhod na právny poriadok Slovenskej republiky. *Právny obzor* [online]. 2023, 106(5) [cit. 30 November 2023].

room/20230327/PR78511/new-eu-measures-against-money-laundering-and-terrorist-financing.

4. Charta základných práv Európskej únie. (EÚ) C 326/391.
5. KUBINEC, Martin, et al. Vplyv rozhodnutia Súdneho dvora Európskej únie vo veci plošného odhaľovania informácií o konečných užívateľoch výhod na právny poriadok Slovenskej republiky. *Právny obzor* [online]. 2023, roč. 106, č. 5 [cit. 30 November 2023]. ISSN 2729-9228. Dostupné na: doi:10.31577/pravnyobzor.2023.5.05.
6. KUŠKONMAZ, Elif Mendos. The Grand Gala of PNR Litigations: Case C-817/19, *Ligue des droits humains v Conseil des ministres*. *European Constitutional Law Review* [online]. 2023, roč. 26, č. 1, [cit. 3 November 2023]. s. 294 – 319. ISSN 1744-5515. Dostupné na: doi:10.1017/s1574019623000111.
7. LACKO, Pavel. Sankcie v zmysle zákona o registri partnerov verejného sektora a ich primeranosť. *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianaе*. 2021, roč. 40, č. 1, s. 97-108. ISSN 2729-8027.
8. MAMOJKA, Mojmir. Spoločnosť s ručením obmedzeným § 105-153. In: *Obchodný zákonník 1. zv. : veľký komentár*. Žilina: Eurokódex, 2016, pp. 419–590. ISBN 978-80-8155-065-2.
9. MAŠUROVÁ, Angelika, and Mária PATAKYOVÁ. *Obchodný register. Právno-teoretické a aplikačné problémy*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019. 258 s. ISBN 978-80-571-0092-8.
10. MESARČÍK, Matúš. Cezhraničné prenosy. In: *Všeobecné nariadenie o ochrane osobných údajov*. Praha: C.H. Beck, 2018, s. 369–395. ISBN 978-80-7400-714-9.
11. Michael L. RUSTAD, a Thomas H. KOENIG. Towards a Global Data Privacy Standard. *Florida Law Review*. 2019, roč. 71, č. 2, s. 365 - 453.
12. MORAVČÍKOVÁ, Andrea. Ochrana osobných údajov v informačných systémoch. *Justičná revue*. 2000, roč. 52, č. 12, s. 1293–1300. ISSN 1335-6461.
13. Návrhy generálneho advokáta Giovanni Pitruzzella zo dňa 20. januára 2022 v spojených veciach C-37/20 a C-601/20, WM (C-37/20) Sovim SA (C-601/20) proti Luxembourg Business Registers. ECLI:EU:C:2022:43.
14. NOSEDA, Filippo. Common Reporting Standard and EU beneficial ownership registers: inadequate protection of privacy and data protection. *Trusts & Trustees* [online]. 2017, [cit. 3 November 2023]. s. 404–409. ISSN 1752-2110. Dostupné na: doi:10.1093/tandt/ttw243.
15. PANICO, Paolo. Private Foundations and EU beneficial ownership registers: towards full disclosure to the general public? *Trusts & Trustees* [online]. 2020, roč. 26, č. 6, s. 493–502 [cit. 3 November 2023]. ISSN 1752-2110. Dostupné na: doi:10.1093/tandt/ttaa055.

16. PATAKYOVÁ, Mária. Right to privacy and european competition law. *Forum iuris Europaeum : journal for legal science* [online]. 2016, roč. 4, č. 2, s. 25–35 [cit. 4 November 2023]. ISSN 1339-4401. Dostupné na: doi:10.2139/ssrn.3546620.
17. Rozsudok Súdneho dvora Európskej Únie z 22. novembra 2022 v spojených veciach C-37/20 a C-601/20, WM a Sovim SA proti Luxembourg Business Registers. ECLI:EU:C:2022:912.
18. Rozsudok Súdneho dvora Európskej Únie z 21. júna 2022 vo veci C-817/19, Ligue des droits humains proti Conseil des ministres. ECLI:EU:C:2022:491.
19. Rozsudok Súdneho dvora Európskej Únie z 5. apríla 2022 vo veci C-140/20, G.D. proti Commissioner of An Garda Síochána. ECLI:EU:C:2022:258.
20. Rozsudok Súdneho dvora Európskej Únie z 1. augusta 2022 vo veci C-184/20, OT proti Vyriašioji tarnybinės etikos komisija. ECLI:EU:C:2022:601.
21. Rozsudok Súdneho dvora Európskej Únie z 22. júna 2021 vo veci C-439/19, B za účasti Latvijas Republikas Saeima. ECLI:EU:C:2021:504.
22. Rozsudok Súdneho dvora Európskej Únie z 9. novembra 2010 v spojených veciach C-92/09 a C-93/09, Volker und Markus Schecke GbR a Hartmut Eifert proti Spolkovej krajine Hesensko. ECLI:EU:C:2010:662.
23. Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/849 z 20. mája 2015 o predchádzaní využívaniu finančného systému na účely prania špinavých peňazí alebo financovania terorizmu, ktorou sa mení nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 648/2012 a zrušuje smernica Európskeho parlamentu a Rady 2005/60/ES a smernica Komisie 2006/70/ES. („IV. AML smernica“).
24. Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2018/843 z 30. mája 2018, ktorou sa mení smernica (EÚ) 2015/849 o predchádzaní využívaniu finančného systému na účely prania špinavých peňazí alebo financovania terorizmu a smernice 2009/138/ES a 2013/36/EÚ. („V. AML smernica“).
25. SVÁK, Ján. Osobné údaje v pasci verejných registrov. *Justičná revue*. 2023, roč. 75, č. 5, s. 696–703. ISSN 2730-0471.
26. ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *RPO - Register právnických osôb, podnikateľov a orgánov verejnej moci*. slovak.statistics.sk [online]. [cit. 2 November 2023]. Dostupné na: <https://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/Databases/RPO>.
27. TRANSPARENCY INTERNATIONAL. Progress: Financial Action Task Force adopts new standard [online]. 7 Marec 2022 [cit. 3 November 2023]. Dostupné na: <https://www.transparency.org/en/press/financial-action-task-force-adopts-new-standard-transparency-company-beneficial-ownership>.
28. TRANSPARENCY INTERNATIONAL. EU Court of Justice delivers blow to beneficial ownership. *Transparency.org* [online]. 2022 [cit. 3 November 2023]. Dostupné na: <https://www.transparency.org/en/press/eu-court-of-justice-delivers-blow-to-beneficial-ownership-transparency>.

29. Zákon č. 315/2016 Z. z. o registri partnerov verejného sektora a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
30. Zákon č. 297/2008 Z. z. o ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a o ochrane pred financovaním terorizmu v znení neskorších predpisov.
31. Zákon č. 530/2003 Z. z. o obchodnom registri a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
32. Zákon č. 272/2015 Z. z. o registri právnických osôb, podnikateľov a orgánov verejnej moci a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
33. Zákon č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní v znení neskorších predpisov.
34. Zákon č. 315/2016 Z. z. o registri partnerov verejného sektora a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
35. Zákon č. 431/2002 Z. z. o účtovníctve v znení neskorších predpisov.
36. Zákon č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
37. Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov.
38. Zákon č. 162/1995 Z. z. o katastri nehnuteľností a o zápise vlastníckych a iných práv k nehnuteľnostiam v znení neskorších predpisov.

Kontaktné údaje

Mgr. Daniel Zigo, PhD., LL.M.

daniel.zigo@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

TRANSPARENTNOSŤ VLASTNÝCH ZDROJOV ÚZEMNEJ SAMOSPRÁVY NA SLOVENSKU¹

TRANSPARENCY OF OWN RESOURCES OF LOCAL SELF-GOVERNMENTS IN SLOVAKIA

Matej Kačaljak²

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá otázkou nastavenia modelu vlastných zdrojov jednotiek územnej samosprávy na Slovensku a identifikuje dôvody, prečo je tento model suboptimálny. Ukazuje sa, že zdanlivo protichodné pozície jednotiek územnej samosprávy a ústrednej moci pri súčasnom nastavení nie sú inherentným prvkom, ale skôr dôsledkom práve suboptimálneho dizajnu. Z preusporiadania niektorých podstatných prvkov tak môžu poberať benefity (finančné a politické) tak ústredná moc aj jednotky územnej samosprávy. V rámci ďalšieho výskumu je nutné rozpracovať metodiku popísanú v príspevku, v súlade s ňou vyhodnotiť finančné dáta a navrhnúť konkrétne kontúry nového optimálneho usporiadania, prípadne pripraviť návrh vhodných variantov riešenia a identifikovať nevhodné prístupy.

Kľúčové slová: podielová daň, územná samospráva, miestne dane (max 5)

Abstract: The paper deals with the issue of setting the model of own resources of local self-government units in Slovakia and identifies the reasons why this model is suboptimal. It shows that the seemingly contradictory positions of local self-government units and the central government in the current set-up are not an inherent element, but rather a consequence of the suboptimal design. Thus, both the central government and the local self-government units can benefit (financially and politically) from the realignment of some essential elements. Further research needs to elaborate on the methodology described in the paper, evaluate the financial data in accordance with it, and propose the specific contours of a new optimal arrangement, or prepare a proposal for appropriate design options and identify inappropriate approaches.

Key words: local self-government, municipal taxes, assigned tax (max 5)

¹ Príspevok je výstupom z grantu APVV-22-0482 Financovanie územnej samosprávy - potenciál funkčných mikroregiónov

² Autor pôsobí ako docent a vedúci Katedry finančného práva na Univerzite Komenského v Bratislave, Právnickej fakulte

Úvod

Otázka financovania jednotiek samosprávy je aj na Slovensku predmetom vedeckých výskumov³ aj politických diskusií⁴. Je z nich možné v zásade sformulovať všeobecný záver, že *status quo* nie je optimálne a je nevyhnutné model financovania územnej samosprávy zavedený v roku 2004 čiastočne aktualizovať. Predmetom tohto príspevku je identifikácia čiastkových problémov súvisiacich so suboptimálnym rozdelením normotvorných kompetencií medzi ústredného zákonodarcu a jednotky územnej samosprávy. Ambíciou je priniesť odpovede na čiastkové výskumné otázky znejúce: (i) je model tzv. podielovej dane transparentný, a (ii) je úprava miestnych daní transparentná? Na zodpovedanie uvedených otázok budú popri tradičných metódach doktrinálneho právneho výskumu popísané metódy popisnej štatistiky a metódy funkčnej a rizikovej analýzy.

Podielová daň a jej transparentnosť

Tzv. podielová daň⁵ predstavuje dominantný zdroj príjmov takmer všetkých jednotiek územnej samosprávy na Slovensku spravidla presahujúci dve tretiny celkových príjmov väčšiny týchto jednotiek.⁶ Predmetom rozpočtového určenia je v

³ Pozri napr. PLAČEK, M., et al. The fiscal decentralization in Slovakia. *Fiscal Decentralization Reforms: The Impact on the Efficiency of Local Governments in Central and Eastern Europe*, 2020, 101-113., Kubincová, S. Local Taxes and Fees in the Slovak Republic in the Context of the European Charter of Local Self-Government. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Finansów i Prawa w Bielsku-Białej*, (1)2018, 32-37, Liptáková, K. (ed.). *Miestne dane na území Slovenska. Minulosť – súčasnosť – budúcnosť*. Praha: Leges, 2021. 164 s. ISBN 978-80-7502-549-4, Románová, A., Radvan, M., & Schweigl, J. Constitutional Aspects of Local Taxes in the Slovak Republic and in the Czech Republic. *Lex Localis*, 17(3), 2019. 591-616, Neubauerová, E. & Tomčíková, M. Selected Practical Aspects of the Fiscal Decentralization in the Slovak Republic. *Public Economics and Administration 2019. International Scientific Conference*. Ostrava : VSB Technical University of Ostrava, Dubrovina, N. Neubauerová, E. The Convergence analysis of the tax and fiscal disparities in the regional and local level in Slovakia. *Sučasní problémy modeljvannja socialno-ekonomičnich sistem. meždunarodnaja konferencija*. Charkiv-Berdjansk : Vidavec Tkačuk, 2017, Nižňanský, V. Vráťme mestám práva. Pokračovanie decentralizácie Slovenska, 2020 a

⁴ Únia miest Slovenska. Mestám chýbajú peniaze, podiel viny na tom nesie aj vláda SR. [Online] <https://www.uniamiest.sk/tlacovespravy/mest%C3%A1m-ch%C3%BDbaj%C3%BA-peniaze%2C-podiel-viny-na-tom-nesie-aj-vl%C3%A1da-sr>, posledný prístup 15.10.2023

⁵ Zavedená zákonom č. 564/2004 Z. z. o rozpočtovom určení výnosu dane z príjmov územnej samosprávy a o zmene a doplnení niektorých zákonov s účinnosťou od 1.1.2005 (ďalej len "Zákon o podielovej dani").

⁶ V roku 2022 podľa zverejnených dát zodpovedal suma poukázaného podielu dane spolu 45% celkových výdavkov obcí a VÚC Pozri bližšie Rozpočet verejnej správy 2023 až 2025, Prílohy 1 a 3 a Ministerstvo financií SR. Prevod výnosu dane z príjmov FO územnej samosprávy 2022. Dostupné online: <https://www.mfsr.sk/files/archiv/49/Prevod-vynosu-dane-z-prijmov-FO-uzemnej-samosprave-2022.pdf>[dodáš dáta]

zmysle zákona o Podielovej dani⁷ výnos z "*dane z príjmov fyzických osôb s výnimkou dane z príjmov, ktorá sa vyberá zrážkou*". Prvotná logika pre výber len jednej dane sa spočiatku javila pomerne transparentná, keďže existoval predpoklad, že daň pôjde do obce, v ktorej žije obyvateľ odvádžajúci príslušnú daň (a tvoriaci hodnotu zodpovedajúcu tejto dani) a to s pomocou parametra trvalého pobytu⁸ a počtu žiakov školských zariadení⁹.

Ukazuje sa však, že nevýhoda tohto modelu spočíva v nerovnomernej distribúcii kontroly nad predmetným príjmom (táto je plne v rukách ústredného zákonodarcu a teda aj politikov pôsobiacich na celoštátnej úrovni) a prínosov a rizík (politické prínosy v prípade zúženia základu dane poberá ústredná vláda zatiaľ čo finančné náklady v podobe poklesu príjmov znášajú výlučne jednotky územnej samosprávy). Tu je nutné podotknúť, že zákonodarca mal ambíciu túto disproporciu adresovať cez bezprostredný pokyn pre vládu¹⁰, aby prípadný výpadok príjmov kompenzovala. Tento pokyn je však pomerne všeobecný a teda je otázne, či predstavuje skutočný tvrdý záväzok a súčasne je obmedzený iba na výpadky vyvolané zmenou "sadzby dane", pričom opomína vplyv úprav základu dane (cez oslobodenia, úpravy paušálnych výdavkov, nezdaniteľných častí základu dane, daňové bonusy, prípadne presuny režimu zdaňovania pod zrážkové dane).

S ohľadom na vyššie uvedené je tak možné sformulovať hypotézu, že politické zásahy do mechanizmu dane z príjmov fyzických osôb v období od zavedenia systému podielovej dane viedli skôr k zúženiu základu dane a teda zníženiu príjmov jednotiek územnej samosprávy. Túto hypotézu je možné verifikovať nasledovnými metódami:

- 1) pozorovaním vývoja výberu sledovanej dane a porovnaním s vývojom celkových daňových príjmov verejnej správy (v absolútnych hodnotách ako aj v podielových veličinách, vrátane pomeru k HDP); a
- 2) analýzou legislatívnych zmien v sledovanom období s cieľom identifikácie tých, ktoré mali bezprostredný vplyv na sadzbu alebo základ dane.

Ak sa daná hypotéza potvrdí, následne bude nutné identifikovať, či súčasne s opatreniami s negatívnym vplyvom celkovú sumu podielovej dane boli zavedené aj opatrenia zamerané na kompenzáciu tohto výpadku a súčasne, či tieto opatrenia boli jednorazové, alebo mali trvalý charakter.

⁷ § 1 Zákona o podielovej dani

⁸ § 2 ods. 1 písm. a), b) a d) a § 3 ods. 1 písm. a) – c) Nariadenia vlády SR č. 668/2004 Z. z. o rozdeľovaní výnosu dane z príjmov územnej samosprávy

⁹ § 2 ods. 1 písm. c) Nariadenia vlády SR č. 668/2004 Z. z. o rozdeľovaní výnosu dane z príjmov územnej samosprávy

¹⁰ § 6 Zákona o podielovej dani

Transparentnosť miestnych daní

Miestne dane predstavujú síce minoritný, stále však významný zdroj príjmov jednotiek územnej samosprávy.¹¹ Mestá a obce vyberajú miestne dane na základe delegovanej právomoci v Zákone o miestnych daniach.¹² Mechanizmus delegácie v predmetnom zákone je postavený na uzavretom katalógu miestnych daní, kde mestá a obce majú slobodu vo voľbe, či určitú daň budú vyberať a ak áno, v určení niektorých parametrov.

Paradoxne, aj tento relatívne obmedzený rámec bol zdrojom obáv, či obce nebudú svoju delegovanú právomoc zneužívať a teda, či aj stanovený rámec diskrecie nie je protiústavný.¹³ Neskoršie legislatívne zásahy do Zákona o miestnych daniach tak spravidla nesmerovali k rozširovaniu delegovanej právomoci pre mestá a obce, ale k jej zužovaniu. Je tak možné konštatovať, že v súčasnosti mestá a obce nemajú významný priestor na aktívny výkon daňovej politiky na ich území. Miestne dane tak plnia prevažne alokačnú funkciu (aj to skôr podružnú popri podielovej dani) a potenciál ich regulačnej funkcie ostáva nenaplnený.

Posúdenie tejto otázky zo strany ústavného súdu je však užitočné práve v tom, že ukazuje, že rámec diskrecie pre mestá a obce pre vyberanie miestnych daní môže byť podstatne širší.

Predmetom ďalšieho výskumu zameraného na analýzu právnych noriem bude identifikácia optimálneho prístupu k novej úprave miestnych daní tak, aby mestá a obce boli motivované tieto aktívne využívať ako jeden z legitímnych nástrojov ich rozvojovej politiky.

Je tu pritom možné uvažovať na jednej strane s minimalistickým prístupom, ktorý len identifikuje miesta, kde je momentálne príliš úzky priestor na úpravu podstatných parametrov (napr. vymedzenie územia, na ktoré sa budú vzťahovať stanovené sadzby, diferenciácia medzi rôznymi typmi stavieb, atď.) avšak bez rozšírenia oprávnení miest a obcí ukladať nové dane.

Naopak, maximalistický (a popritom stále ústavne konformný) prístup by dával mestám a obciam slobodu ukladať aj nové dane a voľne určovať ich parametre s tým, že obmedzenie by spočívalo v (i) predmete zdanenia (napr. majetok umiestnený v rámci územia mesta alebo obce), prípadne v okruhu subjektov (napr. len subjekty s trvalým pobytom, miestom podnikania, sídlom alebo prevádzkarňou v rámci územia

¹¹ V súčasnosti už len obcí, keďže jedinou miestnou daňou vyberanou samosprávnymi krajmi bola daň z motorových vozidiel a táto bola medzičasom z katalógu miestnych daní vylúčená.

¹² Zákon č. 582/2004 Z. z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady v znení neskorších predpisov (ďalej len "**Zákon o miestnych daniach**")

¹³ Pozri bližšie Kačaljak, M. – Hlinka, T. Právne limity ukladania dane z nehnuteľností na Slovensku. Stav a perspektívy verejných financií v EÚ: recenzovaný zborník vedeckých prác. 1. vyd. ISBN 978-80-574-0145-2. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2022. 155-163 a tam citovanú literatúru.

mesta alebo obce), a súčasne najmä (ii) v premietnutí do zákonnej úpravy základných nárokov na dane sformulovaných Ústavným súdom SR¹⁴ a konzistentne uplatňovaných týmto súdom pri jeho prieskume daňových noriem. Tým by bola nová úprava zosúladená aj so súčasným rámcom preskúmania všeobecne záväzných nariadení orgánov územnej samosprávy, kde táto kompetencia je v súčasnosti zverená správny súdom.¹⁵

Záver

Ukazuje sa, že pretrvávajúci suboptimálny stav vo vzťahu k nastaveniu vlastných zdrojov územnej samosprávy je riešiteľný, ak budú rešpektované niektoré základné konštrukčné princípy vzťahu ústrednej moci a územnej samosprávy v otázkach daňových príjmov. Je súčasne možné konštatovať, že v otázkach financovania jednotiek územnej samosprávy a ich vzťahu k ústrednej moci nevyhnutne nemusí ísť o hru s nulovým súčtom. Pri optimálnom nastavení v skutočnosti obidve strany môžu ťažiť z výsledných benefitov (finančných ale aj politických). Z toho potom vyplýva, že záujmy zapojených aktérov nevyhnutne nie sú v tejto otázke v protiklade a ak nebude dohoda na tejto otázke podmienená nesúvisiacimi témami, preusporiadanie by teoreticky mohlo byť priechodné aj politicky. V rámci ďalšieho výskumu je nutné rozpracovať metodiku popísanú v príspevku, v súlade s ňou vyhodnotiť finančné dáta a navrhnúť konkrétne kontúry nového optimálneho usporiadania, prípadne pripraviť návrh vhodných variantov riešenia a identifikovať nevhodné prístupy.

Zoznam použitej literatúry

1. DUBROVINA, N. - NEUBAUEROVÁ, E. The Convergence analysis of the tax and fiscal disparities in the regional and local level in Slovakia. Sučasni problemi modeljuvannja socialno-ekonomičnih sistem. međunarodnaja konferencija. Charkiv-Berdjansk : Vidavec Tkačuk, 2017
2. KAČALJAK, M. – HLINKA, T. Právne limity ukladania dane z nehnuteľností na Slovensku. Stav a perspektívy verejných financií v EÚ: recenzovaný zborník vedeckých prác. 1. vyd. ISBN 978-80-574-0145-2. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2022. 155-163 a tam citovanú literatúru.
3. KUBINCOVÁ, S. Local Taxes and Fees in the Slovak Republic in the Context of the European Charter of Local Self-Government. Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Finansów i Prawa w Bielsku-Białej, (1)2018, 32-37

¹⁴ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky PL. ÚS 5/2012 z 22. januára 2014, zverejnený v Zbierke nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky pod č. 1/2014, s. 17

¹⁵ § 357 a nasl. zákona č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok v znení neskorších predpisov

4. LIPTÁKOVÁ, K. (ed.). Miestne dane na území Slovenska. Minulosť – súčasnosť – budúcnosť. Praha: Leges, 2021. 164 s. ISBN 978-80-7502-549-4
5. Ministerstvo financií SR. Prevod výnosu dane z príjmov FO územnej samospráve 2022. Dostupné online: <https://www.mfsr.sk/files/archiv/49/Prevod-vynosu-dane-z-prijmov-FO-uzemnej-samosprave-2022.pdf>
6. NEUBAUEROVÁ, E. & TOMČÍKOVÁ, M. Selected Practical Aspects of the Fiscal Decentralization in the Slovak Republic. Public Economics and Administration 2019. International Scientific Conference. Ostrava : VSB Technical University of Ostrava
7. NIŽŇANSKÝ, V. Vráťme mestám práva. Pokračovanie decentralizácie Slovenska, 2020
8. PLAČEK, M., et al. The fiscal decentralization in Slovakia. Fiscal Decentralization Reforms: The Impact on the Efficiency of Local Governments in Central and Eastern Europe, 2020, 101-113.
9. ROMÁNOVÁ, A., RADVAN, M., & SCHWEIGL, J. Constitutional Aspects of Local Taxes in the Slovak Republic and in the Czech Republic. Lex Localis, 17(3), 2019. 591-616
10. Únia miest Slovenska. Mestám chýbajú peniaze, podiel viny na tom nesie aj vláda SR. [Online] <https://www.uniamiest.sk/tlacovespravy/mest%C3%A1m-ch%C3%BDbaj%C3%BA-peniaze%2C-podiel-viny-na-tom-nesie-aj-vl%C3%A1da-sr>, posledný prístup 15.10.2023

Kontaktné údaje

doc. JUDr. Ing. Matej Kačaljak, PhD.

matej.kacaljak@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

ESG RATING V KONTEXTE LEGISLATÍVNYCH ZMIEN ¹

LEGISLATIVE CHANGES OF ESG RATINGS

Simona Heseková Bojmírová²

Abstrakt: Článok sa zaoberá problematikou ESG na finančných trhoch, pričom sa zameriava na návrh novej regulácie ratingov ESG. Skúmanú problematiku analyzuje cez základné body novo navrhovanej právnej úpravy aj cez súvislosti s ostatnou legislatívou upravujúcou otázky ESG na finančných trhoch.

Kľúčové slová: ESG, nefinančný report, ESG rating

Abstract: The paper discusses ESG issues in financial markets, focusing on a proposal for a new regulation of ESG ratings. It analyses the issue through the main points of the newly proposed legislation and in the light of legislation governing ESG issues in financial markets

Key words: ESG, sustainability reporting, ESG rating

Úvod

Hoci sa reportovanie v oblasti environmentálnych, sociálnych a riadiacich faktorov (ďalej len „ESG“) objavilo v 80. rokoch minulého storočia ako spôsob, akým investori hodnotia výkonnosť spoločnosti,³ v súčasnej dobe sme svedkami výrazných legislatívnych zmien, ktoré sú spojené s hodnotením ESG a povinnosťou vykazovať informácie, ktoré sa týkajú ESG.⁴ Reportovanie ESG má ambíciu sa stať významným faktorom, ktorý podmieňuje alokovanie investícií na finančnom trhu. Pojmom, ktorý rezonuje na finančných trhoch, aj v kontexte rozsiahlych legislatívnych zmien, sa

¹ Článok vznikol v rámci realizácie projektu VEGA 1/0212/23 Finančné inovácie ako determinant súčasnej a anticipovanej regulácie na finančnom trhu (výzvy a riziká)

² Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

³ BERG, Florian- KOLBEL, Julian- RIGOBON, R.: Aggregate Confusion: The Divergence of ESG Ratings. In: Review of Finance, Ročník 26, č. 6 (2022), 1315-1344. V roku 2006 zaviedla Organizácia Spojených národov (OSN) pod vedením Kofiho Annana zásady zodpovedného investovania (PRI), súbor šiestich všeobecných usmernení zameraných na začlenenie environmentálne, sociálne a finančné faktory do procesov investičného rozhodovania. United Nations, 2006. What Are the Principles for Responsible Investment? <https://www.unpri.org/about-us/what-are-the-principles-for-responsible-investment>

⁴ POLLMAN, Elizabeth.: The Making and Meaning of ESG. In: U of Penn, Inst for Law & Econ Research, European Corporate Governance Institute - Law Working Paper, Roč. 659, č. 22-23 (2022), Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4219857>

stáva pojem „udržateľné investície“ teda investície zohľadňujúce ESG faktory.⁵ Legislatívne zmeny, ktoré priamo ovplyvňujú finančný trh sa okrem potreby vysporiadať sa s otázkou regulácie inovácií vo finančných službách založených na technológiách, ktoré zásadným spôsobom menia spotrebiteľské návyky a zároveň menia samotné podnikateľské prostredie, v ktorom dochádza ku konkurenčnému zápasu medzi tradičnými poskytovateľmi finančných služieb a novými technologickými spoločnosťami (startupmi) či platformami zdieľanej ekonomiky⁶ musia vysporiadať aj s potrebou presunu súkromného kapitálu do udržateľnejších investícií, čo si však vyžaduje komplexnú zmenu v spôsobe, akým funguje finančný systém.⁷

Napriek nosnej idei ESG, ktorá spočíva v podpore udržateľných činností, sa najmä v recentnom období stretávame s problémom greenwashingu ako environmentálne klamlivej reklamy.⁸ Problematika greenwashingu spojená s rôznymi štandardmi, metodikami vykazovania informácií spojených s ESG a absentujúcou legislatívou zvyšuje nedôveru investorov na finančných trhoch a zároveň znižuje presvedčenie samotných spoločností o reálnej potrebe vykazovania týchto informácií. Problematika vykazovania ESG kritérií predstavuje rozsiahlu oblasť, ktorá je špecifická dynamickými zmenami v legislatíve, ktorých následkom je nejednotná regulácia z pohľadu rôznych prístupov k hodnoteniu ESG.⁹ Aktuálne jedny z

⁵ Dôvodová správa k návrhu Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady o transparentnosti a integrite činností poskytovania environmentálnych, sociálnych a správnych ratingov (ratingov ESG) zo dňa 13. 6. 2023

⁶ HAMŘÍK, Martin.: FinTech - náčrt výziev nielen pre spotrebiteľa. In: Zborník vedeckých statí. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2018, ISBN 978-80-225-4569-3.s.42.

⁷ Rovnakého názoru aj ZIOLO, Magdalena, et al.: How to Design More Sustainable Financial Systems: The Roles of Environmental, Social, and Governance Factors in the Decision-Making Process. In: Sustainability, č.1 (2019)s. 1.

⁸ Pod environmentálne klamlivou reklamou rozumie získanie nespravodlivej konkurenčnej výhody prezentovaním finančného produktu ako šetrného k životnému prostrediu, hoci v skutočnosti nespĺňa základné environmentálne normy, (11) NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) 2020/852 z 18. júna 2020 o vytvorení rámca na uľahčenie udržateľných investícií a o zmene nariadenia (EÚ) 2019/2088. Niektorí autori spájajú greenwashing len s environmentálnymi otázkami a odlišujú ho od bluewashingu, ktorý sa vzťahuje na sociálne otázky. Iní autori nerozlišujú a považujú greenwashing za klamlivú reklamu, resp. vzbudzovanie klamlivej predstavy o pozitívnej činnosti spoločnosti tak v sociálnej, ako aj environmentálnej oblasti. NETTO, Sebastiao Viviera de Feritas-SOBRAI Marcos Felipe Falcao- RIBEIRO, Ana Regina Bezerra-da LUZ SOARES Gleibson Robert: Concepts and forms of greenwashing: a systematic review. In: *Environ Sci Eur* Roč. 19, č. 32 (2020). Dostupné na <https://doi.org/10.1186/s12302-020-0300-3>

⁹ Medzi rôzne metodiky pri vyhodnocovaní ESG faktorov môžeme zaradiť rôzne štandardy vykazovania napr. GRI, SDG, ISO14001, vykazovacie štandardy ESRS pre Smernicu CSRD prijaté pre veľké podniky, MSP a to v závislosti od toho v akej oblasti sa ESG vyказuje či v správe o udržateľnosti, ESR ratingoch, zelených dlhopisov podľa ICMA alebo Nariadenia o zelených dlhopisoch.

najvýznamnejších zmien sa týkajú povinnosti vykazovať správu o udržateľnosti a udeľovania ESG ratingov.

ESG rating vs. ESG správa o udržateľnosti

Napriek tomu, že ESG je často skloňovaným pojmom, v praxi je možné sa často stretnúť so zamieňaním si pojmov ESG rating a ESG správa, ktorá predstavuje správu o udržateľnosti. Legislatívny základ pre správu o udržateľnosti nachádzame v čl.19a smernice o vykazovaní informácií o udržateľnosti podnikov (ďalej len „Smernica CSRD“).¹⁰ Smernica CSRD určuje okruh povinných subjektov, ktoré musia do správy o hospodárení zahrnúť informácie potrebné na pochopenie vplyvu podniku na aspekty udržateľnosti a informácie potrebné na pochopenie toho, ako aspekty udržateľnosti ovplyvňujú rozvoj, výkonnosť a postavenie podniku (vykazovanie informácií o udržateľnosti). Z dôvodu existencie nejednotnosti a často neúplnosti informácií, ktoré spoločnosti vykazujú a ktoré sú potrebné aj pre investorov, bolo nevyhnutné prísúpiť k zjednoteniu metód využívaných pri vykazovaní a to prostredníctvom vytvorenia štandardov vykazovania informácií o udržateľnosti v delení podľa kategorizácie povinných subjektov (ďalej len „ESRS štandardy“).¹¹ Tieto štandardy prijíma Komisia vo forme delegovaných aktov, ktoré dopĺňujú Smernicu CSRD. Pri ich tvorbe Komisia zohľadňuje technické poradenstvo Európskej poradnej skupiny pre finančné výkazníctvo (ďalej len „EFRAG“). Európska komisia v auguste 2023 schválila európske štandardy pre vykazovanie udržateľnosti, ktoré nadobudnú účinnosť od 1. januára 2024 pre prvú kategóriu povinných subjektov podľa CSRD. V nadväznosti na stanovený harmonogram budú postupne prijímané ďalšie štandardy. ESG rating predstavuje jeden z ukazovateľov, ktoré umožňujú sledovať, do akej miery určitá spoločnosť pri svojej činnosti venuje pozornosť environmentálnym, sociálnym a riadiacim faktorom a aké riziká sú s ňou spojené.¹² ESG ratingy sa uvádzajú na trh na účely poskytnutia stanoviska k vystaveniu spoločnosti alebo subjektu environmentálnym, sociálnym a/alebo správnym faktorom a ich vplyvu na spoločnosť.¹³

ESG rating sa tak postupne stal významným nástrojom hodnotenia spoločností v kontexte udržateľnosti a k rizík. Význam hodnotenia činností spoločností z pohľadu

¹⁰ Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2022/2464 zo 14. decembra 2022, ktorou sa mení nariadenie (EÚ) č. 537/2014, smernica 2004/109/ES, smernica 2006/43/ES a smernica 2013/34/EÚ, pokiaľ ide o vykazovanie informácií o udržateľnosti podnikov

¹¹ Článok 29b a nasledujúce smernice CSRD

¹² NURMAGAMBETOVA, Z.-ABDURRAHMAN, Z.A.-BIKTEUBAYEVA, S.: ESG rating assessment of the banking sector. In: Bulletin of Turan University (2023). Dostupné na DOI: 10.46914/1562-2959-2023-1-1-172-183

¹³ Nariadenie

udržateľnosti odráža aj dopyt spoločností po ESG ratingoch a zároveň stúpajúci počet spoločností, ktoré takéto ESG ratingy udeľujú.¹⁴

Oproti správe o udržateľnosti v zmysle CSRD neexistuje regulácia, ktorá by ukladala spoločnosti povinnosť získať ESG rating. Zároveň absentuje právna úprava, ktorá by obsahovala reguláciu subjektov, ktoré rating ESG poskytujú a rovnako metodiky, ktoré musia pri vydávaní ratingov používať.

Napriek nepochybné pozitívnej myšlienke na ktorej je postavené ESG, jeden z najmarkantnejších problémov, ktorý sa spája s ESG ratingom, predstavuje existencia odlišných postupov a metód využívaných poskytovateľmi ESG ratingov, ktoré vyúsťujú do odlišného hodnotenia ESG ratingov. Existujú viaceré štúdie, ktoré poukazujú na rozdielne metodiky využívané poskytovateľmi ESG ratingov v závislosti od skúmanej oblasti, prístupu k hodnoteniu, ako aj cieľovej skupiny spoločností, ktorým sa ESG rating udeľuje.¹⁵ Problém spočívajúci v existencii rôznych postupov hodnotenia a metrík pri udeľovaní ESG ratingu nerezonuje len vo vedeckej rovine, ale priamo sa prejavuje aj v praktickej rovine, kde sa v čoraz väčšej miere spája s otázkou reálneho významu ESG ratingu, ako aj otázkou potenciálneho greenwashingu. Obdobne je možné pozorovať spájanie udeľovania ESG ratingu so zbytočnou byrokratickou záťažou na strane spoločností a v znižovaní dôvery investorov z pohľadu hodnoty udeleného ESG ratingu. Táto situácia je do veľkej miery spôsobená nárastom dopytu po ESG ratingoch, zmenou v myslení subjektov na finančnom trhu, ako aj absenciou legislatívy, ktorá by upravovala pôsobnosť poskytovateľov ESG ratingu.

V súčasnosti neexistuje regulačný rámec EÚ pre poskytovateľov ratingov ESG. Subjekty poskytujúce ESG rating tak nepodliehajú autorizácii vstupu na trh, dohľadu nad výkonom ich činnosti a ani neexistuje spoločný rámec, ktorý by určoval, ktoré metodiky a postupy pri udeľovaní ESG ratingu sú povinní použiť.

Návrh novej právnej úpravy zameranej na ESG rating

Bez ohľadu na pozitíva, resp. negatíva, ktoré sú spojené s ESG ratingmi je nepochybné, že nárast dopytu po ESG ratingoch a poskytovateľoch ESG ratingov zodpovedá zmenám, ktorými prechádza finančný trh a zároveň odráža zmenu v prístupe spoločností, ktoré sa musia prispôbiť meniacim sa preferenciám spotrebiteľov a investorov a smerovať k uprednostňovaniu inteligentnejších,

¹⁴ FOUBERT, A.: ESG Data Market: No Stopping Its Rise Now. In: Opimas (2020) Dostupné na: <http://www.opimas.com/research/547/detail>

¹⁵ MIN LIU: Quantitative ESG disclosure and divergence of ESG ratings. In: *Frontiers in Psychology*, č.13 (2022). Dostupné na DOI: 10.3389/fpsyg.2022.936798, BERG, Florian- KOLBEL, Julian- RIGOBON, R.: Aggregate Confusion: The Divergence of ESG Ratings. In: *Review of Finance*, Ročník 26, č. 6 (2022), 1315-1344., ZUMENTE, Illze-LACE, Natalja: ESG Rating—Necessity for the Investor or the Company? In: *Sustainability*, Roč. 16, č.13 (2021), Dostupné na ; <https://doi.org/10.3390/su13168940>

čistejších a zdravších výrobkov a služieb, resp. opúšťať dogmy priemyselnej éry, keď znečistenie bolo zadarmo a práca bola len nákladovým faktorom.¹⁶

Reakciu na absenciu legislatívy na úrovni EÚ predstavuje návrh Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady o transparentnosti a integrite činností poskytovania environmentálnych, sociálnych a správnych ratingov (ratingov ESG) zo dňa 13. 6. 2023 (ďalej len „Nariadenie“).

Je možné stotožniť sa s odôvodnením potreby prijatia regulácie obsiahnutej v Nariadení, ktorá spočíva

- i) nedostatočnej transparentnosť charakteristík ratingov ESG, ich metodík a zdrojov údajov a
- ii) nejasnosti toho, ako fungujú poskytovatelia ratingov ESG.

Dlhodobá absencia legislatívy, ktorá by upravovala udeľovanie ESG ratingov na úrovni EÚ navyše zvyšuje riziko prijímania rôznorodej legislatívy v rámci jednotlivých štátov, čo by mohlo mať negatívny dopad na riadne fungovanie vnútorného trhu. Rôzne nastavené národné štandardy by mohli ešte viac znížiť transparentnosť tak pre subjekty, ktoré sa o ESG rating uchádzajú, ako aj pre investorov, ktorí na základe ESG ratingov prijímajú investičné rozhodnutia.

Podľa Pracovného dokumentu útvarov Komisie, SWD(2023) je možné vnímať problematické postavenie ESG ratingov z dvoch pohľadov a to z pohľadu investorov, ktorí poukazujú najmä na problémy so spoľahlivosťou, presnosťou a aktuálnosťou ESG ratingov a z pohľadu hodnotených subjektov, ktoré nemajú istotu v tom, ktoré kategórie/kritériá sa používajú na ich posúdenie, s akou presnosťou ratingy ESG zohľadňujú ich skutočnú výkonnosť a ako ju zlepšiť.¹⁷

Pripravovaná legislatíva má ambíciu zlepšiť danú situáciu, čo sa odráža aj v deklarovanom ciele Nariadenia, podľa ktorého je cieľom prispieť k hladkému fungovaniu vnútorného trhu a zároveň dosiahnuť vysokú úroveň ochrany spotrebiteľov a investorov a zabrániť environmentálne klamlivým vyhláseniam alebo iným typom dezinformácií, a to vrátane dojmu sociálnej angažovanosti, zavedením požiadaviek na transparentnosť týkajúcich sa ratingov ESG a pravidiel organizácie a činnosti poskytovateľov ratingov ESG.¹⁸

Pôsobnosť Nariadenia sa viaže na ESG ratingy, ktoré smerujú k verejnosti, Nariadenie sa nevzťahuje na súkromné ratingy.¹⁹ Je podstatné zdôrazniť, že pôsobnosť

¹⁶ BARUZA, Michal- CURTIS, Quinn-WEBBER, David, H.: Shareholder Value(s): Index Fund ESG Activism and the New Millennial Corporate Governance In: European Corporate Governance Institute (ECGI) - Law Working Paper Series, č.93 (2020).

¹⁷ Nariadenie

¹⁸ Článok 1 Nariadenia

¹⁹ Z pôsobnosti Nariadenia sú vylúčené aj ratingy ESG vypracované regulovanými finančnými podnikmi v Únii, ktoré sa používajú na interné účely alebo na poskytovanie interných finančných služieb a produktov, úverové ratingy vydávané v súlade s nariadením Európskeho parlamentu a Rady

Nariadenia sa vzťahujú na ratingy, ktoré posudzujú všetky faktory ESG, ako aj na tie, ktoré sa venujú vybranej oblasti.²⁰ Nariadenie poskytuje legálnu definíciu ESG ratingu, ktorá vymedzuje ESG rating podľa jeho obsahu, nie formy, resp. označenia a odzrkadľuje princíp dvojitej významnosti²¹. Za rating ESG sa považuje „*stanovisko, bodovanie alebo kombinácia oboch, pokiaľ ide o profil alebo charakteristiky subjektu, finančného nástroja, finančného produktu alebo podniku súvisiace s ESG alebo vystavenie sa rizikám ESG či vplyv na ľudí, spoločnosť a životné prostredie v súvislosti s ESG, ktoré sú založené na stanovenej metodike a vymedzenom klasifikačnom systéme ratingových kategórií a ktoré sa poskytujú tretím stranám bez ohľadu na to, či je takýto rating ESG výslovne označený ako „rating“ alebo „bodovanie ESG“.*“²²

Konštrukcia Nariadenia stavia na autorizácii vstupu poskytovateľov ratingov ESG na trh, ktorý podmieňuje vydaním povolenia na poskytovanie ratingov ESG na území Únie.²³ Povolenie na rozdiel od väčšiny legislatívnych právnych aktov EÚ neudeluje národná autorita, ale udelenie povolenia je priamo zverené do rúk ESMA. Jedným z dôvodov takého postupu je zamedzenie národnej arbitráže, ktorá úzko súvisí aj s pomerne voľne nastavenou reguláciou metodík, ktoré môžu poskytovatelia ratingov ESG používať pri udeľovaní ratingu. Napriek tomu, že Nariadenie prináša úplne novú reguláciu poskytovateľov ratingov ESG, nepredpisuje metodiky, ktoré môžu/musia poskytovatelia ratingov využívať. Nariadenie explicitne stanovuje, že účelom nie „*nie je harmonizovať metodiky na výpočet ratingov ESG, ale zvýšiť ich transparentnosť. Poskytovatelia ratingov ESG budú mať naďalej plne pod kontrolou to, aké metodiky používajú, a naďalej sa budú nezávisle rozhodovať, aby sa zabezpečila dostupnosť rôznych prístupov na trhu s ratingmi ESG (t. j. ratingy ESG sa môžu vzájomne líšiť a pokrývať rôzne oblasti)*“.

Tento prístup prináša otázky spojené s reálnou transparentnosťou, resp. porovnateľnosťou ratingov ESG, nakoľko transparentnosť ratingov nestavia na rovnosti kategórii vstupných údajov/metodík pri hodnotení ratingu ESG, ale na samotnej transparentnosti metodík, ktoré poskytovatelia používajú. Ratingy ESG tak zostávajú stále vlastným stanoviskom poskytovateľov ratingov ESG, ktoré môže byť založené na odlišných prístupoch v závislosti od toho-ktorého poskytovateľa.

(ES) č. 1060/2009 alebo napr. aj stanoviská druhej strany k dlhopisom podporujúcim udržateľnosť, bližšie čl. 2 Nariadenia

²⁰ Napr. len oblasti „E“, „S“, „G“

²¹ Rating ESG nemusí stavať na princípe dvojitej významnosti, Nariadenia však ukladá povinnosť zverejňovať, ktorým rozmerom dvojitej významnosti sa rating zaoberá, či ide o významné finančné riziko pre hodnotený subjekt, ako aj o významný vplyv hodnoteného subjektu na životné prostredie a spoločnosť vo všeobecnosti, alebo či sa zohľadňuje len jeden z týchto rozmerov

²² Čl. 3 ods. 1 Nariadenia. Nariadenie obsahuje aj definíciu „stanoviska“ a „bodovania“

²³ poskytovateľ ratingov ESG je právnická osoba, ktorej predmet činnosti zahŕňa ponuku a distribúciu ratingov alebo bodovania ESG na profesionálnom základe, článok 3 ods. 4 Nariadenia

Nariadenie síce obsahuje požiadavku, aby metodiky poskytovateľov ratingov ESG boli prísne, systematické, objektívne a overiteľné, ale v porovnaní s ostatnou legislatívou zameranou na problematiku ESG tu nachádzame pomerne veľký nesúlad z hľadiska prísnosti na posudzované vstupné údaje a ich systematicku (napr. ESRS štandardy v kategorizácii pre rôzne kategórie povinných subjektov pri povinnosti zverejniť správu o udržateľnosti podľa smernice CSRD, alokácia výnosu zo zelených dlhopisov do taxonomických činností). Zároveň je v rámci novej legislatívy explicitne zakotvený zákaz ovplyvňovať ratingy ESG ako aj samotné metodiky zo strany ESMA, prípadne iných verejných orgánov. Transparentnosť ratingov ESG tak stavia primárne na transparentnosti informácií o metodikách, ktoré sú zverejňované smerom k verejnosti.

Poskytovatelia ratingov ESG sú povinní na svojom webovom sídle zverejniť metodiky, modely a kľúčové ratingové východiská, ktoré používajú vo svojich činnostiach týkajúcich sa ratingov ESG, vrátane informácií, ktoré sú priamo determinované Nariadením.²⁴ Medzi základné informácie, ktoré musia byť zverejnené patrí informácia o tom, aké metodiky boli použité, či je analýza zameraná na minulosť alebo budúcnosť, informácie o zdrojoch údajov, či sa jedná o súhrnný rating (faktor „E“ a „S“ a „G“) a váhu jednotlivých faktorov, alebo len o rating jednotlivých faktoroch, alebo konkrétnych otázok. Rovnako by sa malo zverejňovať, ktorým rozmerom dvojitej významnosti sa rating zaoberá, či ide o významné finančné riziko pre hodnotený subjekt, ako aj o významný vplyv hodnoteného subjektu na životné prostredie a spoločnosť vo všeobecnosti, alebo či sa zohľadňuje len jeden z týchto rozmerov.²⁵

Rozsah informácií, ktoré musia byť zverejnené v súvislosti s metodikami má byť upresnený regulačnými technickými predpismi vydanými orgánom ESMA.²⁶

Určitý druh regulácie metodík používaných poskytovateľmi ratingov ESG predstavuje samotný proces udelenia povolenia od ESMA, v rámci ktorého sa v žiadosti o povolenie okrem iného uvádza aj popis postupov metodík používaných k vydávaniu a preskúmvaniu ratingov ESG zavedených žiadateľom. Aktuálne nie je možné prijať jednoznačný záver ako budú tieto metodiky reálne hodnotené, nakoľko spresnenie informácií (ktoré sú momentálne len rámcovo vymedzené v prílohe Nariadenia) má byť predmetom regulačných technických predpisov vypracovaných orgánom ESMA. V kontexte znenia Nariadenia, podľa ktorého by nemalo dochádzať k zásahom do zvolených metodík, ktorých výstup predstavuje vlastné stanovisko poskytovateľov ESG ratingov je otázne ako budú vôbec tieto metodiky hodnotené.

²⁴ Príloha III. Nariadenia

²⁵ (21) Nariadenia, Príloha III. Nariadenia

²⁶ Článok 21 Nariadenia

Pomerne zaujímavé bude sledovať aj prepojenie Nariadenia s ostatnou legislatívou upravujúcou problematiku ESG a to najmä s Nariadením o zelených dlhopisoch²⁷ a Smernicou CSRD. Podľa Nariadenia by ratingy ESG mali vychádzať z informácií, ktoré musia subjekty deklarovať v súlade s taxonómiou a Smernicou CSRD a dopĺňať ich tým, že budú poskytovať rozhodujúce zdroje informácií pre investičné stratégie, riadenie rizík a vnútorné analýzy investorov a finančných inštitúcií. V dôsledku možnosti používania metodík podľa svojho uváženia máme za to, že tieto metodiky nemusia byť totožné so štandardmi ESRS. Túto situáciu rieši Nariadenie zatiaľ iba cez zverejňovanie informácií, medzi ktoré patria byť aj informácie o tom, či hodnotenie ESG faktorov v rámci udeľovania ratingu zodpovedá štandardom stanoveným pre správy o udržateľnosti²⁸. Osobitne je stanovený rozsah informácií, ktoré majú byť sprístupnené pri európskych regulovaných finančných podnikoch a podnikoch, ktoré spadajú pod pôsobnosť Smernice CSRD, ktoré sú predmetom takéhoto ratingu. Informácie sa týkajú najmä vysvetlenia použitých zdrojov údajov – vrátane informácií o tom, či sú verejné alebo neverejné, pričom sa uvádza, či sú odvodené zo štandardov vykazovania informácií o udržateľnosti vypracovaných podľa článku 29b Smernice CSRD/taxonómie/Nariadenia o zverejňovaní informácií o udržateľnosti v sektore finančných služieb.²⁹ Vo vzťahu k zeleným dlhopisom podľa zdôvodnenia Nariadenia môžu investori na základe informácií zverejnených v ratingoch ESG lepšie posúdiť celkovú nefinančnú výkonnosť podnikov.³⁰

Záver

Stotožňujeme sa s názorom, že rozdielnosť a nedostatok transparentnosti pri udeľovaní ESG ratingov môže negatívne vplývať na potrebu subjektov disponovať s ratingom ESG a rovnako znižuje dôveru investorov v tieto ratingy a ich ochotu alokovať investície smerom k udržateľným činnostiam, resp. subjektom, ktoré tieto činnosti vykonávajú. Transparentnosť a reálnosť dát, na ktorých by malo stáť udeľovanie ESG ratingov je kľúčová, ak majú investičné rozhodnutia zohľadňovať ESG faktory a najmä ak sa takéto zohľadňovanie má stať integrálnou súčasťou čo najväčšieho počtu investičných rozhodnutí. Zároveň sa tu vytvára priestor pre rast subjektov, ktoré majú záujem svoju činnosť smerovať k reálne udržateľným činnostiam za zohľadňovania sociálnych faktorov. Aktuálne legislatíva upravujúca problematiku ESG prechádza dynamickými zmenami, pričom sa parciálne snaží

²⁷ Návrh Nariadenia Európskeho Parlamentu a Rady o európskych zelených dlhopisoch prijatý v októbri 2023

²⁸ Čl.29b smernice 2013/34/EU.

²⁹ Príloha III. Nariadenia, Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/2088 z 27. novembra 2019 o zverejňovaní informácií o udržateľnosti v sektore finančných služieb

³⁰ Bližšie „Súlad s existujúcimi ustanoveniami v tejto oblasti politiky“ Nariadenie

vysporiadať s výzvami, ktoré ESG so sebou prináša. Napriek tomu, že sa prikláňame k potrebe regulácie ESG ratingov ako otázne vnímame ponechanie možnosti poskytovateľov disponovať s vlastnými metodikami pri udeľovaní ratingov ESG. Aktuálne nie je možné prijať jednoznačný záver o dostatočnosti postupu obsiahnutom v Nariadení a to z dôvodu, že regulačné technické predpisy vypracované orgánom ESMA majú spresniť prvky, ktoré majú byť predmetom zverejnenia zo strany poskytovateľov ratingov ESG, ako aj predmetom žiadosti o udelenie povolenia od ESMA. Aktuálne sú podmienky na vydanie povolenia pomerne vágne definované a je otázne ako bude posudzovaná relevantnosť metodiky poskytovateľov ESG ratingov. Za významnú považujeme aj otázku prepojenosti ratingov ESG z pohľadu použitých metód pri subjektoch, ktoré majú povinnosť zverejňovať nefinančnú správu podľa CSRD, resp. povinnosti zverejňovania informácií podľa Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/2088 z 27. novembra 2019 o zverejňovaní informácií o udržateľnosti v sektore finančných služieb. Otázne je, aj ako sa bude pristupovať k subjektom, ktoré síce nespádajú pod pôsobnosť smernice CSRD, ale dobrovoľne pristúpia k zverejňovaniu nefinančných správ v súlade so smernicou, nakoľko je predpoklad že počet týchto subjektov bude narastať. Máme za to, že uvedené otázky je potrebné podrobiť ďalšiemu vedeckému skúmaniu aj v kontexte budúcich regulačných technických predpisov, prijatého Nariadenia o zelených dlhopisov a z pohľadu ucelenosti skúmanej problematiky aj v zmysle štandardov ESRS, ktoré majú byť prijaté pre ďalšie kategórie podnikov podľa Smernice CSRD.

Zoznam použitej literatúry

1. BARUZA, Michal- CURTIS, Quinn-WEBBER, David, H.: Shareholder Value(s): Index Fund ESG Activism and the New Millennial Corporate Governance In: European Corporate Governance Institute (ECGI) - Law Working Paper Series, č.93 (2020).
2. BERG, Florian- KOLBEL, Julian- RIGOBON, R.: Aggregate Confusion: The Divergence of ESG Ratings. In: Review of Finance, Ročník 26, č. 6 (2022), 1315-1344.
3. FOUBERT, A.: ESG Data Market: No Stopping Its Rise Now. In: Opimas (2020) Dostupné na: <http://www.opimas.com/research/547/detail/>
4. HAMŘÍK, Martin.: FinTech - náčrt výziev nielen pre spotrebiteľa. In: Zborník vedeckých statí. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2018, ISBN 978-80-225-4569-3.S.42-52.
5. MIN LIU: Quantitative ESG disclosure and divergence of ESG ratings.In: Frontiers in Psychology, č.13 (2022). Dostupné na DOI: 10.3389/fpsyg.2022.936798

6. NETTO, Sebastiao Viviera de Feritas-SOBRAI Marcos Felipe Falcao- RIBEIRO, Ana Regina Bezerra-da LUZ SOARES Gleibson Robert: Concepts and forms of greenwashing: a systematic review. In: Environ Sci Eur Roč. 19, č. 32 (2020). Dostupné na <https://doi.org/10.1186/s12302-020-0300-3>
7. NURMAGAMBETOVA, Z.-ABDURRAHMAN, Z.A.-BIKTEUBAYEVA, S.: ESG rating assessment of the banking sectorC. In: Bulletin of Turan University (2023). Dostupné na DOI: 10.46914/1562-2959-2023-1-1-172-183
8. POLLMAN, Elizabeth.: The Making and Meaning of ESG. In: U of Penn, Inst for Law & Econ Research, European Corporate Governance Institute - Law Working Paper, Roč. 659, č. 22-23 (2022), Dostupné na SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4219857>
9. ZIOLO, Magdalena, et al.: How to Design More Sustainable Financial Systems: The Roles of Environmental, Social, and Governance Factors in the Decision-Making Process. In: Sustainability, č.1 (2019)s. 1-34.
10. ZUMENTE, Ilze-LACE, Natalja: ESG Rating—Necessity for the Investor or the Company? In: Sustainability, Roč. 16, č.13 (2021), Dostupné na ; <https://doi.org/10.3390/su13168940>

Kontaktné údaje

doc. JUDr. Simona Heseková, PhD.

simona.hesekova@uniba.sk

Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

NÁSTROJE NA ZABEZPEČENIE TRANSPARENTNOSTI OBCHODOVANIA NA FINANČNOM TRHU Z POHĽADU INVESTORSKEJ VEREJNOSTI ¹

TOOLS ENSURING THE TRANSPARENCY OF TRADING ON THE FINANCIAL MARKET – THE INVESTING PUBLIC PERSPECTIVE

Maroš Katkovčín²

Abstrakt: Cieľom príspevku je identifikovať a analyzovať základné nástroje, ktorých cieľom alebo účelom je zabezpečiť transparentnosť obchodovania na finančnom trhu z pohľadu investorskej verejnosti. Autor sa v príspevku bude zameriavať predovšetkým na analýzu a komparáciu povinne zverejňovaných informácií emitentmi cenných papierov obchodovaných na regulovanom trhu, ich kvalitu a formu, a to s cieľom zhodnotenia, či súčasný stav v skúmanej oblasti možno považovať za dostatočný na konštatovanie, že z pohľadu investorskej verejnosti je transparentnosť pri obchodovaní na finančnom trhu zabezpečená.

Kľúčové slová: emitent, obchodovanie na finančnom trhu, zverejňovanie informácií, regulované informácie, Centrálna evidencia regulovaných informácií

Abstract: The aim of the paper is to identify and analyze the basic tools whose aim or purpose is to ensure the transparency of trading on the financial market from investing public perspective. The author will focus primarily on the analysis and comparison of mandatory disclosure of information by issuers of securities traded on the regulated market, their quality and form, with the aim of evaluating whether the current situation in the researched area can be considered sufficient to conclude that the transparency in trading on the financial market from the perspective of the investing public is secured.

Key words: issuer, trading on the financial market, disclosure of information, regulated information, Central Register of Regulated Information

¹ Príspevok bol spracovaný ako výstup v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0212/23 s názvom „Finančné inovácie ako determinant súčasnej a anticipovanej regulácie na finančnom trhu (výzvy a riziká)“.

² Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra finančného práva.

Úvod

Pre zabezpečenie transparentnosti obchodovania na finančnom trhu z pohľadu investorskej verejnosti je nevyhnutné, aby investorská verejnosť bola kvalitne a rovnocenne, bez akéhokoľvek zvýhodnenia, informovaná o všetkých trhovopodstatných skutočnostiach, ktoré môžu mať vplyv na investičné správanie konkrétneho investora (t. j. na učinenie základného rozhodnutia či investovať alebo neinvestovať do konkrétneho investičného titulu).³ Thuesen pod transparentnosťou na kapitálových trhoch v širšom zmysle slova rozumie všetky informácie, ktoré môžu ovplyvniť ceny a transakcie na kapitálových trhoch, a ktoré sa môžu týkať emitenta (t. j. účtovné informácie o emitentovi a ďalšie podstatné právne a ekonomické informácie určujúce rating resp. rentabilitu a solventnosť emitenta), emisie (t. j. konkrétnych finančných nástrojov), trhu (t. j. miesta, kde sa finančné nástroje emitenta obchodujú) a jeho špecifik (napr. systém obchodovania, likvidita apod.).⁴ V tomto príspevku sa zameriavame na analýzu nástrojov zabezpečujúcich transparentnosť finančného trhu vo vzťahu k investorskej verejnosti v špecifických právnych a ekonomických podmienkach Slovenskej republiky (ďalej len „SR“), a to konkrétne v oblasti informácií povinne či dobrovoľne zverejňovaných zo strany emitentov cenných papierov, ktorých cenné papiere sú prijaté na obchodovanie na regulovanom trhu.

Cieľom príspevku je identifikovať rozsah informačných povinností emitentov stanovených právnym poriadkom SR a analyzovať spôsob a rozsah plnenia týchto informačných povinností zo strany emitentov, a to analýzou regulovaných informácií a dát zverejnených v Centrálnom registri regulovaných informácií (ďalej len „CERI“) vedenom Národnou bankou Slovenska (ďalej len „NBS“) podľa zákona č. 429/2002 Z. z. o burze cenných papierov v znení neskorších predpisov (ďalej len „Zákon o BCP“)⁵ ku dňu vypracovania tohto príspevku.⁶ V príspevku zároveň uvádzame základné zistenia našej analýzy a formulujeme aj návrhy *de lege ferenda*, ktoré by mohli prispieť k zvýšeniu transparentnosti obchodovania na finančnom trhu z pohľadu investorskej verejnosti v podmienkach regulovaného trhu SR.

Informačné povinnosti emitentov cenných papierov

³ ČUNDERLÍK, Ľubomír: Trhová transparentnosť a zneužívanie kapitálového trhu v korelácii poskytovania investičných služieb, výkonu investičných činností a organizovania regulovaného trhu. Bratislava : Wolters Kluwer, 2015. s. 11.

⁴ THUESEN, Jesper Ulriksen: Transparency in Capital Markets. In: Danmarks Nationalbank Monetary Review 4th Quarter, 2004. s. 66.

⁵ CERI je dostupná bez obmedzení, bezplatne a v celom rozsahu s historickými údajmi od 1.6.2007 online: [<https://ceri.nbs.sk/index>].

⁶ Tento príspevok je spracovaný v stave zverejnených dát v CERI ku dňu 15.10.2023.

Základným problémom pri investovaní na finančnom trhu je skutočnosť, že existuje prirodzená informačná asymetria medzi emitentmi, ktorých cenné papiere sú obchodované na regulovanom trhu, a potenciálnymi investormi. Túto informačnú asymetriu koriguje právny poriadok tým, že kogentnými právnymi normami stanovuje informačné povinnosti pre emitentov cenných papierov. Základná množina informačných povinností je stanovená v Zákone o BCP a Nariadení Európskeho Parlamentu a Rady (EÚ) č. 596/2014 zo 16. apríla 2014 o zneužívaní trhu (nariadenie o zneužívaní trhu) a o zrušení smernice Európskeho parlamentu a Rady 2003/6/ES a smerníc Komisie 2003/124/ES, 2003/125/ES a 2004/72/ES (ďalej len „**Nariadenie o zneužívaní trhu**“).

Informácie, ktoré emitent musí resp. môže zverejňovať, sa vo všeobecnosti delia na dve základné skupiny:

1. Regulované informácie⁷

2. Ostatné informácie

Z informácií v CERI súčasne vyplýva, že v podmienkach SR na regulovanom trhu Burzy cenných papierov v Bratislave, a.s. celkovo svoje cenné papiere obchoduje 32 emitentov akcií a 66 emitentov dlhopisov, pričom práve táto množina subjektov predstavuje emitentov, na ktorých sa vzťahuje povinnosť zverejňovania regulovaných informácií a prípadne aj ostatných informácií v CERI.

Regulované informácie

Regulované informácie podľa § 45 ods. 2 Zákona o BCP musí každý emitent cenných papierov obchodovaných na regulovanom trhu zverejňovať povinne (t. j. ide o tzv. povinnú transparentnosť emitenta). Na druhej strane ostatné informácie sú zverejňované emitentom cenných papierov obchodovaných na regulovanom trhu na báze dobrovoľnosti (t. j. ide o tzv. dobrovoľnú transparentnosť emitenta).

Regulovanými informáciami zverejňovanými podľa Zákona o BCP a Nariadenia o zneužívaní trhu v CERI sú nasledovné informácie resp. dokumenty:

- Ročná finančná správa (§ 34 Zákona o BCP; od 1. 1. 2014 sú tieto informácie zverejňované v registri účtovných závierok, prostredníctvom ktorého sa táto informačná povinnosť emitentov vo vzťahu k CERI plní)
- Polročná finančná správa (§ 35 Zákona o BCP)
- Predbežné vyhlásenie alebo Štvrťročná finančná správa (podľa § 36 Zákona o BCP účinného do 31.12.2015) resp. Ročná správa o platbách orgánom verejnej moci (podľa § 36 Zákona o BCP účinného od 1.1.2016)
- Zmena práv spojených s rôznymi druhmi akcií (§ 37b ods. 1 Zákona o BCP)

⁷ Pojem regulované informácie je legálne definovaný v § 45 ods. 2 Zákona o BCP, pričom zahŕňa všetky informácie, ktoré je emitent povinný zverejniť podľa Zákona o BCP a Nariadenia o zneužívaní trhu.

- Zmena práv držiteľov cenných papierov iných ako akcie (§ 37b ods. 2 Zákona o BCP)
- Informácie o prijatých úveroch (podľa § 37b ods. 3 Zákona o BCP účinného do 31.12.2015)
- Informácie o rozdelení a výplate dividend (§ 37c (1) Zákona o BCP)
- Informácie o novej emisii akcií - vrátane informácií o všetkých opatreniach týkajúcich sa ich pridelenia, upisovania, zániku alebo výmeny (§ 37c (1) Zákona o BCP)
- Informácie pre držiteľov dlhových cenných papierov (§ 37c ods. 2 Zákona o BCP) - výplata úrokov, výkon práv konverzie, výmena, upisovania alebo zrušenia a splatenia dlhových cenných papierov
- Informácie pre držiteľov dlhových cenných papierov (§ 37c ods. 2 Zákona o BCP) - miesto, čas a program rokovania schôdze majiteľov dlhových cenných papierov, formulár splnomocnenia na zastupovanie osobám oprávneným hlasovať na schôdzi majiteľov dlhových cenných papierov, oznámenie o zvolaní schôdze – a to v prípade, ak je v emisných podmienkach dlhopisov zriadená schôdza majiteľov dlhových cenných papierov
- Ročný sumár zverejnených informácií (Dokument o zverejnených informáciách za posledných 12 mesiacov podľa § 37d ods. 5 v spojení s ods. 6 Zákona o BCP účinného do 1.7.2012)
- Zmeny v podieloch na hlasovacích právach emitenta (Oznamovacie povinnosti podľa § 42 ods. 11 (a § 41 ods. 10) Zákona o BCP)
- Obchodovanie s vlastnými akciami (nadobudnutie/prevod) (Oznamovacie povinnosti podľa § 44 ods. 1 Zákona o BCP)
- Transakcie manažérov (Oznámenie osôb vykonávajúcich riadiace úlohy a osôb s nimi úzko spojenými podľa článku 19 Nariadenia o zneužívaní trhu platné od 3.7.2016)
- Informácie o celkovom počte hlasovacích práv a výške základného imania (Oznamovacie povinnosti podľa § 44 ods. 2 Zákona o BCP – celkový počet hlasovacích práv a výška základného imania)
- Voľba domovského členského štátu (§ 45 ods. 4 Zákona o BCP) - Formulár určený na oznamovanie domovského členského štátu
- Dôverné informácie (podľa článku 17 Nariadenia o zneužívaní trhu)

V prípade, ak emitent regulované informácie nezverejní v CERI riadne a včas, predmetné konanie resp. opomenutie emitenta je sankcionovateľné zo strany NBS v rámci výkonu dohľadu nad finančným trhom v intenciách Zákona o BCP a zákona č. 566/2001 Z. z. o cenných papieroch a investičných službách a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o cenných papieroch) v znení neskorších predpisov (ďalej len „**Zákon o cenných papieroch**“) v spojení so zákonom č. 747/2004 Z. z. o dohľade

nad finančným trhom a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Ostatné informácie

Okrem regulovaných informácií môže každý emitent cenných papierov obchodovaných na regulovanom trhu v CERI dobrovoľne zverejňovať akékoľvek iné informácie, ktoré považuje za podstatné z pohľadu zabezpečenia trhovej transparentnosti, a to nielen vo vzťahu k investorskej verejnosti. Zverejňovanie ostatných informácií zo strany emitentov sa realizuje nielen prostredníctvom CERI, ale aj vlastnými informačnými a komunikačnými kanálmi, a to predovšetkým na webových sídlach emitentov. Skutočnosť, že sa emitenti rozhodnú nad rámec minima povinne zverejňovaných regulovaných informácií zverejňovať aj iné informácie jednoznačne prispieva ku kredibilite konkrétneho emitenta a vybudovaniu si dôvery potenciálnych investorov v emitenta, a teda konzekventne aj získaniu dôvery potenciálnych investorov v investovanie do finančných nástrojov emitenta obchodovaných na regulovanom trhu.

Z analýzy dát zverejnených v CERI vyplýva, že medzi pravidelne dobrovoľne zverejňované informácie patria:

- Korporátne informácie zásadného významu (napr. oznámenia o konaní valného zhromaždenia, informácie o priebehu a výsledku valného zhromaždenia, zmeny obchodné mena, zmeny zakladajúcich dokumentov, personálne zmeny v orgánoch spoločnosti)
- Štruktúra akcionárov resp. zmeny akcionárov
- Iné zmeny v základnom imaní ako regulované informácie (zvýšenie základného imania/vydanie dodatočných akcií, zníženie základného imania)
- Organizačná štruktúra emitenta
- Identifikácia trhu, na ktorom sú cenné papiere emitenta obchodované (trh, na ktorom sú cenné papiere obchodované, príp. jeho zmena)
- Pozastavenie obchodovania s konkrétnym cenným papierom
- Ponuky na prevzatie (predovšetkým ponuky na prevzatie podľa Zákona o cenných papieroch)
- Informácie o výplate dividend na akcie resp. úrokových výnosov vo vzťahu k dlhopisom nad rámec regulovaných informácií
- Informácie o uplatňovaných opatreniach a plnení povinností v oblasti *corporate governance*

Súčasne zo zverejnených dát v CERI vyplýva, že emitenti dlhopisov zverejňujú ostatné informácie nad rámec regulovaných informácií vo väčšej miere ako emitenti akcií. Uvedenú skutočnosť pripisujeme predovšetkým tomu, že dlhopisy sú najčastejším predmetom obchodovania na Burze cenných papierov v Bratislave, a.s.,

pričom majetkové štruktúry emitentov obchodujúcich akcie na regulovanom trhu nepodliehajú častým zásadným zmenám a sú v podstate stále, a to minimálne čo do majoritnej či kvalifikovanej účasti hlavných akcionárov.

Záver

V tomto príspevku sme analyzovali nástroje zabezpečujúce transparentnosť finančného trhu vo vzťahu k investorskej verejnosti v špecifických právnych a ekonomických podmienkach SR. Ako objekt výskumu sme si zvolili dáta zverejnené v CERI, a to v nadväznosti na identifikáciu rozsahu regulovaných (povinne zverejňovaných) informácií emitentmi, ktorých cenné papiere sú obchodované na regulovanom trhu, ako aj ostatných (dobrovoľne zverejňovaných) informácií týmito emitentmi.

CERI predstavuje významný nástroj zabezpečenia transparentnosti obchodovania na finančnom trhu. Na druhej strane máme za to, že povedomie investorskej verejnosti o existencii tejto evidencie regulovaných informácií vedenej NBS nie je vysoké, a to aj napriek tomu, že CERI môže slúžiť ako významný nástroj pre kvalifikované rozhodnutie investora o realizácii investície. Súčasne je nutné dodať, že emitenti, ktorí majú záujem o naplnenie informačnej transparentnosti nielen vo vzťahu k investorskej verejnosti, si plnia informačné povinnosti aj nad rámec základného zákonného rozsahu povinne zverejňovaných regulovaných informácií, a to nielen prostredníctvom CERI, ale aj iných, pre investorskú verejnosť dostupnejších, platforiem (najmä webové sídla emitentov), ako aj v pre investorskú verejnosť prístupnejšej, zjednodušenej či popisnej forme. Nemalú úlohu vo zvyšovaní kvality zverejňovaných informácií zo strany emitentov pre investorskú verejnosť má aj štandardizácia zverejňovaných informácií činnosťou NBS, a to vo forme zverejňovania vzorov či pokynov k vyplneniu a zverejňovaniu predovšetkým povinne zverejňovaných regulovaných informácií.

Zoznam použitej literatúry

1. ČUNDERLÍK, Ľubomír: Trhová transparentnosť a zneužívanie kapitálového trhu v korelácii poskytovania investičných služieb, výkonu investičných činností a organizovania regulovaného trhu. Bratislava : Wolters Kluwer, 2015. 252 s. ISBN 978-80-8168-186-8.
2. Nariadenie Európskeho Parlamentu a Rady (EÚ) č. 596/2014 zo 16. apríla 2014 o zneužívaní trhu (nariadenie o zneužívaní trhu) a o zrušení smernice Európskeho parlamentu a Rady 2003/6/ES a smerníc Komisie 2003/124/ES, 2003/125/ES a 2004/72/ES.
3. THUESEN, Jesper Ulriksen: Transparency in Capital Markets. In: Danmarks Nationalbank Monetary Review 4th Quarter, 2004. s. 65 – 75. ISSN 1398-3865

(online).

Dostupné

online:

[<https://www.nationalbanken.dk/media/flmmyojf/mon4-04.pdf>].

4. Zákon č. 429/2002 Z. z. o burze cenných papierov v znení neskorších predpisov.
5. Zákon č. 566/2001 Z. z. o cenných papieroch a investičných službách a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o cenných papieroch) v znení neskorších predpisov.
6. Zákon č. 747/2004 Z. z. o dohľade nad finančným trhom a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Kontaktné údaje

Mgr. Ing. Maroš Katkovčín, PhD.

maros.katkovcin@uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Katedra finančného práva

WHISTLEBLOWING NA FINANČNOM TRHU¹

WHISTLEBLOWING ON THE FINANCIAL MARKET

Lubomír Čunderlík – Veronika Čunderlík Čerbová²

Abstrakt: Whistleblowing ako nástroj odhaľovania protispoločenskej činnosti plní preventívnu funkciu. Vo všeobecnosti ho preto možno považovať za prostriedok na posilnenie transparentnosti, ktorá má osobitný význam pre riadne fungovanie finančného trhu z hľadiska jeho integrity a zachovania dôvery. Príspevok sa zaoberá mechanizmami nahlasovania porušení na finančnom trhu orgánu dohľadu, špecificky v bankovom sektore.

Kľúčové slová: chránené oznamovanie, orgán dohľadu, porušenia na finančnom trhu

Abstract: Whistleblowing as a tool for detecting anti-social activity fulfils a preventive function. In general, it can therefore be considered as a means of strengthening transparency, which is of particular importance for the proper functioning of the financial market in terms of its integrity and maintaining trust. The paper deals with the mechanisms for reporting offenses on the financial market to the supervisory authority, especially in the banking sector.

Key words: whistleblowing, supervisory authority, violations in the financial market

Úvod k whistleblowingu a jeho účelu

Zmysel chráneného oznamovania je založený na zodpovednosti jednotlivca voči spoločnosti. Podľa odbornej literatúry táto zodpovednosť má vyplývať z jedinečného prístupu k informáciám (tzv. privilegovaného prístupu), ktorými disponuje pri vykonávaní určitej pracovnej činnosti a z obmedzeného prístupu iných osôb k takýmto dôležitým informáciám, ktoré môžu negatívne ovplyvniť ich životy. Disponovanie dôležitými informáciami v kombinácii s poznaním nebezpečenstva pre

¹ Príspevok bol spracovaný v rámci projektu VEGA č. 1/0212/23 s názvom „Finančné inovácie ako determinant súčasnej a anticipovanej regulácie na finančnom trhu (výzvy a riziká)“. V príspevku sa hlbšie analyzuje problematika primárne spracovaná v rukopise komentára k § 50a zákona o bankách, ako súčasť rukopisu diela VOJTKO, Martin – GUNIŠ, Stanislav – VLÁŠEK, Peter a kol.: Zákon o bankách. Komentár, pre vydavateľstvo C. H. Beck.

² Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta.

spoločnosť transformuje pasívnu zodpovednosť do povinnosti konať. Ako whistleblowing sa preto označuje problematika spôsobu riešenia takej situácie, keď na jednej strane stojí spoločnosťou očakávané zodpovedné konanie jednotlivca, a na druhej strane hrozba negatívnych dopadov najmä na jeho profesijný život.³ Americké profesorky Marcie P. Micelli a Janett P. Near vytvorili uznávanú definíciu whistleblowingu (tzv. akademický štandard pre whistleblowing) už v roku 1982; podľa nich ide o „poskytnutie informácií členmi organizácie (bývalými alebo súčasnými), o nezákonných, nemorálnych alebo nelegitímnych praktikách pod kontrolou ich zamestnávateľov, osobám alebo organizáciám, ktoré môžu konať.“⁴ Austrálsky profesor P. Jubb ponúka nasledovnú komplexnú definíciu: „Whistleblowing je úmyselný nepovinný akt zverejnenia, ktorý sa dostane na verejnosť a je urobený osobou, ktorá má alebo mala privilegovaný prístup k dátam alebo informáciám organizácie, o nezanedbateľnej nezákonnosti alebo inej nekalej praktike či súčasnej, predpokladanej alebo predvídateľnej, ktorá má spojitosť s organizáciou a je pod kontrolou organizácie, voči externému subjektu majúcemu potenciál k náprave nekalej praktiky.“⁵ Whistleblowing tak možno vnímať aj ako nástroj posilňovania transparentnosti trhu a trhovej disciplíny medzi jeho subjektmi, pretože cieľi na dodržiavanie pravidiel vytvorením nového informačného kanála, ktorým sa môžu šíriť informácie s významom hrozby potrestania subjektu nedodržiujúceho pravidlá.

Všeobecná právna úprava chráneného oznamovania

Komplexnú všeobecnú právnu úpravu v oblasti chráneného oznamovania v Slovenskej republike v súčasnosti predstavuje zákon č. 54/2019 Z. z. o ochrane oznamovateľov protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 189/2023 Z. z., ktorý nadobudol účinnosť 1. marca 2019 (resp. pred jeho prijatím išlo o zákon č. 307/2014 Z. z. o niektorých opatreniach súvisiacich s oznamovaním protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, ktorý nadobudol účinnosť 1. januára 2015 a ktorý bol s účinnosťou od 1. marca 2019 zrušený ako nedostatočne efektívny právny mechanizmus, ktorý garantovala pôvodne inšpekcia práce). Zákon č. 307/2014 Z. z. predstavoval v čase jeho prijatia dovedy neexistujúci nástroj právnej ochrany

³ NECHALA, Pavel: Chránené oznamovanie (whistleblowing). Bratislava : Inštitút pre verejné otázky, 2014, s. 15.

⁴ Citované podľa BANISAR, David: Whistleblowing: International standards and developments. In: SANDOVAL, Irma E., ed. Corruption and Transparency: Debating the Frontiers Between State, Market and Society. Washington, D. C. : World Bank-Institute for Social Research, UNAM, 2011. Dostupné na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1753180 [cit. 12.10.2023].

⁵ JUBB, Peter, B.: Whistleblowing: A Restrictive Definition and Interpretation. In: Journal of Business Ethics, roč. 21, č. 1 (1999), s. 77-94.

oznamovateľov protispoločenskej činnosti (tzv. whistleblowerov) pred takým konaním zo strany zamestnávateľa, resp. jeho riadiacich zamestnancov, smerujúcim k „potrestaniu“ whistleblowera, ktoré nedosahovalo intenzitu trestného činu alebo správneho deliktu, ale bolo spôsobilé privodiť výrazný negatívny zásah do pracovného, prípadne aj rodinného a osobného života whistleblowera.⁶

Generálna právna úprava zákona č. 54/2019 Z. z. [v § 1 ods. 1 písm. a)] upravuje podmienky poskytovania ochrany informátorom v súvislosti s oznamovaním kriminality alebo inej protispoločenskej činnosti. *Kriminalitou* sa rozumie trestný čin a inou protispoločenskou činnosťou konanie, ktoré je priestupkom alebo iným správnym deliktom, pričom *za inú protispoločenskú činnosť* sa považuje aj konanie, ktoré nie je priestupkom alebo iným správnym deliktom, ale pôsobí negatívne na spoločnosť (v zmysle poznámky pod čiarou k odkazu 1 v zákone č. 54/2019 Z. z. ide v oboch prípadoch o definície z ustanovení § 3 písm. b) a c) zákona č. 583/2008 Z. z. o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov).

Koncepcne sa zamestnancovi v rámci všeobecného právneho režimu chráneného oznamovania poskytuje ochrana v dvoch rovinách, a to podľa toho, či zamestnanec vykoná oznámenie smerom navonok (trestné oznámenie, podnet na začatie konania o správnom delikte) alebo dovnútra zamestnávateľa, v rámci interných postupov nahlasovania.⁷

Príslušným orgánom na prijatie oznámenia whistleblowera je nielen Úrad na ochranu oznamovateľov, ale i prokuratúra alebo správny orgán príslušný na konanie o správnom delikte (ktorý je závažnou protispoločenskou činnosťou určenou podľa kritérií v § 2 písm. d) bodu 3 a 4 zákona č. 54/2019 Z. z.) alebo príslušná inštitúcia, orgán, úrad alebo agentúra Európskej únie. V zmysle toho považujeme za príslušný orgán na prijatie oznámenia aj Národnú banku Slovenska (ďalej len „NBS“) ako orgán príslušný na sankčné konanie o správnom delikte, hoci jeho príslušnosť je vymedzená priamo zákonom č. 747/2004 Z. z. o dohľade nad finančným trhom a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o dohľade“).

Okrem zákona č. 54/2019 Z. z. je právna ochrana informátora poskytovaná v širšom právnom rámci aj prostredníctvom I.) zákona č. 327/2005 Z. z. o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi a o zmene a doplnení zákona č. 586/2003 Z. z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov v znení zákona č. 8/2005 Z. z.

⁶ Podľa všeobecnej časti dôvodovej správy k zákonu č. 54/2019 Z. z.

⁷ MIČUDOVÁ, Tatiana: Zákon o oznamovaní protispoločenskej činnosti. Komentár. Bratislava : Wolters Kluwer s. r. o., 2016, s. 9.

v znení neskorších predpisov,⁸ II.) zákona č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon) v znení neskorších predpisov, ktorý poskytuje explicitne osobitné antidiskriminačné nástroje ochrany aj z dôvodu oznámenia kriminality alebo inej protispoločenskej činnosti (pozri § 2 ods. 1 v spojení s § 9 ods. 2 antidiskriminačného zákona). V súvislosti s antidiskriminačnou legislatívou je možné obrátiť sa na *Slovenské národné stredisko pre ľudské práva*.⁹

V ostatnom čase bol zákon č. 54/2019 Z. z. predmetom novelizácie vykonanej zákonom č. 189/2023 Z. z. s delenou účinnosťou (1. júl 2023 a 1. september 2023). Novelizácia sa týkala prevzatia európskej právnej úpravy smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/1937 z 23. októbra 2019 o ochrane osôb, ktoré nahlasujú porušenia práva Únie, a ktorá predstavuje minimálnu úroveň ochrany whistleblowerov v EÚ. Doteraz takýto všeobecný európsky právny rámec absentoval (zákon č. 54/2019 Z. z. je výlučne národnou právnou úpravou).¹⁰

Keďže ide o novelizáciu všeobecnej právnej úpravy, je potrebné poukázať na vymedzenie vzťahu k osobitnej právnej úprave (či už na úrovni EÚ alebo na národnej úrovni v dôsledku transpozícií).¹¹ V čl. 3 ods. 1 citovanej smernice o ochrane oznamovateľov sa ustanovuje, že pre prípad, ak sa v aktoch EÚ pre konkrétne odvetvia uvedených v časti II prílohy smernice (t. j. vrátane aktov EÚ pre reguláciu finančných služieb)¹² stanovujú osobitné pravidlá o nahlasovaní porušení, tak sa uplatňujú uvedené osobitné pravidlá (subsidiárna pôsobnosť smernice). Ustanovenia tejto smernice sa uplatnia v rozsahu, v akom v uvedených aktoch EÚ pre konkrétne odvetvia nie je daná vec upravená povinne (minimálna povinná úroveň ochrany oznamovateľa poskytovaná smernicou). Zo zmieneného vymedzenia vyplýva zakotvenie vzťahu subsidiarity aplikácie generálnej právnej úpravy a vzťahu *lex specialis* ku *lex generalis*.

⁸ Podľa § 24g oznamovateľ protispoločenskej činnosti má právo na poskytnutie právnej pomoci *Centrom právnej pomoci* v konaní pred správny súdom o správnej žalobe proti rozhodnutiu Úradu na ochranu oznamovateľov.

⁹ S touto možnosťou explicitne počíta aj spolupráca NBS so strediskom zakotvená v § 38d ods. 2 a 3 zákona o dohlade.

¹⁰ Nad rámec transpozície sa zmena dotýka napríklad názvu Úradu na ochranu oznamovateľov protispoločenskej činnosti na kratší názov „Úrad na ochranu oznamovateľov“.

¹¹ S významom napr. pre § 50a zákona č. 483/2001 Z. z. o bankách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o bankách“), § 146a zákona č. 566/2001 Z. z. o cenných papieroch a investičných službách a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o cenných papieroch) v znení neskorších predpisov, nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 596/2014 zo 16. apríla 2014 o zneužívaní trhu (nariadenie o zneužívaní trhu) a o zrušení smernice Európskeho parlamentu a Rady 2003/6/ES a smerníc Komisie 2003/124/ES, 2003/125/ES a 2004/72/ES. K tomu pozri výklad v ďalšej kapitole.

¹² Pozri prílohu citovanej smernice, časť II, písmeno A.

Režim chráneného oznamovania na finančnom trhu – procedurálna stránka whistleblowingu na finančnom trhu

*Historicky bol whistleblowing inštitútom právnej regulácie kapitálového trhu USA a jeho uplatnenie sa vzťahovalo predovšetkým na nahlasovanie porušení zákazu nakladania s dôvernými informáciami (insider trading) orgánu dohľadu. Táto súvislosť sa prirodzene kontinuálne zachovala aj v európskej regulácii trhovej transparentnosti, v aktuálne platnom a účinnom nariadení EÚ – MAR¹³ (čl. 16 a 32 MAR), ktoré legitimizuje bona fide oznámenie dôvodného podozrenia na niektorú formu zneužívania trhu (insider trading, trhovú manipuláciu) orgánu regulácie a dohľadu tým, že **nezakladá pre informátora žiadnu zodpovednosť ani porušenie mlčanlivosti**¹⁴ (rovnako je to v generálnej právnej úprave – § 2 písm. a) a k) zákona č. 54/2019 Z. z.). Procedúra nahlasovania podozrení na niektorú z foriem zneužívania kapitálového trhu voči orgánu dohľadu, spôsoby skúmania týchto správ a opatrenia na ochranu oznamovateľov sú všeobecne predmetom úpravy v čl. 32 MAR.*

Na vykonanie čl. 32 MAR bola prijatá vykonávacia smernica Komisie (EÚ) 2015/2392 zo 17. decembra 2015 o nariadení Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 596/2014, pokiaľ ide o nahlasovanie skutočných alebo možných porušení daného nariadenia príslušným orgánom. Citovaná vykonávacia smernica k MAR bola implementovaná do nášho národného právneho poriadku novelou zákona o dohľade (novelizačný čl. VI zákona č. 292/2016 Z. z.) s účinnosťou **od 1. decembra 2016**, avšak s pôsobnosťou (zavádzaním mechanizmu nahlasovania NBS) **pre všetky sektory finančného trhu**, teda nielen kapitálový trh a formy jeho zneužívania. Podľa všeobecnej časti dôvodovej správy k zákonu č. 292/2016 Z. z. „*po analýze problematiky sa navrhuje komplexné riešenie pre všetky segmenty finančného trhu, na čo je najvhodnejšia úprava v zákone č. 747/2004 Z. z. o dohľade nad finančným trhom a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Whistleblowing je zavedený už vo viacerých sektoroch finančného trhu konkrétne okrem podľa príslušných smerníc a nariadení EÚ v bankovom sektore, v sektore investičných služieb a kolektívneho investovania (smernice UCITS a CRD IV) a aj keď ku všetkým neboli vydané vykonávacie opatrenia Komisie, navrhujeme zjednotiť režim nahlasovania porušení pre celý finančný trh, nakoľko v prípade rozličného režimu nahlasovania a ochrany nahlasovateľov by mohli vzniknúť otázky ohľadne konzistentnosti legislatívy, resp. postupov Národnej*

¹³ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 596/2014 zo 16. apríla 2014 o zneužívaní trhu (nariadenie o zneužívaní trhu) a o zrušení smernice Európskeho parlamentu a Rady 2003/6/ES a smerníc Komisie 2003/124/ES, 2003/125/ES a 2004/72/ES.

¹⁴ ČUNDERLÍK, Ľubomír: Trhová transparentnosť a zneužívanie kapitálového trhu v korelácii poskytovania investičných služieb, výkonu investičných činností a organizovania regulovaného trhu. Bratislava : Wolters Kluwer, s. r. o., 2015, s. 112.

banky Slovenska. Takisto absencia pravidiel v niektorom sektore by mohla vyvolávať otázky ohľadom rôznej aplikačnej praxe pri výkone dohľadu."

Konkrétne, procedurálne postupy na umožnenie nahlasovania orgánu dohľadu (NBS) sú od 1. decembra 2016 predmetom procesnoprávnej úpravy v zákone o dohľade (v § 38a až 38f so súhrnným nadpisom „Pravidlá pre prijímanie a preskúmavanie správ o porušeníach“¹⁵ a súvisiaceho § 37 ods. 4 až 8), **zatiaľ čo jednotlivé sektorové úpravy** [napr. v § 50a zákona o bankách – pozri nižšie v texte, § 146a zákona č. 566/2001 Z. z. o cenných papieroch a investičných službách a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o cenných papieroch) v znení neskorších predpisov a pod.] predstavujú **špeciálnu parciálnu hmotnoprávnú úpravu** (oproti všeobecnej komplexnej úprave v zákone č. 54/2019 Z. z.).

Od 1. decembra 2016 zákon o dohľade upravuje pre všetky sektory finančného trhu základné pojmy, ako napríklad **nahlasujúca osoba** (§ 37 ods. 5), **nahlásená osoba** (§ 37 ods. 6), **správa o porušení** (§ 37 ods. 7). NBS je povinná podľa § 38a zákona o dohľade zaviesť postupy na umožnenie nahlasovania správ o porušeníach, pričom určí jedného alebo viacerých špecializovaných zamestnancov na spracovanie správ o porušeníach (tzv. zamestnanci s „červeným telefónom“). Na prijímanie a skúmanie správ o porušeníach sú určené osobitné prostriedky komunikácie, ktoré spĺňajú požiadavky nezávislosti, autonómnosti, bezpečnosti a ktoré zaručia dôvernú prenosnosť údajov. NBS zabezpečuje uchovávanie záznamov o prijatých správach o porušeníach. Podľa § 37 ods. 4 zákona o dohľade NBS na svojom webovom sídle zverejňuje v osobitnej a užívateľsky ľahko prístupnej časti informácie týkajúce sa prijímania správ o porušeníach v zákonom ustanovenom minimálnom rozsahu.

NBS ponúkne nahlasujúcej osobe pomoc alebo poradenstvo v konaní pred orgánmi podieľajúcimi sa na jej ochrane, a to aj pri potvrdení postavenia nahlasujúcej osoby ako informátora. Dohliadaný subjekt (napr. banka) v žiadnom prípade nesmie uplatňovať voči svojmu zamestnancovi (whistleblowerovi) žiadne postihy za nahlásenie správy o porušeníach NBS.

Ako bolo uvedené vyššie, v súvislosti s ochranou osoby chráneného oznamovateľa pred diskriminačným konaním je možné obrátiť sa aj na Slovenské národné stredisko pre ľudské práva. Podľa ustanovení § 38d ods. 2 a 3 zákona o dohľade sa zakotvuje súčinnosť a výmena informácií medzi NBS a inými právnickými osobami podľa osobitných predpisov na účely ochrany nahlasujúcich osôb pred postihmi zo strany zamestnávateľa a pred porušovaním princípu rovnakého zaobchádzania vo vzťahu k whistleblowerovi. V poznámke pod čiarou k odkazu 47f sa demonštratívne ako

¹⁵ Tieto ustanovenia prešli s účinnosťou od 15. decembra 2017 drobnou legislatívno-technickou novelou – zákonom č. 279/2017 Z. z., ktorý vypustil nadpisy jednotlivých paragrafov a zaviedol jeden súhrnný nadpis pre všetky.

osobitný predpis uvádza aj zákon č. 308/1993 Z. z. o zriadení Slovenského národného strediska pre ľudské práva v znení neskorších predpisov.

Ustanoveniu o ochrane identity whistleblowerov, ktorá je garantovaná zachovaním jeho anonymity všeobecnou právnou úpravou, alebo zo strany NBS podľa sektorových zákonov (napr. v § 50a zákona o bankách) korešponduje ustanovenie § 38e zákona o dohlade *o ochrane nahlásených osôb*, podľa ktorého, ak nie je verejne známa totožnosť nahlásených osôb, NBS chráni ich totožnosť rovnakým spôsobom, ako pri osobách, u ktorých NBS vykonáva dohľad. Uplatní sa tak režim služobného tajomstva zamestnancov NBS. V praxi ide o situáciu, ak nejde o typicky dohliadané subjekty, ale nahlásenie o porušení sa týka porušenia povinnosti, ktorú takejto osobe ukladá právny predpis v oblasti finančného trhu.¹⁶ S tým počíta aj ustanovenie § 37 ods. 6 zákona o dohlade, podľa ktorého je nahlásenou osobou nielen dohliadaný subjekt ale i osoba, na ktorú sa vzťahuje osobitný predpis (v zmysle poznámky pod čiarou k odkazu 47a ide o MAR).

V čase účinnosti procedurálnych postupov na umožnenie nahlasovania orgánu dohľadu (1. december 2016) ešte nebol zriadený Úrad na ochranu oznamovateľov (zriadený až zákonom č. 54/2019 Z. z.). Metodické otázky preto NBS mohla adresovať len Ministerstvu spravodlivosti SR alebo Ministerstvu vnútra SR. Vzhľadom na skutočnosť, že NBS ako prijímajúci orgán správy o porušení na úseku finančného trhu bola povinná podľa prijatých procedurálnych noriem poučiť oznamujúcu osobu o jej právach ako zamestnanca subjektu, ktorého sa nahlásenie týka, svoje postupy v tom čase mohla metodicky konzultovať len s Národným inšpektorátom práce. Vo veci poučenia o ochrane osobných údajov sa mohla metodicky obrátiť na Úrad na ochranu osobných údajov. NBS zároveň bola povinná zabezpečiť odbornú prípravu špecializovaných zamestnancov určených na prijímanie správ o porušení¹⁷, pričom právna úprava žiadnym spôsobom nedefinovala, čo má byť obsahom takejto odbornej prípravy.¹⁸ Z tohto pohľadu mala NBS pri aplikácii nových procedurálnych noriem a tvorbe svojich interných predpisov, na základe ktorých mala vykonávať prijímanie a preverovanie správ o porušení, sťažené postavenie, nakoľko mohla vychádzať len z platnej právnej úpravy SR a smernicovej úpravy EÚ, ktorú po

¹⁶ Napríklad sekundárny insider pri podozrení z porušenia zákazu obchodovania s dôvernými informáciami.

¹⁷ § 38a ods. 2 zákona o dohlade.

¹⁸ Keďže špecializovaní zamestnanci NBS sú povinní poučiť nahlasujúcu osobu o charaktere chráneného oznamovania, o jej právach a povinnostiach ako zamestnanca, ako aj o ochrane jej osobných údajov, odborná príprava by sa mala týkať práve týchto oblastí. Rovnako možno vyhodnotiť, že z hľadiska charakteru a podstaty chráneného oznamovania by mala byť súčasťou odbornej prípravy aj psychologická a komunikačná príprava špecializovaných zamestnancov. V súčasnosti už uvedená povinnosť nespôsobuje aplikačné nejasnosti, keďže Úrad na ochranu oznamovateľov zabezpečuje praktickú odbornú prípravu a školenia zodpovedných osôb, t. j. aj špecializovaných zamestnancov NBS podľa zákona o dohlade.

metodickej stránke neusmerňoval žiadny orgán s celoštátnou pôsobnosťou, resp. nebol zriadený žiadny subjekt na štátnej úrovni, ktorý by poskytoval poradenstvo a konzultácie v súvislosti s oznamovaním protispoločenskej činnosti.

V súvislosti s režimom chráneného oznamovania na finančnom trhu je potrebné *upriamiť pozornosť na niektoré z podstatných okolností*, ktoré výrazným spôsobom vstupujú do tejto problematiky a na niektorých miestach podľa nášho názoru v nadväznosti na to *dochádza k nesúladu, resp. konfliktu všeobecnej právnej úpravy chráneného oznamovania podľa zákona č. 54/2019 Z. z. a zákona o dohlade*, ktorý upravuje špecifickú oblasť, ktorej sa oznámenie nahlasujúcej osoby môže týkať.

Konkrétne ide o skutočnosť, že NBS po procesnej stránke realizuje preverenie informácií, ktoré jej boli v rámci chráneného oznamovania poskytnuté, prostredníctvom výkonu dohľadu, a to dvoma základnými formami (spôsobmi výkonu) dohľadu, dohľadom na mieste a dohľadom na diaľku. V prípade zistenia porušenia právnych predpisov na finančnom trhu je NBS oprávnená iniciovať konanie o správnom delikte, pričom samotné sankčné konanie je rovnako formou výkonu dohľadu v jeho širšom právnom rámci. Zároveň je však podľa procedurálnych noriem chráneného oznamovania NBS nahlasujúcej osobe povinná poskytnúť spätnú väzbu týkajúcu sa výsledku správy o porušeníach, ktorú môže nahlasujúca osoba očakávať po nahlásení.¹⁹ Bez skúmania ďalších súvislostí a charakteristík výkonu dohľadu na finančnom trhu by sa mohlo zdať, že nahlasujúca osoba sa na záver celého procesu dozvie, čo NBS zistila a prípadne, aké kroky podnikla. V ustanovení § 37 ods. 8 zákona o dohlade sa však ustanovuje, že výsledkom spracovania podanej správy o porušení je informácia, či skutočne ide o správu o porušení (t. j. či skutočne ide o chránené oznamovanie – whistleblowing) a informácia o ďalšom postupe vybavenia podanej správy, t. j. informácia, akým spôsobom bude NBS oznámené skutočnosti preverovať. *V konečnom dôsledku sa nahlasujúca osoba nedozvie*, či NBS pri výkone dohľadu zistila relevantnosť oznámených informácií a aké kroky na nápravu oznámenej skutočnosti podnikla. Uvedený záver sa môže javiť na prvý pohľad ako nelogický, resp. netransparentný voči osobe, ktorá sa vystavila riziku a prípadné porušenie právnych predpisov v režime chráneného oznamovania ohlásila. Na tomto mieste je však nutné poukázať na špecifikum výkonu dohľadu na finančnom trhu, a to na zásadu výkonu dohľadu, ktorou je jeho neverejnosť.²⁰ Táto zásada je následne rozvinutá v povinnosti zamestnancov NBS poverených výkonom dohľadu zachovávať mlčanlivosť o informáciách získaných pri dohlade nad dohliadanými subjektmi vrátane protokolov o vykonanom dohlade a spisov o konaniach pred NBS, pričom na základe informácií získaných pri dohlade nad dohliadanými subjektmi môže NBS a osoby poverené výkonom dohľadu sprístupniť a poskytnúť tretím

¹⁹ § 38a ods. 1 písm. c) zákona o dohlade.

²⁰ § 2 ods. 2 zákona o dohlade.

osobám len informácie zverejnené podľa zákona o dohľade alebo osobitných predpisov a iné informácie v súhrnnej podobe, z ktorých nemožno identifikovať, o aký konkrétny dohliadaný subjekt alebo o akú inú konkrétnu osobu ide, ak zákon o dohľade alebo osobitné predpisy neustanovujú inak.²¹ Výnimkou z povinnosti mlčanlivosti v súvislosti s výkonom dohľadu je zverejňovanie výrokov právoplatných rozhodnutí NBS, pričom pravidlá určuje ustanovenie § 27 ods. 7 zákona o dohľade.²² Režim chráneného oznamovania na finančnom trhu nemôže prelomiť všeobecnú zásadu výkonu dohľadu.

Ďalším problematickým ustanovením všeobecnej právnej úpravy chráneného oznamovania podľa zákona č. 54/2019 Z. z. je oprávnenie Úradu na ochranu oznamovateľov požadovať predloženie potrebnej dokumentácie, záznamov a iných dokladov a oboznamovať sa s ich obsahom, ako aj požadovať vysvetlenia a preskúmať spôsob a účinnosť vybavenia oznámenia zo strany príslušného orgánu.²³ V súvislosti s režimom chráneného oznamovania na finančnom trhu, ktorého procedurálna stránka je upravená v zákone o dohľade, toto *oprávnenie Úradu na ochranu oznamovateľov naráža na už zmienenú zásadu neverejnosti výkonu dohľadu*, prostredníctvom ktorého dochádza k preverovaniu skutočností nahlásených v správe o porušení. Podľa nášho názoru je z dôvodu tejto špecifickej zásady výkonu dohľadu oprávnenie Úradu na ochranu oznamovateľov v prípade whistleblowingu na finančnom trhu nevykonateľné.

Ďalšou nami identifikovanou okolnosťou v regulácii finančného trhu, stupujúcou do všeobecnej právnej úpravy chráneného oznamovania, ktorá podľa nášho názoru nie je aplikovateľná na procedurálnu stránku whistleblowingu na finančnom trhu, je postavenie Úradu na ochranu oznamovateľov podľa ustanovenia § 13 ods. 10 zákona č. 54/2019 Z. z.²⁴ *V prípade konania o správnom delikte, na ktoré je príslušná NBS podľa*

²¹ § 2 ods. 5 zákona o dohľade.

²² Výrok právoplatného rozhodnutia o odobratí povolenia udeleného pre dohliadaný subjekt podľa osobitného predpisu, oznámenie o zániku povolenia udeleného dohliadanému subjektu podľa osobitného predpisu, výrok vykonateľného rozhodnutia o zavedení nútenej správy nad dohliadaným subjektom podľa osobitného predpisu a výrok vykonateľného rozhodnutia o obmedzení alebo pozastavení výkonu činností alebo niektorej činnosti dohliadaného subjektu podľa osobitného predpisu zverejní NBS vo Vestníku NBS alebo na webovom sídle NBS, prípadne aj v periodickej tlači a iných hromadných informačných prostriedkoch. NBS môže zverejniť aj výrok iného svojho vykonateľného rozhodnutia alebo odôvodnenie rozhodnutia, alebo jeho časti, ak to považuje za účelné z hľadiska informovanosti klientov dohliadaného subjektu, z hľadiska vykonateľnosti rozhodnutia alebo z hľadiska efektívnosti dohľadu nad dohliadaným subjektom.

²³ § 13 ods. 8 zákona č. 54/2019 Z. z.

²⁴ Úrad má v konaní o správnom delikte, v ktorom sa poskytla ochrana podľa § 6 ods. 1, postavenie zúčastnenej osoby. Úrad má postavenie zúčastnenej osoby aj v konaní o správnom delikte, v ktorom bolo urobené kvalifikované oznámenie, ak o to požiada. Úrad má právo zúčastniť sa na každom úkone konania o správnom delikte, na ktorom má právo alebo povinnosť zúčastniť sa oznamovateľ.

zákona o dohľade, *nie je možné, aby Úrad na ochranu oznamovateľov vystupoval v procesnej pozícii zúčastnenej osoby*, nakoľko takúto procesnú pozíciu zákon o dohľade nepozná. Navyše, na konanie vo veciach dohľadu, ku ktorým zaraďujeme aj konanie o správnych deliktoch, na ktorých prešetrovanie a rozhodovanie je príslušná NBS, sa nevzťahujú všeobecné predpisy o správnom konaní,²⁵ ktoré procesnú pozíciu zúčastnenej osoby v správnom konaní definujú a vymedzujú jej práva a povinnosti.²⁶

Z vyššie identifikovaných nedostatkov všeobecnej právnej úpravy chráneného oznamovania možno vyvodiť, že v oblasti whistleblowingu na finančnom trhu je postavenie Úradu na ochranu oznamovateľov v oblasti kontrolných mechanizmov výrazne oslabené, nakoľko špecifiká pravidiel výkonu dohľadu nad dohliadanými subjektami finančného trhu, ktoré činnosť NBS definujú v *lex specialis* (zákon o dohľade), zamedzujú reálnemu výkonu oprávnení, ktoré *lex generalis* (zákon č. 54/2019 Z. z.) Úradu na ochranu oznamovateľov priznáva.

Whistleblowing v sektore bankovníctva

Pre bankovú reguláciu (a celý finančný trh) je právne relevantnou skutočnosť, že nový zákon o ochrane oznamovateľov protispoločenskej činnosti (zákon č. 54/2019 Z. z.) zohľadňuje popri administratívnoprávnej zodpovednosti aj zavedenie trestnoprávnej zodpovednosti právnických osôb, a svojím novelizačným čl. IV „prelomil“ bankové tajomstvo voči Úradu na ochranu oznamovateľov (doplnením písm. aa) v § 91 ods. 4 zákona o bankách).

Chránené oznamovanie (whistleblowing) nachádzame v národnej právnej úprave bankovníctva v pomerne stručnom ustanovení § 50a zákona o bankách. Podľa tohto ustanovenia „*Národná banka Slovenska je povinná zachovať anonymitu zamestnanca, vedúceho zamestnanca, člena štatutárneho orgánu alebo člena dozornej rady banky ako aj zamestnanca alebo vedúceho zamestnanca pobočky zahraničnej banky, ktorý poskytol Národnej banke Slovenska akúkoľvek informáciu o nedostatkoch v činnosti banky a pobočky zahraničnej banky podľa § 50 ods. 1.*“. Predmet regulácie ustanovenia § 50a zákona o bankách možno teda vecne považovať za súčasť pravidiel tzv. *whistleblowingu* (chráneného oznamovania).

Ustanovenie § 50a zákona o bankách bolo zavedené zákonom č. 213/2014 Z. z. (novelizačným čl. I) s účinnosťou od 1. augusta 2014. Podľa osobitnej časti dôvodovej správy k čl. I, príslušnému novelizačnému bodu, „*novým § 50a sa preberá ustanovenie*

²⁵ Zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok) v znení neskorších predpisov.

²⁶ § 15a ods. 2 zákona č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok) v znení neskorších predpisov: „*Zúčastnená osoba má právo byť upovedomená o začatí konania a o iných podaniach účastníkov konania, zúčastniť sa na ústnom pojednávaní a na miestnej obhliadke, navrhovať dôkazy a doplnenie podkladu rozhodnutia. Osobitný zákon môže ustanoviť zúčastnenej osobe viac práv.*“.

čl. 71 CRD IV, čím sa upravuje postup pri oznamovaní nedostatkov v činnosti banky Národnej banky Slovenska a ochrana oznamovateľa týchto skutočností". Podľa všeobecnej časti dôvodovej správy k tejto novele zákona o bankách „cieľom implementácie smernice CRD IV a nariadenia CRR je najmä zavedenie nových medzinárodných štandardov Basel III do bankovej regulácie, a to v súvislosti s finančnou krízou, ktorá odhalila nedostatky vo fungovaní bánk a tiež s procyklickými mechanizmami, ktoré prispeli k jej vzniku. Oba právne predpisy Európskej únie sa zameriavajú na zlepšenie fungovania bánk a investičných spoločností, resp. obchodníkov s cennými papiermi a na pravidlá pre ich správu a riadenie, vrátane efektívnych a primeraných sankčných režimov, ktoré budú odrádzať tieto subjekty od porušovania všeobecných zásad a predpisov. (...) Zavedením týchto prísnejších požiadaviek pre banky a obchodníkov s cennými papiermi sa zníži riziko ich zlyhania, čo prispeje k vyššej stabilite finančného systému v rámci Slovenskej republiky, ako aj v rámci celej Európskej únie." Formálne tak ide o prevzatie konkrétneho ustanovenia CRD IV,²⁷ ktoré považujeme za širšiu súčasť preventívnych a regulačných opatrení oblasti *corporate governance* komerčných bánk (úverových inštitúcií).²⁸

Článok 71 ods. 1 CRD IV pritom zavádza pre členské štáty EÚ/EHP *povinnosť* vytvoriť účinné a spoľahlivé mechanizmy na podnecovanie ohlasovania potenciálnych alebo skutočných porušení vnútroštátnych ustanovení, ktorými sa transponuje táto smernica a porušení ustanovení CRR²⁹ príslušným orgánom (v Slovenskej republike ide o NBS). Súčasne sa v čl. 71 ods. 2 CRD IV ustanovuje minimálna obsahová náplň týchto mechanizmov (napr. postupy prijímania správ o porušeníach, vhodná ochrana zamestnancov, ktorí nahlásia porušenia). Ustanovenie § 50a zákona o bankách síce priamo súvisí s právnym režimom whistleblowingu, avšak vzhľadom na jeho stručnosť ho nemožno určite považovať za jeho komplexnú úpravu tak, ako je deklarované v osobitnej časti dôvodovej správy citovanej novely (formuláciou úprava postupu pri oznamovaní nedostatkov v činnosti banky a ochrany oznamovateľa). Z vyššie uvedeného časového rámca prijímania pôvodného zákona č. 307/2014 Z. z. o niektorých opatreniach súvisiacich s oznamovaním protispoločenskej činnosti a o

²⁷ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2013/36/EÚ z 26. júna 2013 o prístupe k činnosti úverových inštitúcií a prudenciálnom dohľade nad úverovými inštitúciami a investičnými spoločnosťami, o zmene smernice 2002/87/ES a o zrušení smerníc 2006/48/ES a 2006/49/ES.

²⁸ Aj keď v tomto smere nejde o explicitne vyjadrený princíp *corporate governance* úverových inštitúcií v zmysle usmernení Bazilejského výboru pre bankový dohľad v oblasti *corporate governance*, možno whistleblowing podľa nášho názoru subsumovať pod vybrané ostatné princípy deklarované týmto výborom tak, ako ich vymedzuje Katkovčin v KATKOVČIN, Maroš: Špecifiká *Corporate Governance* úverových inštitúcií a investičných spoločností. In: *Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2021*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov. Bratislava : Právnická fakulta UK, 2021, s. 157 – 158.

²⁹ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 575/2013 z 26. júna 2013 o prudenciálnych požiadavkách na úverové inštitúcie a investičné spoločnosti a o zmene nariadenia (EÚ) č. 648/2012.

zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov možno dôvodne predpokladať, že čl. 71 CRD IV preto nenašiel svoje plné premietnutie v zákone o bankách práve z dôvodu, že Slovensko pristúpilo k paralelnému komplexnému legislatívnemu riešeniu whistleblowingu prostredníctvom všeobecnej právnej úpravy v zákone č. 307/2014 Z. z. Komentované ustanovenie § 50a zákona o bankách tak ustanovuje *iba povinnosť NBS zachovávať anonymitu* whistleblowera, a teda iba jeden z právnych aspektov mechanizmu chráneného oznamovania.

Z hľadiska *vecnej pôsobnosti* ustanovenia § 50a zákona o bankách je potrebné zdôrazniť, že sa týka *výlučne oznámení administratívnych deliktov* (t. j. nie všetkých protiprávných, resp. protispoločenských činností), ktorých skutková podstata je formulovaná v § 50 ods. 1 zákona o bankách, čo by korešpondovalo s cieľom čl. 71 ods. 1 CRD IV obsiahnuť porušenia (transponovanej a implementovanej) európskej bankovej regulácie. Ako bolo uvedené vyššie, všeobecná právna úprava zákona č. 54/2019 Z. z. pritom počíta aj s oznamovaním trestnej činnosti právnických osôb (vrátane bánk), čo má relevanciu z hľadiska dodržiavania zásad vyvodzovania verejnoprávnej zodpovednosti za ohlásené správne delikty a identické trestné delikty, pokiaľ ide o pričítanie konania právnickej osobe.³⁰ V tejto súvislosti považujeme za zaujímavé názory o exkulpácii z trestnej zodpovednosti právnickej osoby poukázaním na efektívny vlastný program oznamovania a odhaľovania protispoločenskej činnosti z pohľadu legislatívy whistleblowingu.³¹

Strohé legislatívne vyjadrenie § 50a zákona o bankách možno podrobiť kritike z hľadiska rozsahu jeho pôsobnosti. Ustanovenie zavádza povinnosť zachovať anonymitu vybranej skupiny fyzických osôb so vzťahom k banke alebo pobočke zahraničnej banky, ak takáto osoba poskytla akúkoľvek informáciu o nedostatkoch v činnosti banky alebo pobočky zahraničnej banky, ktoré majú povahu hmotnoprávneho administratívneho deliktu *výlučne podľa § 50 ods. 1 zákona o bankách*, čo sa javí v nadväznosti na ďalšie hmotnoprávne skutkové podstaty deliktov v zákone o bankách (napr. § 51, § 51a alebo niektoré odseky § 50) ako nedostatočné. Súčasne možno mať výhrady k tejto skupine fyzických osôb, pretože nezahŕňa tretie fyzické osoby, ktoré vykonávajú pre banku alebo pobočku zahraničnej banky činnosti externe (napr. v rámci outsourcingu) mimo pracovnoprávny vzťah a mimo výkonu funkcie v orgáne banky (na rozdiel od právnej regulácie v sektore kapitálového trhu v MAR, kde môže mať postavenie informátora aj takáto osoba, resp. zamestnanec právnickej osoby, ktorá má na výkon určitej činnosti uzavretú zmluvu s bankou).

³⁰ ČENTÉŠ, Jozef – LORKO, Jakub: Trestná zodpovednosť právnickej osoby, založená na pričítaní trestného činu. In: Justičná revue, roč. 68, č. 11 (2016), s. 1178-1192.

³¹ KURILOVSKÁ, Lucia – KORDÍK, Marek: Ochrana záujmov právnickej osoby a manažment jej rizík prostredníctvom „whistleblowingu“. In: Policajná teória a prax, roč. 26, č. 3 (2018), s. 79 – 90.

Ustanovenie § 50a zákona o bankách súvisí s procedúrou nahlasovania podozrení smerom navonok, t. j. vykonaním podnetu voči NBS podľa vyššie uvedených ustanovení zákona o dohlade, ktorého prešetrenie môže viesť k 1. výkonu dohľadu na mieste v banke (pobočke zahraničnej banky), prípadne k 2. nadväznej iniciácii sankčného konania za porušenia podľa § 50 ods. 1 zákona o bankách v následne preukázaných ohlásených prípadoch. Samozrejme, banky a ostatné dohliadané subjekty sú povinné vo svojich vnútorných aktoch riadenia upraviť postupy pre svojich zamestnancov na interné nahlasovanie nedostatkov a určené spôsoby tohto nahlasovania prostredníctvom nezávislých, osobitných a samostatných prostriedkov [čo primárne vyplýva z povinnosti zamestnávateľa vytvoriť vnútorný systém preverovania oznámení podľa § 10 zákona č. 54/2019 Z. z.³² a napr. u obchodníkov s cennými papiermi aj z osobitného predpisu, konkrétne ustanovenia § 146a ods. 2 zákona č. 566/2001 Z. z. o cenných papieroch a investičných službách a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o cenných papieroch) v znení neskorších predpisov].

Právne akty EÚ týkajúce sa vytvorenia jednotného mechanizmu dohľadu (SSM) partikulárne zaviedli právny rámec nahlasovania porušení vo vzťahu k priestoru SSM, a to procedúru nahlasovania v úverových inštitúciách, národných orgánoch dohľadu a v Európskej centrálnej banke (ďalej len „ECB“).

V čl. 23 nariadenia Rady (EÚ) č. 1024/2013 z 15. októbra 2013, ktorým sa Európska centrálna banka poveruje osobitnými úlohami, pokiaľ ide o politiky týkajúce sa prudenciálneho dohľadu nad úverovými inštitúciami sa ECB uložilo zabezpečiť, aby sa v úverových inštitúciách a ich príslušných orgánoch dohľadu v členských štátoch EÚ zúčastnených na SSM zaviedli účinné procesné mechanizmy nahlasovania porušení. V našich podmienkach sa uvedené týka výlučne nahlasovania porušení v bankách (nie v ostatných dohliadaných subjektoch) voči NBS ako orgánu dohľadu ako aj nahlasovania porušení priamo v NBS.

V čl. 36 až 38 nariadenia Európskej centrálnej banky (EÚ) č. 468/2014 zo 16. apríla 2014 o rámci pre spoluprácu v rámci jednotného mechanizmu dohľadu medzi Európskou centrálnou bankou, príslušnými vnútroštátnymi orgánmi a určenými vnútroštátnymi orgánmi (nariadenie o rámci JMD) sa procedurálne umožnilo každému podať priamo ECB v dobrej viere oznámenie o údajnom porušovaní právnych predpisov zo strany úverových inštitúcií alebo národných orgánov dohľadu, vrátane samotnej ECB. ECB preto prevádzkuje mechanizmus oznamovania porušení predpisov, ktorého súčasťou je štruktúrovaná webová platforma prístupná na webovom sídle bankového dohľadu ECB.³³

³² Explicitne sa tu uvádza zamestnávateľ, ktorý poskytuje finančné služby.

³³ ECB v roku 2022 prijala 204 oznámení o porušení predpisov, čo v porovnaní s predchádzajúcim rokom 2021 predstavuje nárast o 34%. Z týchto oznámení sa 86 prípadov týkalo podozrenia

Dôležitým procedurálnym aspektom je rozlíšiť, *kedy možno nahlásenie vykonať voči NBS a kedy voči ECB*. Na príslušný vnútroštátny orgán dohľadu je potrebné podať nahlásenie v prípade, ak subjekt podozrivý z porušenia je pod priamym dohľadom vnútroštátneho orgánu dohľadu (nie pod dohľadom ECB ako systémovo významné banky), ak ide o oblasť spadajúcu pod výhradný národný dohľad (ochrana spotrebiteľa, AML pravidlá), alebo sa porušenia dopustil subjekt, nad ktorým ECB nevykonáva bankový dohľad (napríklad poisťovňa).

Záver

V príspevku sme prezentovali a analyzovali národnú hmotnoprávnu a procedurálnu právnú úpravu whistleblowingu na finančnom trhu s dôrazom na jej špecifiká v konfrontácii so všeobecnou právnou úpravou chráneného oznamovania v SR a na podklade príslušných transpozícií právnych aktov EÚ regulujúcich poskytovanie finančných služieb, osobitne v sektore bankovníctva. V tejto súvislosti sme osobitne identifikovali a analyzovali konflikty medzi všeobecnou právnou úpravou (zákon č. 54/2019 Z. z.) a právnou úpravou v zákone o dohľade, ktoré značne oslabujú kontrolné mechanizmy a procesnú pozíciu Úradu na ochranu oznamovateľov a spätnú väzbu pre whistleblowera. Na druhej strane, uvedené konflikty vyplývajú zo špecifik verejnoprávnej regulácie na finančnom trhu (najmä zásada neverejnosti dohľadu), ktoré sú zdôvodňované verejným záujmom. V ďalšom texte sme poukázali na určitú nekonzistentnosť právnej regulácie finančného trhu a v regulácii bankového sektora na nedostatočné legislatívne vyjadrenie pôsobnosti relevantného ustanovenia v zákone o bankách. Z dôvodu komplexnosti sme skúmali aj kontext nahlasovania porušení v rámci SSM. Na základe toho sme dospeli k presvedčeniu, že pre fungovanie mechanizmu chráneného nahlasovania na finančnom trhu existujú na národnej úrovni v SR *de lege lata* legislatívne dostatočné a primerané predpoklady. Otáznou je evaluácia efektivity tohto mechanizmu, keďže na národnej úrovni chýba akákoľvek informácia o počte a druhu podaných hlásení³⁴ spolu s informáciou o ich generickom spracovaní tak, ako predpokladá § 37 ods. 8 písm. b) zákona o dohľade

z porušenia príslušných právnych predpisov EÚ, pričom 78 z nich sa považovalo za prípady patriace do pôsobnosti dohľadu ECB a 8 do pôsobnosti príslušných vnútroštátnych orgánov. Ostatné oznámenia poukazovali najmä na údajné porušenia, ktoré nesúviseli s prudenciálnymi požiadavkami (napr. ochrana spotrebiteľa), a preto nepatrili do pôsobnosti mechanizmu oznamovania porušení predpisov ECB. Spracované podľa Výročná správa ECB o činnosti dohľadu 2022. Časť 2.3.2. Oznamovanie porušení predpisov. Dostupné na:

<https://www.bankingsupervision.europa.eu/press/publications/annual-report/html/ssm.ar2022-e4b57f3b8g.sk.html?fbclid=IwARorhhLZ1V1QiuUsgW6ghlyLELjKcb7qP-supYS-381RIJWgdv6f8HYuX2s#toc66>

³⁴ Ako relevantný zdroj takej informácie by sme tu považovali najmä národnú Správu o činnosti útvaru dohľadu nad finančným trhom, v ktorej však tento údaj absentuje.

(tzn. výsledkom spracovania podanej správy o porušení má byť aj informácia o ďalšom postupe vybavenia podanej správy o porušení). Takéto informácie sme identifikovali len na úrovni EÚ v ECB v jej výročnej správe o činnosti dohľadu za rok 2022.

Zoznam použitej literatúry

1. BANISAR, David: Whistleblowing: International standards and developments. In: SANDOVAL, Irma E., ed. Corruption and Transparency: Debating the Frontiers Between State, Market and Society. Washington, D. C. : World Bank-Institute for Social Research, UNAM, 2011. 64 s. Dostupné na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1753180
2. ČENTÉŠ, Jozef – ĽORKO, Jakub: Trestná zodpovednosť právnickej osoby, založená na pričítaní trestného činu. In: Justičná revue, roč. 68, č. 11 (2016), s. 1178-1192.
3. ČUNDERLÍK, Ľubomír: Trhová transparentnosť a zneužívanie kapitálového trhu v korelácii poskytovania investičných služieb, výkonu investičných činností a organizovania regulovaného trhu. Bratislava : Wolters Kluwer, s. r. o., 2015. 254 s. ISBN 978-80-8168-186-8.
4. JUBB, Peter, B.: Whistleblowing: A Restrictive Definition and Interpretation. In: Journal of Business Ethics, roč. 21, č. 1 (1999), s. 77-94.
5. KATKOVČIN, Maroš: Špecifiká Corporate Governance úverových inštitúcií a investičných spoločností. In: Míľniky práva v stredoeurópskom priestore 2021. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov. Bratislava : Právnická fakulta UK, 2021. S. 154-162. ISBN 978-80-7160-618-5.
6. KURILOVSKÁ, Lucia – KORDÍK, Marek: Ochrana záujmov právnickej osoby a manažment jej rizík prostredníctvom „whistleblowingu“. In: Policajná teória a prax, roč. 26, č. 3 (2018), s. 79-90.
7. MIČUDOVÁ, Tatiana: Zákon o oznamovaní protispoločenskej činnosti. Komentár. Bratislava : Wolters Kluwer s. r. o., 2016. 88 s. ISBN 978-80-8168-477-7.
8. NECHALA, Pavel: Chránené oznamovanie (whistleblowing). Bratislava : Inštitút pre verejné otázky, 2014. 159 s. ISBN 978-80-8934-549-6.
9. Osobitná časť dôvodovej správy k zákonu č. 213/2014 Z. z.
10. Všeobecná časť dôvodovej správy k zákonu č. 292/2016 Z. z.
11. Všeobecná časť dôvodovej správy k zákonu č. 54/2019 Z. z.
12. Výročná správa ECB o činnosti dohľadu 2022 (dostupné na: <https://www.bankingsupervision.europa.eu/press/publications/annual-report/html/ssm.ar2022~e4b57f3b89.sk.html>)

Kontaktné údaje

prof. JUDr. Ľubomír Čunderlík, PhD.
lubomir.cunderlik@flaw.uniba.sk
veronika.cerbova@.flaw.uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave
Právnická fakulta

JUDr. Veronika Čunderlík Čerbová, PhD.
veronika.cerbova@.flaw.uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave
Právnická fakulta

CENTRÁLNY REGISTER ÚČTOV AKO NÁSTROJ PRE ZVÝŠENIE TRANSPARENTNOSTI¹

THE CENTRAL REGISTER OF ACCOUNTS AS A TOOL FOR INCREASING TRANSPARENCY

Yana Daudrikh²

Abstrakt: Tento príspevok bližšie analyzuje zákon č. 123/2022 Z.z. o centrálnom registri účtov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, a to z pohľadu dosiahnutia účelu zvýšenia transparentnosti, ktorá je neoddeliteľnou súčasťou legislatívy v oblasti ochrany pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a financovaním terorizmu. Zároveň sa príspevok venuje otázkam vnímania inštitútu transparentnosti na úrovni záverov a odporúčaní Finančnej akčnej skupiny a legislatívy Európskej únie.

Kľúčové slová: Centrálny register účtov, AML, FATF.

Abstract: This paper examines Act No. 123/2022 Coll. on the Central Register of Accounts and on amending certain laws from the perspective of achieving the purpose of increasing transparency, which is an integral part of the legislation in the area of combating money laundering and the financing of terrorism. Additionally, the paper addresses the perception of the concept of transparency in terms of the conclusions and recommendations of the Financial Action Task Force and the legislation of the European Union

Key words: Central Register of Accounts, AML (Anti-Money Laundering), FATF.

Úvod

Transparentnosť v oblasti poskytovania informácií príslušným orgánom verejnej správy je kľúčovým faktorom pre efektívne fungovanie hospodárstva a prevenciu protiprávnych aktivít, ako je legalizácia príjmov z trestnej činnosti a financovanie terorizmu. Jedným zo spôsobov, ako dosiahnuť vyššiu transparentnosť, je okrem iného zabezpečenie efektívneho a včasného poskytnutia požadovaných informácií

¹ Príspevok je čiastkovým výstupom projektu VEGA 1/0212/23 Finančné inovácie ako determinant súčasnej a anticipovanej regulácie na finančnom trhu (výzvy a riziká).

² Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta.

finančnými inštitúciami príslušným orgánom verejnej správy.³ V tejto súvislosti Európsky parlament a Rada EÚ upravili v čl. 32a smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2018/843 z 30. mája 2018, ktorou sa mení smernica (EÚ) 2015/849 o predchádzaní využívaniu finančného systému na účely prania špinavých peňazí alebo financovania terorizmu a smernice 2009/138/ES a 2013/36/EÚ (ďalej len „V. AML smernica“) požiadavku zriadenia centrálného registra za účelom identifikácie fyzických alebo právnických osôb, ktoré vlastnia respektíve kontrolujú platobné účty a bezpečnostné schránky vedené finančnými inštitúciami na území jednotlivých členských štátov Európskej únie (ďalej len „EÚ“).

V korelácii s vyššie uvedeným Slovenská republika (ďalej len „SR“) mala za úlohu transponovať V. AML smernicu ako aj smernicu Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/1153 z 20. júna 2019, ktorou sa stanovujú pravidlá uľahčovania využívania finančných a iných informácií na predchádzanie určitým trestným činom, ich odhaľovanie, vyšetrovanie alebo stíhanie a ktorou sa zrušuje rozhodnutie Rady 2000/642/SVV (ďalej len „Smernica 2019/1153“), čo vyústilo do vytvorenia Centrálného registra účtov (ďalej len „CRÚ“).

V súčasnosti je právna úprava fungovania CRÚ bližšie upravená v zákone č. 123/2022 Z.z. o centrálnom registri účtov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „ZCRÚ“). Napriek tomu, že ZCRÚ priamo upravuje lehoty na (i) uvedenie CRÚ do prevádzky (1. január 2023) aj (ii) vydanie Ministerstvom financií SR všeobecne záväzného právneho predpisu upravujúceho podrobnosti fungovania CRÚ (1. jún 2022), tieto lehoty neboli dodržané a do dnešného dňa (október 2023) sa podarilo predložiť do medzirezortného pripomienkového konania jedine návrh vyhlášky Ministerstva financií Slovenskej republiky, ktorou sa vykonáva zákon o centrálnom registri účtov a o zmene a doplnení niektorých zákonov – LP/2023/511 (ďalej len „návrh vyhlášky MF SR“).

Právna úprava centrálného registra účtov

Hlavným dôvodom zriadenia CRÚ je existencia komplikovaného a neefektívneho spôsobu získavania informácií od finančných inštitúcií, ktoré spôsobovalo zmarenie účelu príslušných konaní respektíve procesov, vedených príslušnými štátnymi orgánmi.⁴

³ Bližšie k tomu pozri: PANTAZATOU, K.: A Never-Ending Battle Between Privacy and Transparency: The Case of Registers of Beneficial Ownership Before the CJEU. In: EC Tax Review, Volume 32, Issue 3, 2023, p. 103 – 116. MOOIJ, A.M.: Reconciling transparency and privacy through the European Digital Identity. In: Computer law & Security review. Volume 48, 2023 p. 1-9.

⁴K § 1 dôvodovej správy k vládnemu návrhu zákona o centrálnom registri účtov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

CRÚ je v súlade s § 3 ods. 1 ZCRU definovaný ako informačný systém verejnej správy, ktorý sa vedie na účel zabezpečenia prístupu príslušných orgánov k údajom o účtoch a bezpečnostných schránkach vedených alebo prenášaných na území SR. **Účelom CRÚ** je zbieranie a následné spracovávanie informácií o majiteľoch a disponentoch platobných a bankových účtov, nájomcoch bezpečnostných schránok a konečných užívateľoch výhod.⁵ Pod **spracovaním údajov** sa rozumie súhrnné vyhľadávanie účtov a ďalších s tým súvisiacich údajov poskytovaných finančnými inštitúciami⁶ k osobám, ktoré sú predmetom zákonného záujmu žiadateľov.⁷ Zoznam finančných inštitúcií, ktoré sú povinné poskytovať požadované údaje do CRÚ, primárne vychádza z § 2 ods. 3 zákona č. 492/2009 Z.z. o platobných službách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Zoznam obsahuje len finančné inštitúcie, ktoré vedú respektíve môžu viesť účty pre klientov.

Obsah ZCRÚ je možné rozdeliť na niekoľko oblastí priamo zameraných na jednotné a efektívne fungovanie CRÚ. Na úvod sa ZCRÚ zaoberá otázkou spôsobu **zápisu údajov** do CRÚ. Celkový zoznam údajov je bližšie upravený v § 5 ZCRÚ a obsahuje údaje, ktoré finančné inštitúcie získavajú v rámci identifikácie klienta pri aplikácii zákona č. 297/2008 Z.z. o ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a o ochrane pred financovaním terorizmu a o zmene a doplnení niektorých zákonov.⁸

Jednou zo základných požiadaviek je napríklad zápis **čísla účtu** klienta, respektíve označenia bezpečnostnej schránky, do CRÚ. V prípade účtu, v AML smernica upravuje, že musí ísť o platobné účty a bankové účty identifikované číslom IBAN,⁹ ktoré vlastní alebo kontrolujú fyzické a právnické osoby – klienti¹⁰ finančných inštitúcií. Obdobná povinnosť sa vzťahuje aj na Národnú banku Slovenska (ďalej len „NBS“) a centrálny depozitár cenných papierov. ZCRÚ sa nevzťahuje na takzvané „vnútorné“ účty, ktorými napríklad môžu byť korešpondenčné účty vedené bankami navzájom. Rovnako tak ZCRÚ sa neuplatňuje na účty, ktoré NBS zriaďuje podľa osobitných predpisov (napr. vedenie účtov pre Štátnu pokladnicu, pri poskytovaní

⁵ Bližšie k pojmu klient pozri: § 2 písm. c) zákona č. 123/2022 Z. z. o centrálnom registri účtov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

⁶ Bližšie k pojmu finančná inštitúcia pozri: § 2 písm. a) zákona č. 123/2022 Z. z. o centrálnom registri účtov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

⁷ K § 1 dôvodovej správy k vládnemu návrhu zákona o centrálnom registri účtov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

⁸ Bližšie k tomu pozri: § 7 zákona č. 297/2008 Z. z. o ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a o ochrane pred financovaním terorizmu a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

⁹ Bližšie k tomu pozri: Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 260/2012 zo 14. marca 2012, ktorým sa ustanovujú technické a obchodné požiadavky na úhrady a inkasá v eurách a ktorým sa mení a dopĺňa nariadenie (ES) č. 924/2009

¹⁰ Bližšie k pojmu klient pozri: § 2 písm. c) zákona č. 123/2022 Z. z. o centrálnom registri účtov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

TARGET služieb¹¹) alebo z dôvodu existencie zmluvného vzťahu s medzinárodnými inštitúciami (napr. Európska komisia).

Okrem povinnosti vzťahujúcej sa na zápis účtu, transponovaná V. AML smernica požaduje v CRÚ uviesť aj bližšiu špecifikáciu prenajatých **bezpečnostných schránok**. Definícia pojmu bezpečnostná schránka nie je bližšie upravená v príslušných právnych predpisoch, jedinou zmienku preto nachádzame v dôvodovej správe k vládnomu návrhu ZCRÚ. Pod bezpečnostnou schránkou sa rozumie: „uzamykatel'ny priestor v úschovnom objekte príslušnej pobočky banky, ktorým je komorový alebo skriňový trezor inštalovaný v miestnosti pre trezory slúžiaci na uloženie cenných vecí, listín alebo iných hodnotných predmetov bez ohľadu na to, či je nájomca alebo oprávnená osoba klientom banky.“¹² Identifikačné číslo bezpečnostnej schránky (na rozdiel od účtov) nemá jednotný formát a práve z tohto dôvodu musia finančné inštitúcie uvádzať v CRÚ jej jednoznačné označenie.

V rámci **poskytovania údajov** z CRÚ došlo k transpozícii čl. 3 smernice 2019/1153, ktorá upravuje potrebnosť určenia príslušných orgánov oprávnených získať údaje z CRÚ. V nadväznosti na to ZCRÚ priamo upravuje zoznam subjektov a účely, na ktoré príslušné orgány a inštitúcie môžu vyhľadávať údaje z CRÚ, zoznam ktorých vychádza z § 91 ods. 4 zákona č. 483/2001 Z.z. o bankách a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ide napr. o Finančnú spravodajskú jednotku, Národný bezpečnostný úrad, Slovenskú informačnú službu, atď.). Osobitné postavenie v tejto oblasti má Európsky úrad pre boj proti podvodom (ďalej len „OLAF“), ktorý na základe čl. 7 ods. 3a nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ, Euratom) č. 883/2013 z 11. septembra 2013 o vyšetrovaníach vykonávaných Európskym úradom pre boj proti podvodom (OLAF), ktorým sa zrušuje nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1073/1999 a nariadenie Rady (Euratom) č. 1074/1999, je oprávnený, na základe predloženej žiadosti, žiadať o poskytnutie požadovaných údajov z CRÚ vrátane záznamu o transakciách. Predložená žiadosť musí súvisieť s vyšetrovanou vecou a byť dostatočne odôvodnená. Keďže OLAF nedisponuje právom priameho získavania údajov z CRÚ, poskytovanie požadovaných informácií sa zabezpečuje prostredníctvom Kriminálneho úradu finančnej správy.

Vo všeobecnosti údaje poskytované do CRÚ alebo z CRÚ tvoria predmet bankového tajomstva¹³, pričom poskytnutie týchto údajov bez súhlasu klienta je možné len

¹¹ Bližšie k tomu pozri: § 21 zákona č. 291/2002 Z. z. o štátnej pokladnici a o zmene a doplnení niektorých zákonov. § 54 ods. 1 písm. a) zákona č. 492/2009 Z. z. o platobných službách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

¹² K § 3 dôvodovej správy k vládnomu návrhu zákona o centrálnom registri účtov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

¹³ § 6 ods. 8 zákona č. 123/2022 Z. z. o centrálnom registri účtov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

v zákonom stanovených prípadoch.¹⁴

V korelácii s vyššie uvedeným ZCRÚ priamo rieši otázku **ochrany osobných údajov**. Ministerstvo financií SR ako správca CRÚ, je povinné uplatňovať potrebné kontrolné, technické a personálne opatrenia za účelom zaistenia dostatočnej ochrany osobných údajov klientov uschovávaných v CRU. Za týmto účelom vytvára ZCRÚ povinnosť prvotného zabezpečenia **jedinečného identifikátora používateľa**, ktorý bude predelený fyzickej osobe oprávnenej žiadať o informácie z CRÚ. Použitie jedinečného identifikátora používateľa je viazané na prvotné uvedenie účelu vyhľadávania požadovaných údajov a označenie konania, v súvislosti s ktorým sa majú poskytnúť údaje z CRÚ. V tejto súvislosti CRÚ upravuje vyhľadávacie parametre, ktoré umožňujú vyhľadávať údaje na základe zadania neúplných údajov.¹⁵ Za účelom zvýšenia ochrany dát sú subjekty oprávnené žiadať o informácie z CRÚ povinné vykonávať priebežnú kontrolu zákonnosti a oprávnenosti žiadosti o poskytnutie údajov z CRÚ. V tejto súvislosti bol do ZCRÚ transformovaný čl. 6 smernice 2019/1153, ktorý upravuje aj problematiku potrebnosti **vedenia logov**. Pod logami sa rozumejú záznamy o priebehu činnosti používateľa v automatizovanom informačnom systéme.¹⁶ Dané záznamy obsahujú označenie orgánu žiadajúceho o poskytnutie informácií z CRÚ, informácie o dátume a čase vyhľadávania ako aj označenie účelu, na ktorý sa poskytujú údaje. Ministerstvo financií SR je poverené realizáciou pravidelných kontrol logov. Osobitne sa upravujú aj sankcie pre prevádzkovateľa registra a oprávnené orgány za porušenie ZCRU podľa § 104 zákona č. 18/2018 Z.z. o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon 18/2018“). Zároveň Ministerstvo financií SR je v rámci externej kontroly povinné predkladať každoročné správy výboru Národnej rady SR pre financie a rozpočet.

Osobne údaje sú chránené aj podľa nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/679 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov, ktorým sa zrušuje smernica 95/46/ES (všeobecné nariadenie o ochrane údajov) (ďalej len „GDPR“) a zákona č. 18/2018 Z.z. o ochrane osobných údajov. Opierajúc sa o čl. 23 ods. 1 GDPR, § 30 ods. 1 zákona 18/2018 a čl. 18 smernice 2019/1153 má fyzická osoba vrátane fyzickej osoby – podnikateľa a právnickej osoby právo na bezplatné (raz ročne) poskytnutie informácií, ktoré sú o nej uchovávané v CRÚ. Poskytnuté informácie však nebudú obsahovať informácie o príslušnom orgáne, ktorému už dané údaje boli poskytnuté.

¹⁴ Bližšie k tomu pozri: § 91 ods. 4 483/2001 Z. z. zákona o bankách a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

¹⁵ § 5 ods. 3 zákona č. 123/2022 Z. z. o centrálnom registri účtov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

¹⁶ K § 7 dôvodovej správy k vládnemu návrhu zákona o centrálnom registri účtov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

ZCRÚ rieši aj otázku **výkonu dohľadu** nad plnením povinností finančných inštitúcií a centrálného depozitára cenných papierov. Výkonom dohľadu je poverená NBS, ktorá okrem iného môže vykonávať dohľad na mieste a na diaľku. V rámci výkonu **sankčnej činnosti** je NBS oprávnená za správny delikt, spočívajúci v nesplnení oznamovacej povinnosti finančnej inštitúcie voči CRÚ, uložiť sankciu vo forme pokuty. Výška pokuty závisí od závažnosti, rozsahu a dĺžky trvania zisteného nedostatku.

Návrh vyhlášky Ministerstva financií Slovenskej republiky, ktorou sa vykonáva zákon o centrálnom registri účtov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Na základe splnomocnenia podľa § 12 ZCRÚ, Ministerstvo financií SR vypracovalo návrh vyhlášky MF SR. Návrh vyhlášky MF SR mal za úlohu okrem iného bližšie priblížiť a špecifikovať podrobnosti o zasielaní údajov do CRÚ. Na úvod návrh vyhlášky MF SR upravuje povinnosť zriadenia kontaktného miesta, úloha ktorého spočíva v zasielaní požadovaných údajov do CRÚ. Harmonogram zasielania týchto údajov má byť predmetom následnej dohody s Ministerstvom financií SR. Obdobne aj obsah synchronizačnej dokumentácie má byť až následne zverejnený na webovom sídle Ministerstva financií SR. Návrh vyhlášky MF SR sa osobitne venuje otázke pridelenia a používania jedinečného identifikátora fyzickej osobe, ktorá bude v mene oprávneného orgánu oprávnená získavať údaje z CRÚ. Za týmto účelom bude fyzická osoba povinná splňať rad jednotlivých podmienok vrátane absolvovania školení o používaní centrálného registra účtov a o ochrane bankového tajomstva pri jeho používaní.¹⁷ Súčasťou návrhu vyhlášky MF SR je aj úprava podrobností tykajúcich sa oblasti zabezpečenia ochrany údajov uchovávaných v CRÚ, vrátane ich ochrany pred ich neoprávneným spracúvaním.¹⁸ Podľa nášho názoru ide o všeobecnú úpravu opatrení, ktoré majú aplikovať Ministerstvo financií SR a finančné inštitúcie, NBS a centrálny depozitár cenných papierov, a ktoré v zásade neprinášajú žiadne hlbšie vysvetlenia respektíve konkretizáciu postupu uplatnenia vyššie spomínaných záruk bezpečnosti. V tejto súvislosti je možné hovoriť o nedostatočnosti záruk pre finančné inštitúcie, NBS a centrálny depozitár cenných papierov z hľadiska zabezpečenia ochrany osobných dát.

Apelujúc na vyššie uvedené boli v súčasnosti v rámci medzirezortného pripomienkového konania vznesené viaceré zásadné pripomienky, ktoré v konečnom dôsledku môžu znemožniť plnenie povinností vyplývajúcich zo ZCRÚ. V rámci vznesených pripomienok môžeme spomenúť absenciu harmonogramu

¹⁷ Bližšie k tomu pozri: § 2 návrhu vyhlášky Ministerstva financií Slovenskej republiky, ktorou sa vykonáva zákon o centrálnom registri účtov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

¹⁸ Bližšie k tomu pozri: § 3-5 návrhu vyhlášky Ministerstva financií Slovenskej republiky, ktorou sa vykonáva zákon o centrálnom registri účtov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

zasielania údajov do CRÚ, ktorý má byť dohodnutý s Ministerstvom financií SR. Príslušné inštitúcie vyjadrili svoj nesúhlas s delegovaním harmonogramu na dohodu s Ministerstvom financií SR. Je v tomto prípade otázne, aký režim bude platiť v prípade, ak príslušné inštitúcie nebudú súhlasiť s harmonogramom a odmietnu ho akceptovať.

Obdobný problém badáme aj v prípade povinnosti zasielať synchronizačnú dokumentáciu, obsah ktorej má byť zverejnený na webovom sídle Ministerstva financií SR. Tak napríklad NBS priamo zdôrazňuje, že návrh vyhlášky MF SR neustanovuje definíciu pojmu synchronizačná dokumentácia, nie je známy jej obsah, spôsob jej prijatia, ani spôsob ako sa o jej zmenách dozvedia subjekty, ktoré sa ňou majú riadiť.¹⁹

Ďalšie pripomienky sa vzťahujú na oblasť pridelenia a používania jedinečného identifikátora. Napriek tomu, že návrh vyhlášky MF SR priamo upravuje, že jedinečný identifikátor sa doručí spolu s tokenom na prihlasovanie, ďalej však nerieši postup v prípade, ak subjekt, ktorému bol pridelený jedinečný identifikátor, prestal spĺňať podmienky na jeho pridelenie. V súvislosti s tým Ministerstvo obrany SR vzneslo pripomienku ohľadom úpravy požiadaviek na pridelenie jedinečného identifikátora v tom zmysle, že návrh vyhlášky MF SR upravuje za účelom získania jedinečného identifikátora viaceré podmienky, ktoré fyzická osoba v mene oprávneného orgánu musí splniť, avšak súbežne s tým bola medzi spomínané podmienky zahrnutá podmienka používania jedinečného identifikátora, čo v zásade vylučuje možnosť jeho pridelenia až následne po splnení podmienok.²⁰

Na záver môžeme spomenúť aj pripomienku NBS, ktorá sa vzťahuje na absenciu zaradenia NBS do zoznamu oprávnených orgánov, čo v konečnom dôsledku znemožňuje realizáciu výkonu dohľadu zo strany NBS nad dodržiavaním povinností finančných inštitúcií v súlade so ZCRÚ.

Transparentnosť z pohľadu medzinárodných inštitúcií

Potrebnosť zvýšenia transparentnosti je dlhodobou aktuálnou témou medzinárodných inštitúcií. Zmienku o zvýšení transparentnosti nachádzame napríklad v International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation (The FATF Recommendations) (ďalej len

¹⁹ Bližšie k tomu pozri: Vznesené pripomienky v rámci medzirezortného pripomienkového konania – Vyhláška Ministerstva financií Slovenskej republiky, ktorou sa vykonáva zákon o centrálnom registri účtov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

²⁰ Bližšie k tomu pozri: § 2 písm. e) a f) návrhu vyhlášky Ministerstva financií Slovenskej republiky, ktorou sa vykonáva zákon o centrálnom registri účtov a o zmene a doplnení niektorých zákonov a Vznesené pripomienky v rámci medzirezortného pripomienkového konania – Vyhláška Ministerstva financií Slovenskej republiky, ktorou sa vykonáva zákon o centrálnom registri účtov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

„odporúčania FATF“), ktoré upozorňujú na potrebnosť zvýšenia transparentnosti pri konečnom užívateľovi výhod: „...existencia dostatočných, presných a aktuálnych informácií o konečných užívateľoch výhod, ktoré môžu byť kompetentnými orgánmi rýchlo a efektívne získané alebo prístupné, a to buď prostredníctvom registra konečných užívateľov výhod alebo alternatívneho mechanizmu.“²¹ V tejto súvislosti FATF odporúča zaviesť centrálny register konečných užívateľov výhod, a tým zabrániť potenciálnym páchatelom v obchádzaní legislatívy formou zvolenia právnej regulácie štátu, ktorý daný register neprevádzkuje.²² Nadväzujúc na odporúčania FATF, recitál 13 smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/849 z 20. mája 2015 o predchádzaní využívaniu finančného systému na účely prania špinavých peňazí alebo financovania terorizmu, ktorou sa mení nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 648/2012 a zrušuje smernica Európskeho parlamentu a Rady 2005/60/ES a smernica Komisie 2006/70/ES (ďalej len „IV. AML smernica“) prehlbuje a sprecizuje odporúčania FATF tým, že upravuje potrebnosť zriadenia centrálného registra, v ktorom by sa uschovávali informácie o vlastníckych právach. Odporúčania FATF ako aj IV. AML smernica upriamujú svoju pozornosť na transparentnosť vo vzťahu ku kompetentným orgánom,²³ zatiaľ čo V. AML smernica posúva túto pomyselnú hranicu o rozšírenie prístupu k informáciám o vlastníckych právach aj na tretie strany, formou stanovenia jasných pravidiel o prístupe verejnosti k daným informáciám.²⁴

O potrebnosti zvýšenia transparentnosti na území SR sa vyjadril aj Moneyval, ktorý vo svojej správe z 5. kola vzájomného hodnotenia pozitívne zhodnotil pokrok v oblasti sprístupnenia informácií o konečnom užívateľovi výhod.²⁵ Zároveň v rámci zistených nedostatkov, Moneyval negatívne zhodnotil absenciu centrálného registra bankových účtov, s dôrazom na stále pretrvávajúci zdĺhavý proces vybavovania žiadostí o poskytnutie informácií zo strany policajných úradníkov vo vzťahu k bankám pôsobiacim na území SR. V rámci prioritných opatrení okrem iného Moneyval odporúča rýchlo vytvoriť register účtov všetkých právnických a fyzických

²¹ Recommendation 24 International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation (The FATF Recommendations).

²² STUART S. Yeh.: New Financial Action Task Force Recommendations to Fight Corruption and Money Laundering. In: *Laws*, 11(1), 8, 2022, p. 12.

²³ GILMOUR, P. M.: Lifting the veil on beneficial ownership: Challenges of implementing the UK's registers of beneficial owners. In: *Journal of Money Laundering Control*, London. Vol. 23, Iss. 4, 2020, p. 720.

²⁴ ZIGO, D.: Beneficial ownership regulation: Slovakia and selected countries. In: 13th International Scientific Conference on Law in Business of Selected Member States of the European Union, Challenges of law in business and finance, Prague, 2021, p. 48.

²⁵ Bližšie k tomu pozri: Moneyval: Opatrenia proti legalizácii príjmov z trestnej činnosti a financovaniu terorizmu Slovenská republika Správa z 5. kola vzájomného hodnotenia September 2020, s. 200.

osôb vedený centrálnou bankou.²⁶ Z tohto pohľadu ZCRÚ predstavuje určitý pokrok, ktorý napomáha k zvýšeniu transparentnosti. Práve vďaka CRÚ získajú príslušné orgány rýchlejší a hlavne efektívny prístup k požadovaným údajom bez potrebnosti realizácie zdĺhavého procesu podávania žiadosti finančným inštitúciám o poskytnutie požadovaných informácií.

Záver

V súčasnosti stále pretrváva neefektívny spôsob vybavovania žiadostí o poskytnutie informácií zo strany finančných inštitúcií, čo v konečnom dôsledku spôsobuje zdržania v prebiehajúcich konaniach vedených príslušnými orgánmi a inštitúciami. Z tohto pohľadu predstavuje ZCRÚ ďalší pilier zvyšujúci transparentnosť vo vzťahu k príslušným orgánom oprávneným požadovať informácie od finančných inštitúcií. Obsahom ZCRÚ je bližšia úprava postavenia finančných inštitúcií vrátane NBS a centrálného depozitára cenných papierov a subjektov oprávnených žiadať o sprístupnenie informácií z CRÚ. Osobitná časť ZCRÚ je venovaná otázke ochrany bankového tajomstva a osobných údajov, ktoré tvoria obsah CRÚ. V tejto súvislosti ZCRÚ poskytuje všeobecnú úpravu spôsobu zabezpečenia ochrany dát. Rovnaká všeobecná úprava je zahrnutá do časti zabezpečenia jedinečného identifikátora používateľa, ktorý slúži na identifikáciu fyzickej osoby, ktorá je v mene príslušného orgánu oprávnená žiadať o údaje z CRÚ. Celkovo je možné konštatovať, že ZCRÚ neposkytuje detailnejšiu úpravu procesu zasielania údajov do CRÚ, pridelenie jedinečného identifikátora a spôsob ochrany osobných údajov a odvoláva sa pritom na vyhlášku MF SR.

Predložený návrh vyhlášky MF SR, ktorý mal za cieľ priblížiť postup zasielania údajov do CRÚ sa rovnako stretol s kritikou a v rámci medzirezortného pripomienkového konania bol vznesený rad pripomienok. Viaceré orgány a inštitúcie vytykajú návrhu vyhlášky MF SR nedostatočnú úpravu respektíve sprísnenie procesu zasielania údajov do CRÚ. Absentuje konkrétny harmonogram zasielania týchto údajov a rovnako tak nie je presne stanovený obsah synchronizačnej dokumentácie, ktorý má byť zverejnený až následne po účinnosti vyhlášky MF SR. Ďalšie nedostatky badať aj v postupe pridelenia jedinečného identifikátora používateľa.

Napriek existujúcim nedostatkom, ktoré badáme v ZCRÚ a súbežne v návrhu vyhlášky MF SR, je možné konštatovať, že ZCRÚ predstavuje určitý prínos pre zvýšenie transparentnosti vo vzťahu k efektívnemu prístupu k informáciám oprávnenými orgánmi. V tomto kontexte dôjde vytvorením CRÚ aj k prijatiu odporúčania Moneyval, čo v konečnom dôsledku zvýši rating SR okrem iného aj

²⁶ Moneyval: Opatrenia proti legalizácii príjmov z trestnej činnosti a financovaniu terorizmu Slovenská republika Správa z 5. kola vzájomného hodnotenia September 2020, s. 14, 39, 58-59.

v oblasti ochrany pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a financovaním terorizmu.

Zoznam použitej literatúry

1. GILMOUR, P. M.: Lifting the veil on beneficial ownership: Challenges of implementing the UK's registers of beneficial owners. In: *Journal of Money Laundering Control*, London. Vol. 23, Iss. 4, 2020, p. 717-734.
2. MOOIJ, A.M.: Reconciling transparency and privacy through the European Digital Identity. In: *Computer law & Security review*. Volume 48, 2023 p. 1-9.
3. PANTAZATOU, K.: A Never-Ending Battle Between Privacy and Transparency: The Case of Registers of Beneficial Ownership Before the CJEU. In: *EC Tax Review*, Volume 32, Issue 3, 2023, p. 103 – 116.
4. STUART S. Yeh.: New Financial Action Task Force Recommendations to Fight Corruption and Money Laundering. In: *Laws*, 11(1), 8, 2022, p. 1-20.
5. ZIGO, D.: Beneficial ownership regulation: Slovakia and selected countries. In: 13th International Scientific Conference on Law in Business of Selected Member States of the European Union, Challenges of law in business and finance, Prague, 2021, p. 47-58.
6. International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation (The FATF Recommendations).
7. Moneyval: Opatrenia proti legalizácii príjmov z trestnej činnosti a financovaniu terorizmu Slovenská republika Správa z 5. kola vzájomného hodnotenia September 2020.
8. Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 260/2012 zo 14. marca 2012, ktorým sa ustanovujú technické a obchodné požiadavky na úhrady a inkasá v eurách a ktorým sa mení a dopĺňa nariadenie (ES) č. 924/2009.
9. Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ, Euratom) č. 883/2013 z 11. septembra 2013 o vyšetrovaniach vykonávaných Európskym úradom pre boj proti podvodom (OLAF), ktorým sa zrušuje nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1073/1999 a nariadenie Rady (Euratom) č. 1074/1999.
10. Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/679 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov, ktorým sa zrušuje smernica 95/46/ES (všeobecné nariadenie o ochrane údajov).
11. Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/849 z 20. mája 2015 o predchádzaní využívaniu finančného systému na účely prania špinavých peňazí alebo financovania terorizmu, ktorou sa mení nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 648/2012 a zrušuje smernica Európskeho parlamentu a Rady 2005/60/ES a smernica Komisie 2006/70/ES.

12. Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2018/843 z 30. mája 2018, ktorou sa mení smernica (EÚ) 2015/849 o predchádzaní využívaniu finančného systému na účely prania špinavých peňazí alebo financovania terorizmu a smernice 2009/138/ES a 2013/36/EÚ.
13. Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/1153 z 20. júna 2019, ktorou sa stanovujú pravidlá uľahčovania využívania finančných a iných informácií na predchádzanie určitým trestným činom, ich odhaľovanie, vyšetrovanie alebo stíhanie a ktorou sa zrušuje rozhodnutie Rady 2000/642/SVV.
14. Dôvodová sprava k vládnemu návrhu zákona o centrálnom registri účtov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
15. Návrh vyhlášky Ministerstva financií Slovenskej republiky, ktorou sa vykonáva zákon o centrálnom registri účtov a o zmene a doplnení niektorých zákonov – LP/2023/511.
16. Vznesené pripomienky v rámci medzirezortného pripomienkového konania – Vyhláška Ministerstva financií Slovenskej republiky, ktorou sa vykonáva zákon o centrálnom registri účtov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
17. Zákon č. 123/2022 Z. z. o centrálnom registri účtov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
18. Zákon č. 291/2002 Z. z. o Štátnej pokladnici a o zmene a doplnení niektorých zákonov. § 54 ods. 1 písm. a) zákona č. 492/2009 Z. z. o platobných službách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
19. Zákon č. 297/2008 Z. z. o ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a o ochrane pred financovaním terorizmu a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
20. Zákon č. 483/2001 Z. z. o bankách a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
21. Zákon č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Kontaktné údaje

JUDr. Yana Daudrikh, PhD.

Yana.daudrikh@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

VÝMENA INFORMÁCIÍ V OBLASTI DANÍ AKO NÁSTROJ NA ZVYŠOVANIE TRANSPARENTNOSTI¹

EXCHANGE OF INFORMATION IN THE FIELD OF TAXES AS A TOOL FOR INCREASING OF TRANSPARENCY

Andrea Szakács²

Abstrakt: Výmena informácií v oblasti daní je jedným z EU nástrojov na zvyšovanie a zabezpečovanie transparentnosti v oblasti daní a jej právnym základom je smernica DAC. V príspevku sa zameriame na novo prijatú novelu smernice DAC, tzv. DAC8, ktorá rozširuje oblasť transparentnosti na kryptoaktíva, e-peniaze a aplikuje sa na všetkých poskytovateľov služieb kryptoaktív poskytujúcich služby v rámci EÚ. Na aplikáciu DAC8 sú relevantné aj nariadenia MiCA a TFR.

Kľúčové slová: transparentnosť, DAC, MiCA, výmena informácií

Abstract: Exchange of information in the field of taxes is one of the EU rules for increasing and securing the transparency in the taxes field and its legal basis is the DAC. The paper will be focused on the new amendment of DAC, so called DAC8, which is broadening the transparency to crypto assets, e-money and apply to all crypto-assets service providers (CASPs) providing a service in the EU. For application of DAC8 also the MiCA and TFR regulations are relevant.

Key words: transparency, DAC, MiCA, exchange of information

Úvod

Cieľom výmeny informácií v oblasti daní je zabezpečiť spravodlivosť v zdaňovaní. Na spravodlivé a efektívne zdanenie sa vyžaduje transparentnosť informácií a tá sa zabezpečí výmenou daňových informácií. Zahraničné príjmy, majetok daňovníkov už nie sú veľkou neznámou pre ich národné daňové správy. Zahraničné príjmy, majetok sú v dnešnom globalizovanom svete absolútne normálne, veľmi bežné aj pre bežných smrteľníkov. Oveľa bežnejšie sa so zahraničným prvkom stretávame v online svete, v rámci ktorého nie je poskytovanie služieb, tovarov a pod. viazané na konkrétne

¹ Príspevok je publikovaný ako výstup z projektu VEGA č. 1/0212/23 Finančné inovácie ako determinant súčasnej a anticipovanej regulácie na finančnom trhu (výzvy a východiská)

² Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra finančného práva

miesto. Tieto skutočnosti môžu ľahko viesť k daňovým únikom, vyhýbaniu sa daňovým povinnostiam a daňovým podvodom. Na obmedzenie alebo elimináciu nežiaducich javov globalizácie a online sveta v oblasti daní môže slúžiť výmena informácií v oblasti daní. Výmena daňových informácií ma dlhú históriu. Relevantným dokumentom zaoberajúcim sa výmenou informácií na účely daní na úrovni EÚ je tzv. DAC³ smernica prijatá v roku 2011. Za posledných 12 rokov došlo k 7 obsahovým novelizáciám tejto smernice, ktorými došlo k rozšíreniu druhu informácií, ktoré sa majú automaticky vymieňať na účely správy daní. Uvedené svedčí aj o zvyšujúcej sa relevantnosti výmeny informácií, o snahe zabezpečiť spravodlivejšie zdaňovanie a transparentnosť v oblasti daní. Poslednou novelou je tzv. DAC 8, ktorej legislatívny návrh Komisia predložila 8. decembra 2022 a finálny text bol prijatý Radou 16. mája 2023, t.j. Rada dosiahla dohodu ohľadne svojej pozície k zmenám smernice. Európsky parlament k predmetnej smernici dňa 13. septembra 2023 v rámci konzultačného postupu prijal stanovisko. DAC 8 bola uverejnená v Úradnom vestníku EÚ 17. októbra 2023 pod číslom 2023/2226⁴.

DAC 8 zakotvuje okrem iného výmenu informácií o kryptoaktívach a elektronických peniazoch. V poslednej dekáde sa práve význam a objem používania alternatívnych nástrojov platieb a investovania – t.j. kryptoaktív rapídne zvýšil. Rovnako sa zvýšil aj objem transakcií uskutočnených elektronickými peniazmi⁵. Právna úprava ich zdaňovania v jednotlivých členských štátoch EÚ síce existuje, ale nie je jednotná, harmonizovaná. Uvedené môže viesť jednak k zvyšovaniu nákladov subjektov venujúcich sa obchodovaniu s týmito nástrojmi na dodržiavanie práva v rôznych štátoch v tejto oblasti a jednak to môže viesť k daňovým únikom, k vyhýbaniu sa daňovým povinnostiam a daňovým podvodom. Na efektívnu reguláciu kryptoaktív a e-peňazí s ich cezhraničnou povahou sa jednoznačne vyžaduje úzka a účinná medzinárodná administratívna spolupráca štátov a ich daňových správ. DAC 8 je nevyhnutne prepojená s Nariadením EÚ tzv. MiCA⁶, ako aj s AML legislatívou⁷. DAC

³ SMERNICA RADY 2011/16/EÚ z 15. februára 2011 o administratívnej spolupráci v oblasti daní a zrušení smernice 77/799/EHS

⁴ SMERNICA RADY (EÚ) 2023/2226 zo 17. októbra 2023, ktorou sa mení smernica 2011/16/EÚ o administratívnej spolupráci v oblasti daní

⁵ Definícia e-peňazí je zakotvená v tejto smernici: SMERNICA EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY 2009/110/ES zo 16. septembra 2009 o začatí a vykonávaní činností a dohľade nad obozretným podnikaním inštitúcií elektronického peňažníctva, ktorou sa menia a dopĺňajú smernice 2005/60/ES a 2006/48/ES a zrušuje smernica 2000/46/ES (OJ L 267, 10.10.2009, p. 7).

⁶ NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) 2023/1114 z 31. mája 2023 o trhoch s kryptoaktívami a o zmene nariadení (EÚ) č. 1093/2010 a (EÚ) č. 1095/2010 a smerníc 2013/36/EÚ a (EÚ) 2019/1937

⁷ SMERNICA EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) 2015/849 z 20. mája 2015 o predchádzaní využívaniu finančného systému na účely prania špinavých peňazí alebo financovania terorizmu, ktorou

8 využíva definície ako aj požiadavky na autorizáciu poskytovateľov služieb kryptoaktív z nariadenia MiCA, čo znižuje administratívnu záťaž pre týchto poskytovateľov⁸. A AML legislatíva rozšírila rozsah tzv. povinných osôb, ktoré podliehajú AML pravidlám aj na poskytovateľov služieb kryptoaktív⁹. DAC 8 zároveň nadväzuje aj na prácu OECD v tejto oblasti¹⁰, čím sa zabezpečuje efektívna výmena informácií a vytvárajú sa jednotné pravidlá nielen na úrovni EÚ, ale aj globálne. Efektívnosť výmeny informácií je podmienená jej automatickosťou bez potreby ich vyžiadania, čo je nevyhnutné aj pre daňové správy štátov na správne určenie výšky príjmov podliehajúcich zdaneniu a zároveň je podmienená aj správnym spárovaním informácií v súvislosti so správnym identifikovaním daňovníka prostredníctvom TIN, t.j. DIČ – daňového identifikačného čísla. Oznamovacej povinnosti by mali podliehať zahraničné aj domáce transakcie – aby sa zabezpečilo správne fungovanie vnútorného trhu, rešpektoval princíp nediskriminácie¹¹. V DAC8 sa zároveň jasne klarifikovalo, že informácie získané prostredníctvom výmeny informácií podľa smernice DAC sa použijú nielen na hodnotenie, správu a vymáhanie daní, ale aj na vyrubovanie, správu a vymáhanie ciel a v boji proti praniu špinavých peňazí a proti financovaniu terorizmu, a to vzhľadom na prepojenie problému daňových únikov, vyhýbania sa daňovým povinnostiam a daňových podvodov s problémom prania špinavých peňazí¹². Informácie získané podľa DAC kompetentné orgány členských štátov využívajú napr. na hodnotenie rizík, na vykonanie auditov, na kampane zvyšujúce povedomie o výmene informácií, na predvyplnenie daňových priznaní, daňové odhady a ďalšie podobné daňové opatrenia¹³.

Členské štáty príjmu pravidlá, ktoré budú požadovať od prevádzkovateľa kryptoaktív, aby sa registroval v rámci EU. Kompetentný orgán členského štátu registrácie prideli DIČ takému prevádzkovateľovi kryptoaktív. Prevádzkovateľ kryptoaktív sa má registrovať v jednom členskom štáte¹⁴.

Implementáciu smernice majú členské štáty uskutočniť do 31.12.2025, s účinnosťou od 1.1.2026.

Ohľadne oznamovania DIČ v súvislosti s DAC1 majú členské štáty uskutočniť implementáciu do 31.12.2027 s účinnosťou od 1.1.2028 a ohľadne oznamovania DIČ

sa mení nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 648/2012 a zrušuje smernica Európskeho parlamentu a Rady 2005/60/ES a smernica Komisie 2006/70/ES

⁸ Preambula bod 7 smernice DAC8

⁹ Preambula bod 8 smernice DAC8

¹⁰ OECD (2022), Crypto-Asset Reporting Framework and Amendments to the Common Reporting Standard, OECD, Paris, <https://www.oecd.org/tax/exchange-of-tax-information/crypto-asset-reporting-framework-and-amendments-to-the-common-reporting-standard.htm>

¹¹ Preambula bod 13 smernice DAC8

¹² Preambula bod 35 smernice DAC 8, a čl. 16 ods. 1 smernice DAC 8

¹³ Preambula bod 37 smernice DAC 8

¹⁴ Čl. 8ad bod 7 smernice DAC 8

v súvislosti s DAC3 a DAC6 majú členské štáty uskutočniť implementáciu do 31.12.2029 s účinnosťou od 1.1.2030.

Hlavné zmeny, ktoré smernica DAC 8 prináša

- Povinnosť všetkých poskytovateľov služieb kryptoaktív (bez ohľadu na ich veľkosť a lokáciu) oznamovať transakcie klientov, ktorí sú rezidentmi v EU. DAC 8 sa vzťahuje na domáce (národné) aj cezhraničné transakcie s kryptoaktívami.
- Povinnosť oznamujúcich poskytovateľov služieb kryptoaktív vykonávať procedúry hĺbkového preverovania, v rámci ktorých majú identifikovať či ich klient je používateľom podliehajúcim oznamovaniu alebo nie. Ak ide o oznamovaného používateľa tak je poskytovateľ povinný oznámiť stanovené informácie príslušnému kompetentnému orgánu členského štátu EU. Oznámené informácie kompetentný orgán členského štátu vymení/ nahrá do príslušného registra/ s kompetentnými orgánmi ostatných členských štátov, kde je oznamovaný používateľ daňovým rezidentom. Informácie sa týkajú: oznamovaného používateľa/osoby, oznamovaného poskytovateľa služieb kryptoaktív a oznamovanej transakcie.
- Povinnosť finančných inštitúcií oznamovať kompetentnému orgánu členského štátu skutočnosť, či má v držbe elektronické peniaze alebo digitálne meny centrálnych bánk v prospech klientov.
- Rozšírenie rozsahu automatickej výmeny záväzných stanovísk obsahujúcich rozhodnutie týkajúce sa výlučne daňových záležitostí jednej alebo viacerých fyzických osôb, ak suma transakcie alebo súboru transakcií, na ktoré sa vzťahuje cezhraničné záväzné stanovisko, presahuje 1,5 mil. eur, alebo kde záväzné stanovisko určuje, či osoba je alebo nie je daňovým rezidentom v členskom štáte vydávajúceho záväzné stanovisko.¹⁵
- Rozšírenie rozsahu automatickej výmeny informácií o ďalšiu kategóriu príjmov (DAC1) – a to iné príjmy z dividend, ktoré sú vyplatené na iný ako správcovský účet, než sú príjmy z dividend oslobodených od dane z príjmov právnických osôb. Ide o dividendy alebo iné príjmy, s ktorými sa zaobchádza ako s dividendami v členskom štáte platiteľa a ktoré sa vyplácajú alebo pripisujú na účet iný ako správcovský účet.¹⁶ Od 1.1.2026 majú členské štáty povinnosť automaticky vymieňať informácie aspoň o 5 kategóriách príjmov, a pred 1.1.2026 majú tieto kategórie oznámiť Komisii.¹⁷
- Sankcie – v návrhu smernice sa navrhovalo, aby bol stanovený jednotný rámec minimálnych sankcií daných Komisiou. Na predmetnom sa členské štáty nezhodli.

¹⁵ Čl. 8a ods. 4 smernice DAC8

¹⁶ Čl. 8 ods. 1 písm. g) smernice DAC8

¹⁷ Čl. 8 ods. 2 smernice DAC8

Sankcie zostali v rukách členských štátov a majú byť efektívne, proporciálne a odrádzajúce.

- DAC 8 vyžaduje oznamovanie DIČ subjektov aj fyzických osôb za účelom správnej identifikácie daňovníka a korektného určenia jeho daňovej povinnosti – a to v prípade DAC₁ – od roku 2030, v prípade DAC₃ a DAC₆ od roku 2028¹⁸.
- Zmena v prípade DAC₆ – informácie o oznamovanom cezhraničnom opatrení má podávať sprostredkovateľ. Niektorí sprostredkovatelia majú povinnosť zachovávať mlčanlivosť, ktorá vyplýva zo zákona (napr. advokáti, daňoví poradcovia). Ak sa na sprostredkovateľa vzťahuje povinnosť zachovávať mlčanlivosť vyplývajúca z právnych predpisov, tak je povinný bezodkladne informovať ďalších sprostredkovateľov o ich povinnosti podať informácie príslušnému orgánu, teda povinnosť sa presúva na ďalších sprostredkovateľov zapojených do predmetného cezhraničného opatrenia. Avšak SD EU bola predložená prejudiciálna otázka, ktorej podstatou bolo, či je povinnosť advokáta ako sprostredkovateľa, ktorý je viazaný profesijným tajomstvom voči svojmu klientovi, informovať ostatných sprostredkovateľov zapojených do cezhraničného opatrenia, neproporciálna vo vzťahu k dosiahnutiu cieľa stanoveného DAC₆. SD EU rozhodol, že povinnosť uložená advokátovi informovať ostatných zapojených sprostredkovateľov nie je potrebná a porušuje právo na rešpektovanie komunikácie s jeho klientom, ktoré je zaručené v článku 7 Charty základných práv¹⁹.
- Informácie získané cez DAC členské štáty uchovávajú nie dlhšie ako je potrebné, najmenej 5 rokov od obdržania informácie na dosiahnutie účelu stanoveného smernicou DAC²⁰.

Podstata DAC 8

Otázky, ktorými prejdeme podstatu smernice DAC₈ sú: kto, čo, ako, kedy?

KTO?²¹

Požiadavky hĺbkového preverovania a požiadavky oznamovania informácií o kryptoaktívach kompetentnému orgánu členského štátu sú povinní plniť

¹⁸ Čl. 27c smernice DAC₈

¹⁹ Court of Justice of the EU, Press release No 198/22, Luxembourg, 8.12.2022, Judgment of the Court in Case C 492/20 Orde van Vlaamse Balies and Others, dostupné na: <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2022-12/cp220198en.pdf>
Rozsudok Súdneho dvora EU vo veci C- 492/20 Z 8.12.2022, dostupné na: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=268430&pageIndex=0&doclang=SK&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1545698>

²⁰ Čl. 22 ods. 3 smernice DAC 8

²¹ Príloha IV oddiel I smernice DAC₈

oznamujúci poskytovatelia služieb kryptoaktív. Túto povinnosť majú ak:

- Ide o subjekt, ktorému členský štát udelil povolenie podľa čl. 63 MiCA nariadenia alebo ktorej je povolené poskytovať služby kryptoaktív na základe notifikácie členskému štátu EU podľa čl. 60 MiCA nariadenia
- Nejde o subjekt uvedený vyššie a:
 - a) Ide o subjekt alebo fyzickú osobu, ktorá je daňovým rezidentom v členskom štáte EU,
 - b) Ide o subjekt založený, zriadený, zaregistrovaný podľa práva členského štátu EU a má právnu subjektivitu v členskom štáte EU alebo má povinnosť podávať daňové priznanie daňovým orgánom členského štátu,
 - c) Ide o subjekt riadený z členského štátu EU,
 - d) Ide o subjekt alebo fyzickú osobu, ktorá má pravidelné miesto podnikania v členskom štáte EU.

Ak oznamujúci poskytovateľ služieb kryptoaktív uskutočňuje oznamované transakcie cez svoju pobočku so sídlom v členskom štáte EU, aj vtedy je povinný dodržiavať požiadavky hĺbkového preverovania a požiadavky na oznamovanie. V smernici sa aj ustanovuje za akých podmienok oznamujúci poskytovateľ nie je povinný uskutočňovať procedúru hĺbkového preverovania a ani požiadavky na oznamovanie.

Definície v prílohe VI oddiele IV smernice DAC 8

Poskytovateľ služieb kryptoaktív – podľa definície zakotvenej v MiCA nariadení. Podľa čl. 3 ods. 1 bodu 15 MiCA- je právnická osoba alebo iný podnik, ktorého povolanie alebo podnikateľská činnosť spočíva v poskytovaní jednej alebo viacerých služieb kryptoaktív klientom na profesionálnom základe a ktorý má povolenie poskytovať služby kryptoaktív v súlade s článkom 59 MiCA;

Prevádzkovateľ kryptoaktív – poskytovateľ služieb kryptoaktív iný ako poskytovateľ služieb kryptoaktív podľa MiCA nariadenia.

Oznamujúci poskytovateľ služieb kryptoaktív – každý poskytovateľ služieb kryptoaktív a prevádzkovateľ kryptoaktív, ktorí vykonávajú jednu alebo viacero služieb kryptoaktív, ktorými sa uskutočňujú výmenné transakcie pre alebo v mene oznamovaného používateľa

Služby kryptoaktív - znamenajú služby kryptoaktív podľa nariadenia MiCA vrátane stávkovania a požičiavania.

Podľa čl. 3 bod 16 MiCA: „služba kryptoaktív“ je ktorákoľvek z týchto služieb a činností súvisiacich s akýmkoľvek kryptoaktívom:

- a) poskytovanie úschovy a správa kryptoaktív v mene klientov
- b) prevádzkovanie obchodnej platformy pre kryptoaktíva

- c) výmena kryptoaktív za finančné prostriedky;
- d) výmena kryptoaktív za iné kryptoaktíva;
- e) vykonávanie príkazov týkajúcich sa kryptoaktív v mene klientov
- f) umiestňovanie kryptoaktív;
- g) prijímanie a postupovanie príkazov týkajúcich sa kryptoaktív v mene klientov;
- h) poskytovanie poradenstva v oblasti kryptoaktív
- i) poskytovanie riadenia portfólia kryptoaktív;
- j) poskytovanie služieb prevodu kryptoaktív v mene klientov;

Používateľ podliehajúci oznamovaniu – znamená používateľ kryptoaktív, ktorý je oznamovanou osobou s rezidenciou v členskom štáte EU.

Používateľ kryptoaktív – znamená FO alebo PO, ktorá je klientom oznamovaného poskytovateľa služieb kryptoaktív na účely vykonávania oznamovaných transakcií.

Oznamovaná osoba – znamená osoba členského štátu iná ako vylúčená osoba

Transakcia podliehajúca oznamovaniu (oznamovaná transakcia) – je akákoľvek a) výmena medzi kryptoaktívami podliehajúcimi oznamovaniu a fiat menami a b) výmena medzi jedným alebo viacerými formami kryptoaktív podliehajúcich oznamovaniu.

Kryptoaktívum podliehajúce oznamovaniu – je akékoľvek kryptoaktívum, ktoré je iné ako digitálna mena centrálnu banky, elektronické peniaze alebo kryptoaktívum, pri ktorom oznamujúci poskytovateľ služieb kryptoaktív určil, že ho nemožno použiť na platobné ani investičné účely.

Kryptoaktívum – je vymedzené v čl. 3 ods. 1 bode 5 MiCA nariadenia.

E-money, digitálna mena centrálnu banky, fiat mena, prevod, ovládajúca osoba, vylúčená osoba, aktívny subjekt a ďalšie definície sú zakotvené v Prílohe IV oddiele IV smernice DAC 8.

KEDY?

Kompetentný orgán jedného členského štátu má oznámiť stanovené informácie kompetentnému orgánu druhého členského štátu do 9 mesiacov od konca kalendárneho roka. Pričom prvé informácie sa majú oznámiť od 1.1.2026²².

Oznamujúci poskytovateľ služieb kryptoaktív oznamuje informácie kompetentnému orgánu každoročne v kalendárnom roku nasledujúcom po roku, ktorého sa informácie týkajú²³. Členské štáty si stanovujú presný termín splnenia povinnosti oznamujúcim poskytovateľom služieb kryptoaktív, keďže kompetentný orgán má vymeniť/zadať informácie do registra/ do 9 mesiacov po skončení kalendárneho roka.

²² Článok 8a bod 5 smernice DAC8

²³ Oddiel II bod C smernice DAC8

Do 31.12.2025 Komisia vytvorí register prevádzkovateľov kryptoaktív, do ktorého sa budú relevantné informácie nahrávať a kompetentné orgány členských štátov budú mať doň prístup.

ČO?

Kompetentný orgán členského štátu poskytuje kompetentnému orgánu druhého členského štátu informácie týkajúce sa každej osoby podliehajúcej oznamovaniu, ktoré sú uvedené v čl. 8ad bod 3 smernice DAC 8:

- informácie o používateľovi podliehajúcem oznamovaniu,
- informácie o oznamovanom poskytovateľovi služieb kryptoaktív,
- informácie o oznamovanom kryptoaktíve

Požiadavky na oznamovanie: oddiel II Prílohy IV

Oznamujúci poskytovateľ služieb kryptoaktív oznamuje kompetentnému orgánu členského štátu nasledovné informácie ohľadne **používateľov kryptoaktív, ktorí sú používateľmi podliehajúcim oznamovaniu** alebo ktorí majú **ovládajúce osoby**, ktoré sú osobami podliehajúcimi oznamovaniu: meno, adresa, členský štát rezidencie, daňové identifikačné číslo (DIČ), v prípade fyzickej osoby – dátum a miesto narodenia každého oznamovaného používateľa, v prípade subjektu, ktorý má jednu alebo viac ovládajúcich osôb, ktoré sú oznamovanými osobami – názov, adresa, členský štát sídla, DIČ subjektu a meno, adresu, členský štát bydliska, DIČ, dátum a miesto narodenia každej ovládajúcej osoby subjektu, ktorá je oznamovanou osobou, ako aj postavenie, na základe ktorej je oznamovaná osoba ovládajúcou osobou subjektu.

Ohľadne **oznamujúceho poskytovateľa služieb kryptoaktív** – meno, resp. názov, adresu, DIČ, individuálne identifikačné číslo ak je k dispozícii a globálny identifikátor právneho subjektu.

Ohľadne každého **oznamovaného kryptoaktíva** – úplný názov typu oznamovaného kryptoaktíva, celková zaplatená ako aj prijatá suma v hrubom, celkový počet jednotiek a počet oznamovaných transakcií v súvislosti s nadobudnutím, ako aj predajmi kryptoaktív voči fiat mene, celková trhová reálna hodnota nadobudnutých ako aj predaných oznamovaných kryptoaktív; celková reálna trhová hodnota, celkový počet jednotiek a počet oznamovaných maloobchodných platobných transakcií; celková reálna trhová hodnota, ako aj celkový počet jednotiek a počet oznamovaných transakcií v súvislosti s prevodmi používateľovi podliehajúcem oznamovaniu a prevodmi, ktoré vykonáva používateľ podliehajúci oznamovaniu; celková reálna trhová hodnota, celkový počet jednotiek prevodov uskutočnených oznamujúcim poskytovateľom služieb kryptoaktív na adresy distribuovanej databázy transakcií, ktoré nie sú spojené s poskytovateľom služieb virtuálnych aktív ani finančnou inštitúciou.

Ak kryptoaktíva boli nadobudnuté alebo predané vo viacerých fiat menách, hodnota má byť oznámená v jednej mene, rovnako aj oznamované transakcie majú byť určené a oznámené v jednej mene.

Oznamujúci poskytovatelia služieb kryptoaktív oznamujú informácie každý rok v kalendárnom roku nasledujúcom po roku, ktorého sa informácie týkajú. Prvé informácie sa oznamujú za príslušný kalendárny rok od 1.1.2026.

Procedúry náležitej starostlivosti - oddiel III Prílohy IV smernice DAC 8

Používateľ kryptoaktív je považovaný za používateľa podliehajúceho oznamovaniu odo dňa kedy je za oznamovaného používateľa identifikovaný podľa procedúr hĺbkového preverovania.

Procedúry hĺbkového preverovania na určenie či používateľ kryptoaktív – ako **fyzická osoba** - je oznamovaným používateľom: Pri vytváraní vzťahu s používateľom kryptoaktív, ktorý je fyzickou osobou, má oznamujúci poskytovateľ služieb kryptoaktív obdržať **čestné vyhlásenie** určujúce daňovú **rezidenciu používateľa** a má potvrdiť primeranosť tohto vyhlásenia na základe dokumentov ním získaných.

Procedúry na určenie či používateľ kryptoaktív ako **subjekt** je používateľom podliehajúcim oznamovaniu alebo subjektom iným ako vylúčená osoba alebo aktívny subjekt, ktorý má ovládajúce osoby ako oznamovaných používateľov: Pri vytváraní vzťahu s používateľom kryptoaktív ako subjektom, má oznamujúci poskytovateľ služieb kryptoaktív obdržať **čestné vyhlásenie** určujúce daňovú **rezidenciu** používateľa a potvrdiť primeranosť tohto vyhlásenia na základe dokumentov ním získaných. Ak používateľ kryptoaktív, ktorý je subjektom potvrdí, že nemá žiadnu rezidenciu na daňové účely, oznamujúci poskytovateľ služieb kryptoaktív sa môže spoľahnúť pri určovaní rezidencie tohto subjektu na miesto jeho skutočného vedenia alebo adresu jeho sídla.

Určenie či ovládajúca osoba používateľa – subjektu je oznamovanou osobou: oznamujúci poskytovateľ služieb kryptoaktív sa má spoľahnúť na **čestné vyhlásenie** od používateľa kryptoaktív, ktorý je subjektom alebo od ovládajúcej osoby subjektu, ktoré umožní určiť daňovú rezidenciu ovládajúcej osoby a potvrdí primeranosť vyhlásenia na základe dokumentov získaných na základe procedúr hĺbkového preverovania.

Podmienky na platnosť čestného vyhlásenia sú nasledovné: musí byť podpísané alebo inak pozitívne potvrdené používateľom kryptoaktív alebo ovládajúcou osobou, datované najneskôr v deň doručenia a musí obsahovať informácie uvedené v smernici ako – meno a priezvisko, adresa rezidencie, členský štát na daňové účely, DIČ, dátum narodenia. V prípade používateľa – subjektu musí byť vyhlásenie podpísané alebo inak potvrdené týmto používateľom, datované najneskôr v deň doručenia a musí obsahovať tieto informácie: obchodné meno, adresu, členský štát na daňové účely, DIČ pre každú oznamovanú osobu, pre každú ovládajúcu osobu informácie ako pre používateľa – fyzickú osobu.

Efektívna implementácia²⁴

Ak používateľ kryptoaktív neposkytne informácie vyžadované podľa procedúr náležitej starostlivosti, po 2 upomienkach nasledujúcich po počiatkovej žiadosti oznamujúceho poskytovateľa služieb kryptoaktív, ale nie skôr, ako uplynie 60 dní, oznamujúci poskytovateľ zabráni používateľovi uskutočňovať oznamované transakcie²⁵. Ak si prevádzkovateľ kryptoaktív nesplní povinnosť oznamovania ani po 2 výzvach od členského štátu jedinej registrácie, tak tento členský štát prijme opatrenia na zrušenie registrácie tohto prevádzkovateľa. Registrácia sa zruší najneskôr po uplynutí 90 dní, ale nie skôr, ako uplynie 30 dní od druhej výzvy²⁶.

AKO?

Komisia prijme štandardné elektronické formuláre na výmenu informácií o kryptoaktívach podliehajúcich oznamovaniu do 30.6.2025. Komisia do 31.12.2026 vyvinie a poskytne technickú a logistickú pomoc a podporu pre zriadenie zabezpečeného centrálného registra členských štátov na administratívnu spoluprácu v tejto oblasti. Kompetentné orgány členských štátov budú mať prístup k informáciám nahratým v danom registri, avšak len k takým informáciám o oznamovaných používateľoch a osobách, ktoré majú bydlisko alebo sídlo v danom členskom štáte²⁷.

Záver

DAC 8 obsahovo dopĺňa nariadenie MiCA ako aj AML legislatívu. Ide o zjednotenie pravidiel oznamovania o kryptoaktívach na úrovni EU, ktoré sú aj v súlade s CARF OECD²⁸, a nahradenie národných individuálnych pravidiel. DAC 8 sa vytvorili nové pravidlá pre všetkých poskytovateľov služieb kryptoaktív vykonávajúcich transakcie v kryptoaktívach pre svojich klientov, ktorí sú rezidentmi v EU. Daňové správy štátov momentálne nemajú dost informácií na monitorovanie výnosov dosiahnutých použitím kryptoaktív, ktoré sú ľahko obchodovateľné cezhranične. Uvedené obmedzuje schopnosť daňových správ zabezpečiť správne a efektívne zdaňovanie transakcií v kryptoaktívach. Cieľom DAC8 je získať dostatočné množstvo informácií prostredníctvom automatickej výmeny informácií za účelom jednoznačného a presného určenia daňovej povinnosti daňovníka, ktorý je rezidentom v danom

²⁴ Oddiel V smernice DAC8

²⁵ Oddiel V bod A odsek 2 smernice DAC 8

²⁶ Oddiel V bod F odsek 7 smernice DAC 8

²⁷ Čl. 21 bod 5 smernice DAC8

²⁸ OECD (2022), Crypto-Asset Reporting Framework and Amendments to the Common Reporting Standard, OECD, Paris, <https://www.oecd.org/tax/exchange-of-tax-information/crypto-asset-reporting-framework-and-amendments-to-the-common-reporting-standard.htm>.

členskom štáte. Korektnej identifikácii daňovníka a správne mu určení jeho daňovej povinnosti má dopomôcť aj povinné oznamovanie DIČ daňovníka.

Zoznam použitej literatúry

1. SMERNICA RADY 2011/16/EÚ z 15. februára 2011 o administratívnej spolupráci v oblasti daní a zrušení smernice 77/799/EHS, tzv. DAC
2. SMERNICA RADY (EÚ) 2023/2226 zo 17. októbra 2023, ktorou sa mení smernica 2011/16/EÚ o administratívnej spolupráci v oblasti daní, tzv. DAC8
3. SMERNICA EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY 2009/110/ES zo 16. septembra 2009 o začatí a vykonávaní činností a dohľade nad obozretným podnikaním inštitúcií elektronického peňažníctva, ktorou sa menia a dopĺňajú smernice 2005/60/ES a 2006/48/ES a zrušuje smernica 2000/46/ES (OJ L 267, 10.10.2009, p. 7).
4. NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) 2023/1114 z 31. mája 2023 o trhoch s kryptoaktívami a o zmene nariadení (EÚ) č. 1093/2010 a (EÚ) č. 1095/2010 a smerníc 2013/36/EÚ a (EÚ) 2019/1937
5. SMERNICA EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) 2015/849 z 20. mája 2015 o predchádzaní využívaniu finančného systému na účely prania špinavých peňazí alebo financovania terorizmu, ktorou sa mení nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 648/2012 a zrušuje smernica Európskeho parlamentu a Rady 2005/60/ES a smernica Komisie 2006/70/ES
6. OECD (2022), Crypto-Asset Reporting Framework and Amendments to the Common Reporting Standard, OECD, Paris, <https://www.oecd.org/tax/exchange-of-tax-information/crypto-asset-reporting-framework-and-amendments-to-the-common-reporting-standard.htm>
7. Court of Justice of the EU, Press release No 198/22, Luxembourg, 8.12.2022, Judgment of the Court in Case C 492/20 Orde van Vlaamse Balies and Others, dostupné na: <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2022-12/cp220198en.pdf>
8. Rozsudok Súdneho dvora EU vo veci C- 492/20 Z 8.12.2022, dostupné na: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=268430&pageIn dex=0&doclang=SK&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1545698>
9. European Court of Auditors, Special report: Exchanging tax information in the EU: solid foundation, cracks in the implementation, dostupné: https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR21_03/SR_Exchange_tax_inform_EN.pdf

Kontaktné údaje

Mgr. Andrea Szakács, PhD.

andrea.szakacs@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Katedra finančného práva

TRANSPARENTNOSŤ AKO NÁSTROJ BOJA PROTI DAŇOVÝM ÚNIKOM¹

TRANSPARENCY AS AN INSTRUMENT TO FIGHT TAX EVASION

Filip Baláží²

Abstrakt: Boj proti daňovým únikom je nutné považovať za stále aktuálnu tému a to či už z pohľadu zákonodarcov, tak aj z pohľadu odbornej verejnosti. Zo strany jednotlivých vlád alebo medzinárodných organizácii bolo v poslednej dekáde za uvedeným účelom vytvorených a prijatých viacero politík, plánov a predpisov, pričom tento proces stále prebieha. Menej pozornosti sa však venuje tzv. „soft-law“ riešeniam. Z tohto dôvodu sa v predkladanom príspevku bude autor venovať problematike transparentnosti ako nástroja v boji proti daňovým únikom. Autor sa zameria na tzv. ESG reporting ako „soft-law“ nástroj pre zvyšovanie transparentnosti v oblasti výberu daní. Predkladaný príspevok tak bude venovaný podstate a potenciálnym prínosom ESG reportingu v oblasti boja proti daňovým únikom. Okrem toho bude autor analyzovať interakciu ESG reportingu s inými „hard-law“ nástrojmi v boji proti daňovým únikom a to predovšetkým s konceptom spoločného konsolidovaného základu dane z príjmov právnických osôb (CCCTB).

Kľúčové slová: transparentnosť, daňové úniky, ESG reporting

Abstract: The fight against tax evasion must be considered as an increasingly topical issue, both from the point of view of legislators and from the point of view of the professional public. A number of policies, plans and regulations have been drawn up and adopted by individual governments or international organisations over the last decade for this purpose, and the process is still ongoing. However, less attention has been paid to soft-law solutions. For this reason, in the present paper the author will address the issue of transparency as a tool in the fight against tax evasion. The author will focus on ESG reporting as a soft-law tool for increasing transparency in tax collection. Thus, the present paper will be devoted to the essence and potential benefits of ESG reporting in the fight against tax evasion. In addition, the author will analyse the interaction

¹ Tento príspevok je publikovaný v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0485/21 „Súčasnosť a východiská reformovania systému vlastných zdrojov rozpočtu EÚ (právne a ekonomické aspekty aj v kontexte dôsledkov pandémie ochorenia COVID-19).

² Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

of ESG reporting with other "hard-law" tools in the fight against tax evasion, in particular with the concept of the Common Consolidated Corporate Tax Base (CCCTB).

Key words: transparency, tax evasion, ESG reporting

Úvod

V posledných rokoch bolo boju proti daňovým únikom venované značné množstvo úsilia. To súvisí hlavne s mierou, v akej sa daňové úniky vykonávajú, čo v konečnom dôsledku negatívne vplyva na verejné rozpočty jednotlivých štátov.³ V snahe predchádzať daňovým únikom bolo prijatých mnoho iniciatív, akčných plánov a v konečnom dôsledku aj legislatívnych návrhov. Boj proti daňovým podvodom a únikom prebieha na viacerých organizačných a legislatívnych úrovniach. Konkrétne opatrenia sú navrhované a zavádzané na vnútroštátnej⁴, európskej⁵ ale aj medzinárodnej úrovni⁶. Predmetom týchto iniciatív a legislatívnych návrhov bola úprava rôznych inštitútov, ktoré mali eliminovať daňové úniky. Ako príklad je možné uviesť úpravu transferového oceňovania, neutralizácia hybridných nesúládov alebo tzv. country-by-country reporting.

V súvislosti s bojom proti daňovým únikom sa však už menej spomína tzv. ESG reporting, resp. vykazovanie informácií o ESG. ESG report resp. „*správa o udržateľnosti*“ je správa o vplyvoch na životné prostredie, sociálnu oblasť a správu a riadenie, ktorú zverejňuje spoločnosť alebo organizácia. ESG report umožňuje spoločnosti transparentnejšie informovať o rizikách a príležitostiach, ktorým čelí. Je to komunikačný nástroj, ktorý zohráva dôležitú úlohu pri presvedčaní skeptických pozorovateľov, že konanie spoločnosti je udržateľné.⁷ V súčasnosti sa jedná o dobrovoľný koncept, pre ktorý sa môžu spoločnosti rozhodnúť za účelom zvýšenia svojej dôveryhodnosti. V praxi existuje mnoho štandardov pre vykazovanie informácií o ESG, resp. ESG štandardov. Súčasťou niektorých z nich je aj časť venovaná daniam. Spoločnosti tak môžu zverejňovať informácie o svojich daňových stratégiách a praktikách. Táto forma otvorenosti voči verejnosti by mala viesť k vyššej

³ V súčasnosti existuje široké spektrum empirických výskumov, ktoré sa zmeriavajú na odhad daňových strát v oblasti medzinárodného zdaňovania. Napr. z aktuálnej štúdie od autorského kolektívu okolo D. Nerudovej vyplýva, že v dôsledku presúvania zdaniteľných príjmov prichádzajú krajiny EÚ o takmer 51 miliárd EUR ročných príjmov na dani z príjmov právnických osôb. Vid': NERUDOVA, D. et al. Onshore and offshore profit shifting and tax revenue losses in the European Union. In *Economic Modelling*, Volume 119, 2023.

⁴ V Slovenskej republike napr. Akčný plán boja proti daňovým podvodom na roky 2012 až 2016.

⁵ Vid' COM (2012) 351 final, COM (2012) 722 final, COM (2015) 136 final.

⁶ Napr. v rámci OECD bol prijatý tzv. BEPS project („Base erosion and profit shifting“).

⁷ ESG reporting and preparation of a Sustainability Report [online]. PWC.COM [cit. 30. 09. 2023].

dôveryhodnosti danej spoločnosti a v konečnom dôsledku aj k zvýšenej stabilizácii jej trhovej hodnoty.

Cieľom predkladaného príspevku je analýza vplyvu inštitútu ESG reportingu na správanie sa trhových subjektov a cez optiku boja proti daňovým únikom. Okrem toho bude v tejto práci bližšie rozobraná potenciálna interakcia ESG reportingu s inštitútom Spoločného konsolidovaného základu dane z príjmov právnických osôb resp. „*Common Consolidated Corporate Tax Base*“ (ďalej len „*CCCTB*“). V príspevku budú využité viaceré metódy vedeckého skúmania. Jedná sa predovšetkým o metódy literárnej rešerše, a, komparácie, dedukcie a syntézy. Okrem týchto metód bude v príspevku aplikovaný interdisciplinárny prístup a to konkrétne vo forme ekonomickej analýzy práva.

Podstata ESG reportingu

ESG reporting je značne obsiahlym inštitútom. Je náročné zhrnúť všetky atribúty a pojmove znaky v jednej definícii tak, aby ju bolo možné považovať za vyčerpávajúcu resp. kompletnú. Aj napriek tomu je však možné dohľadať niekoľko definícií.⁸ ESG reporting v podstate funguje ako komunikačný nástroj medzi organizáciami a investormi, klientmi a rôznymi skupinami zainteresovaných strán v spoločnosti tým, že poskytuje informácie o tom, že organizácie integrujú environmentálne, sociálne, riadiace, etické, spotrebiteľské a ľudsko-právne otázky do svojich obchodných stratégií a operácií, čo je vlastnosť, ktorá inak nie je úplne zachytená v podnikových finančných výkazoch. ESG reporting je prostriedkom, ako oznámiť spoločnosti, že organizácia nesmeruje svoje podnikanie k honbe za čistým ziskom na úkor plnenia záväzkov voči svojim zamestnancom, zákazníkom, životnému prostrediu a spoločnosti ako celku.⁹ Okrem toho zverejňovaním informácií o udržateľnosti sa súkromné spoločnosti snažia zvýšiť transparentnosť, posilniť hodnotu značky, reputáciu a legitimitu, umožniť porovnanie s konkurenciou, signalizovať konkurencieschopnosť, motivovať zamestnancov a podporiť podnikové informačné a kontrolné procesy.¹⁰ ESG reporting tak v súčasnosti môžeme považovať za akýsi soft-law inštitút, ktorého cieľom je zvýšenie transparentnosti obchodných spoločností. Zároveň je nutné zdôrazniť, že ESG reporting sa nevzťahuje len na problematiku vykazovania v oblasti daní a daňových stratégií súkromných

⁸ Predovšetkým v zahraničnej literatúre alebo dokumentoch rôznych medzinárodných organizácií (napr. GRI – Global Reporting Initiative) alebo v dokumentoch vydávaných inštitúciami Európskej únie.

⁹ RAHMAN, A. et al. Determinants of Corporate Environment, Social and Governance (ESG) Reporting among Asian Firms. In *Journal of Risk and Financial Management*. 2021. 14, no. 4: 167.

¹⁰ HERZIG, C., SCHALTEGGER, S. Corporate Sustainability Reporting. An Overview. In Schaltegger, S., Bennett, M., Burritt, R. (eds) *Sustainability Accounting and Reporting*. 2006. vol 21. Springer, Dordrecht.

spoločností. Zameranie tohto inštitútu je podstatne širšie a oblasť daní tvorí len jednu z jeho mnohých častí.

Vzhľadom na to, že sa jedná o soft-law inštitút, v súčasnosti neexistuje jedná centrálna inštitúcia, ktorá by pravidla ESG reportingu tvorila a následne ponúkala interpretačné stanoviská. Podľa štúdie spoločnosti Ernst&Young z roku 2021 v súčasnosti existuje viac ako 600 ESG reportovacích štandardov.¹¹ V praxi rozšírené a využívané sú však len niektoré z nich. Z ďalšej štúdie vypracovanej spoločnosťou Ernst&Young, zameranej na aktuálnu situáciu v oblasti ESG reportingu, vyplýva, že v roku 2022 boli veľkými medzinárodnými spoločnosťami najviac využívané štandardy GRI („*Global Reporting Initiative*“), TCFD („*Task Force on Climate Related Financial Disclosures*“) a SDGs („*Sustainable Development Goals*“).¹² Z citovanej štúdie vyplýva, že 96% spoločnosti z rebríčka G250 vykazuje svoje nefinančné údaje podľa niektorého z ESG štandardov. Z citovanej štúdie vyplýva, že najpoužívanejším štandardom je práve GRI. Z prieskumu vyplýva, že štandardy GRI využíva 78% spoločností z rebríčka G250. Z pohľadu obsahového zamerania tohto príspevku sú z uvedených štandardov najvýznamnejšími práve štandardy GRI. Významnosť štandardov GRI nespočíva len v ich rozšírenosti ale aj v ich komplexnosti. Z uvedených štandardov len štandardy GRI obsahujú štandard pre vykazovanie v oblasti daní. Tu je však potrebné spomenúť, že GRI daňový štandard sa neaplikuje obligatórne. To znamená, že spoločnosti, ktoré reportujú na základe GRI štandardov nie sú vždy povinné reportovať aj o daniach. Dane sú v rámci GRI štandardov len jednou z reportovaných tém¹³, pričom spoločnosti sú povinné reportovať informácie len o tých témach, ktoré sú pre ne materiálne. To v konečnom dôsledku oslabuje pozíciu ESG reportingu ako nástroja boja proti daňovým únikom. Ostatné z uvedených štandardov sú zamerané hlavne na environmentálnu a sociálnu oblasť a teda žiadnym spôsobom neupravujú problematiku vykazovania nefinančných informácií v oblasti daní. Okrem toho štandardy GRI slúžia ako predloha pre pripravované európske ESG štandardy – ESRS¹⁴.

Štandardy ESRS boli do práva Európskej únie zavedené na základe smernice CSRD¹⁵. Podľa CSRD budú na základe ESRS štandardov povinné vykazovať informácie o ESG veľké spoločnosti a skupiny v celej EÚ vrátane kótovaných spoločností, bánk a

¹¹ The future of sustainability reporting standards [online]. EY. 2021. [cit. 30.09.2023].

¹² Survey of Sustainability Reporting 2022 [online]. EY. 2022. [cit. 30.09.2023].

¹³ Medzi témy upravené tematickými štandardmi GRI patria napr. biodiverzita (GRI 304), emisie (GRI 305), odpad (GRI 306) ale aj z pohľadu tejto práce významná téma daní (GRI 207). V súčasnosti je pomocou GRI tematických štandardov pokrytých celkovo 32 tém.

¹⁴ „*European Sustainability Reporting Standards*“

¹⁵ Smernice Európskeho parlamentu a rady (EÚ) 2022/2464 zo 14. decembra 2022, -Corporate Sustainability Reporting Directive.

poistovní. Celkovo pôjde o približne 50 000 spoločností.¹⁶ Európske ESG štandardy ESRS sa budú aplikovať od roku 2024, čo znamená, že prvé reporty budú zverejňované od roku 2025 (vždy za predošlý rok). Z pohľadu boja proti daňovým únikom je problémom, že doposiaľ zverejnené ESRS štandardy neobsahujú žiadny štandard, ktorý by bol zameraný na problematiku vykazovania daňových informácií. To znamená, že v tomto momente nie je možné ESRS považovať za nástroj boja proti daňovým únikom.

Vplyv ESG reportingu na správanie sa trhových subjektov

V predošlej podkapitole bola rozobraná podstata ESG reportingu vo všeobecnosti. Má však tento (ešte stále) soft-law nástroj skutočný potenciál obmedziť daňové úniky? Predmetom tejto podkapitoly bude snaha nájsť odpoveď na položenú otázku. Ako už bolo uvedené v predošlej kapitole, ESG reporting nie je v súčasnosti povinnosťou. To znamená, že žiadne subjekty nie sú povinné vykazovať informácie o ESG podľa ktoréhokoľvek zo spomínaných ESG štandardov. Aj napriek tomu 96% spoločností z rebríčka G250 vykazuje informácie o ESG podľa niektorého z vyše 600 existujúcich štandardov. Otázne tak je, z akého dôvodu sa spoločností rozhodujú pre vykazovanie nefinančných údajov podľa niektorého z ESG štandardov. Táto činnosť nielenže so sebou prináša administratívne a v konečnom dôsledku aj finančné náklady, ale vyžaduje od spoločností zverejňovanie údajov o ich obchodných stratégiách, vnútropodnikových procesoch a plánoch do budúcnosti. Pri zverejňovaní takéhoto druhu údajov sa spoločností vystavujú riziku vyzradenia svojho obchodného tajomstva, čo v konečnom dôsledku môže znížiť ich konkurencieschopnosť.

Na základe vyššie uvedeného sa tak naskytá otázka, či spoločnosti vykazujúce nefinančné údaje o ESG podstupujú tento proces za účelom dosiahnutia akéhosi spoločenského vyššieho dobra. Otázne zároveň je či sa jedná o prejav akéhosi altruizmu zo strany medzinárodných korporácií, ktoré si takto dobrovoľne navyšujú svoje náklady a podstupujú všetky rizika s tým spojené. Je možné predpokladať, že časť manažmentu týchto spoločností k tomu naozaj pristupuje s cieľom dosiahnuť vyššiu transparentnosť a udržateľnosť v oblasti ESG. Pravdepodobnejšie vysvetlenie však bude pragmatickejšie. Z pohľadu základnej ekonomickej teórie vyplýva, že racionálne trhové subjekty vykonajú isté kroky len vtedy, ak medzný prínos prevyší medzné náklady.¹⁷ S tým súvisí aj tzv. teória racionálnej voľby, ktorej podstata spočíva v porovnávaní nákladov a úžitkov jednotlivých alternatív, ktoré pri rozhodovaní prichádzajú do úvahy. Výsledkom racionálnej voľby by mala byť

¹⁶ Corporate sustainability reporting [online]. FINANCE.EC.EUROPA.EU [cit. 30. 09. 2023].

¹⁷ MANKIW, N. Gregory. 1999. Zásady ekonomie. Praha: Grada, Profesional s. 34.

alternatíva s najvyšším úžitkom pre daný subjekt.¹⁸ Hlavným cieľom spoločností vo všeobecnosti je maximalizácia zisku alebo zvýšenie hodnoty majetku.¹⁹ Tomu v konečnom dôsledku prispôsobujú aj svoje rozhodovanie a následné konanie. Na základe uvedených teórií sa dá len ťažko predpokladať, že cieľom spoločností je dosiahnutie environmentálnej a spoločenskej udržateľnosti. O to menej sa to dá predpokladať v daňovej oblasti, keď dane vo svojej podstate priamo znižujú zisky týchto spoločností. Environmentálna a spoločenská zodpovednosť tak nie sú konečným cieľom, ale prostriedkom k cieľu, ktorým je udržanie ziskov v dlhšom období.

Pravdepodobnejšie vysvetlenie participácie spoločností na ESG vykazovaní je možno hľadať v budovaní pozitívneho imidžu na verejnosti. Predovšetkým v oblasti daní, verejnosť považuje agresívne praktiky vyhýbania sa plateniu daní za nákladné pre spoločnosť ako celok. Zároveň tieto praktiky sú vo všeobecnosti považované za neetické a spoločensky nezodpovedné. Z tohto dôvodu je menej pravdepodobné, že sa spoločensky zodpovedné firmy budú vyhýbať daňovým povinnostiam. V konečnom dôsledku, praktiky vyhýbania sa daňovým povinnostiam môžu vzbudiť negatívne nálady v samotnej spoločnosti alebo mimo nej, čo môže vyústiť v stratu niektorých riadiacich pracovníkov, politický tlak, potenciálne pokuty a bojkot zo strany spotrebiteľov.²⁰ Z uvedených informácií je možné odvodiť, že ESG vykazovanie môže mať pozitívny vplyv na správanie spoločností. Tento vplyv sa môže prejaviť aj v daňovej oblasti, kedy je pre jednotlivé spoločnosti nevýhodné vyhýbať sa svojim daňovým povinnostiam a to predovšetkým z dôvodu straty svojej reputácie. Spoločnosti tak predpokladajú, že potenciálna strata reputácie a s tým spojené dôsledky so sebou v konečnom dôsledku prináša vyššie náklady ako riadne platenie daní. ESG vykazovanie sa tak stáva komunikačným kanálom, prostredníctvom ktorého môžu jednotlivé spoločnosti komunikovať súlad svojich daňových (aj environmentálnych a iných) politík voči všetkým svojim *stakeholderom*²¹.

V súčasnosti sú k dispozícii okrem teoretických predpokladov aj praktické štúdie, ktoré dokazujú to, že spoločnosti, ktoré dosahujú vyššie skóre v tzv. ESG výkonnosti²² sa v nižšej miere uchýľujú k vyhýbaniu sa svojim daňovým

¹⁸ FRYŠTENSKÁ, Marcela. Ekonomická analýza civilného práva. Brno: Masarykova univerzita, 2015. str. 32-33.

¹⁹ FRIEDMAN, M. Capitalism and Freedom. Chicago: University of Chicago Press. 1962. p. 112.

²⁰ Pozri napr. CHEN, S. a kol. Media Coverage of Corporate Taxes. In Account. Rev. 2019, 94, 83–116. alebo HANLON, M., SLEMMOD, J. What does tax aggressiveness signal? Evidence from stock price reactions to news about tax shelter involvement. In J. Public Econ. 2009, 93, 126–141.

²¹ Ide o všetky zainteresované strany – veritelia, dlžníci, zamestnanci, spoločnosti, atď.

²² Skóre ESG je objektívne meranie alebo hodnotenie výkonnosti danej spoločnosti, fondu alebo cenného papiera v súvislosti s environmentálnymi, sociálnymi a správnyimi otázkami (ESG). Konkrétne kritériá hodnotenia sa líšia medzi jednotlivými ratingovými platformami, ktoré vydávajú skóre ESG; všetky však spadajú do jednej (alebo viacerých) z kategórií E, S alebo G. ESG skóre je vypočítané na

povinnostiam.²³ Na základe uvedených argumentov a citovaných štúdií je nutné vyvodiť záver, že ESG reporting skutočne ovplyvňuje správanie sa subjektov pôsobiacich na trhu.

Vzájomný (potenciálny) vzťah ESG reportingu a konceptu CCCTB

Pri koncepte CCCTB treba zdôrazniť, že sa jedná o nástroj boja proti daňovým únikom, ktorý doposiaľ nebol zavedený do praxe. Ide o inštitút vytvorený na pôde EÚ, ktorého podstata spočíva vo vytvorení jedného konsolidovaného základu dane za celú medzinárodnú skupinu pôsobiacu v rámci EÚ.²⁴ Následne sa takto vytvorený základ dane rozdelí medzi jednotlivé jurisdikcie, v ktorých dotknutá skupina pôsobí a kde následne budú príslušne časti konsolidovaného základu dane zdanené. Rozdelenie konsolidovaného základu dane sa vykoná na základe vzorca, ktorý zohľadňuje intenzitu pôsobenia medzinárodnej skupiny v jednotlivých krajinách EÚ.²⁵ CCCTB ako koncept by priniesol inovatívny prístup k boju proti daňovým únikom v oblasti medzinárodného zdaňovania. Okrem pozitívnych dopadov sa s CCCTB spájajú aj negatíva. Často sa hovorí o probléme, ktorý spočíva v rozdielnosti účtovných štandardov používaných v jednotlivých krajinách. Ďalej, s ohľadom na premenné, ktoré vstupujú do vzorca na pre rozdelenie konsolidovaného základu dane, je možné očakávať investičnú arbitráž (v ekonomickom zmysle).²⁶ Spoločnosti by sa mohli snažiť viac investovať do majetku a viac prostriedkov vynakladať na pracovnú silu v štátoch, kde je zavedená nižšia sadzba. To by v konečnom dôsledku mohlo deformovať trhové správanie subjektov.

Práve transparentnosť (aj v podobe ESG reportingu) môže potenciálne obmedziť negatíva spočívajúce v zneužívaní rozdielných účtovných štandardov a zneužívaní investičných arbitráží. Reportovanie nefinančných informácií v oblasti daní (okrem iného aj optimalizačných daňových politík) by vytvorilo tlak na medzinárodné skupiny vo forme zvýšeného rizika (napr. strata dobrého mena) ak by sa pokúšali agresívne využívať spomínané arbitráže.

základe dát vykazovaných v rámci niektorého z ESG vykazovacích štandardov. Viac na: MILLER, N. ESG score. [online]. CORPORATEFINANCEINSTITUTE.COM [cit. 30.09.2023].

²³ Pozri napr. YOON, B. LEE, J-H. CHO, J-H. The Effect of ESG Performance on Tax Avoidance—Evidence from Korea. In Sustainability. 2021; 13(12):6729.

²⁴ Súčet základov dane jednotlivých spoločností (v rámci skupiny) pôsobiacich v rámci EÚ.

²⁵ Konsolidovaný základ dane sa prerozdelení do jednotlivých jurisdikcií na základe hodnoty majetku/nákladov na personalistiku/výnosov, ktoré jednotlivé spoločnosti vlastní/vynakladajú/dosahujú v jednotlivých jurisdikciách. V zásade tak platí, že v krajinách, kde medzinárodná skupina vyvíja intenzívnejšiu ekonomickú činnosť (vlastní viac majetku/vynakladá väčšie sumy na zamestnancov/dosahuje vyššie výnosy), bude zdaňovať väčšiu časť konsolidovaného základu dane.

²⁶ SPENGLER, Ch. The common consolidated corporate tax base [online]. In: Corporation Tax: Battling with the Boundaries. [cit. 30. 09. 2023].

Záver

Boj proti daňovým únikom v oblasti medzinárodného zdaňovania je stále aktuálnou témou a nie je možné očakávať, žeby sa v dohľadnej dobe niečo v tomto smere zmenilo. Medzinárodné organizácie a národný zákonodarcovia budú stále vyvíjať nové právno-ekonomické nástroje za účelom boja proti daňovým únikom. Na druhej strane, trhové subjekty budú v snahe nákladovej optimalizácie hľadať spôsoby ako novo-zavedené nástroje obchádzať. Na základe argumentov obsiahnutých v predkladanom príspevku sa javí transparentnosť ako chýbajúci element v oblasti boja proti daňovým únikom, ktorý síce nemusí byť účinný samostatne ale môže zastávať komplementárnu funkciu voči iným nástrojom v boji proti daňovým únikom (ako napr. spomínané CCCTB alebo iné – Globálna minimálna daň, Transferové oceňovanie...).

Práve ESG reporting sa môže stať prvou formou, kde sa po prvý krát element transparentnosti aktívne využije v boji proti daňovým únikom.

Zoznam použitej literatúry

Knižné publikácie

1. FRIEDMAN, M. *Capitalism and Freedom*. Chicago: University of Chicago Press. 1962. 166 p. ISBN 9780226264011.
2. FRYŠTENSKÁ, Marcela. *Ekonomická analýza civilného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2015. ISBN 978-80-210-7880-2.
3. MANKIW, N. Gregory. 1999. *Zásady ekonomie*. Praha: Grada, Profesionál, ISBN 8071698911.

Odborné články a príspevky

4. CHEN, S. a kol. Media Coverage of Corporate Taxes. In *Account. Rev.* 2019, 94, 83–116.
5. HANLON, M., SLEMROD, J. What does tax aggressiveness signal? Evidence from stock price reactions to news about tax shelter involvement. In *J. Public Econ.* 2009, 93, 126–141.
6. HERZIG, C., SCHALTEGGER, S. Corporate Sustainability Reporting. An Overview. In Schaltegger, S., Bennett, M., Burritt, R. (eds) *Sustainability Accounting and Reporting*. 2006. vol 21. Springer, Dordrecht
7. MILLER, N. ESG score. [online]. CORPORATEFINANCEINSTITUTE.COM [cit. 30.09.2023]. Dostupné z: <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/esg/esg-score/>
8. NERUDOVA, D. et al. Onshore and offshore profit shifting and tax revenue losses in the European Union. In *Economic Modelling*, Volume 119, 2023. ISSN 0264-9993.

9. RAHMAN, A. et al. Determinants of Corporate Environment, Social and Governance (ESG) Reporting among Asian Firms. In *Journal of Risk and Financial Management*. 2021. 14, no. 4: 167.
10. SPENGL, Ch. The common consolidated corporate tax base [online]. In: *Corporation Tax: Battling with the Boundaries*. [cit. 30.09.2023]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/228537877_The_Common_Consolidated_Corporate_Tax_Base
11. YOON, B. LEE, J-H. CHO, J-H. The Effect of ESG Performance on Tax Avoidance—Evidence from Korea. In *Sustainability*. 2021; 13(12):6729.

Internetové zdroje

12. Akčný plán boja proti daňovým podvodom na roky 2012 až 2016 [online]. (2012). Úrad vlády SR [cit. 30.09.2023]. Dostupné z: <https://hsr.rokovania.sk/mf158742012-73/>
13. BEPS Actions [online]. OECD.ORG [cit. 30.09.2023]. Dostupné z: <https://www.oecd.org/tax/beps/beps-actions/>
14. EU Sustainability Developments [online]. EY. 2022. [cit. 30.09.2023]. Dostupné z: https://www.ey.com/en_gl/ifrs-technical-resources/european-sustainability-reporting-standards-esrs-adopted-by-ec
15. Communication from the Commission to the European parliament and the Council: An Action Plan to strengthen the fight against tax fraud and tax evasion [online]. EC.EUROPA.EU [cit. 30.09.2023]. Dostupné z: ec.europa.eu/taxation_customs/system/files/2016-07/com_2012_722_en.pdf
16. Communication from the Commission to the European parliament and the Council on concrete ways to reinforce the fight against tax fraud and tax evasion including in relation to third countries [online]. EUR-Lex [cit. 30.09.2023]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A52012DC0351>
17. Communication from the Commission to the European parliament and the Council on tax transparency to fight tax evasion and avoidance [online]. EUR-Lex [cit. 30.09.2023]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=COM:2015:136:FIN>
18. Corporate sustainability reporting [online]. FINANCE.EC.EUROPA.EU [cit. 30.09.2023]. Dostupné z: https://finance.ec.europa.eu/capital-markets-union-and-financial-markets/company-reporting-and-auditing/company-reporting/corporate-sustainability-reporting_en#related-links
19. ESG reporting and preparation of a Sustainability Report [online]. PWC.COM [cit. 30.09.2023]. Dostupné z: <https://www.pwc.com/sk/en/environmental-social-and-corporate-governance-esg/esg-reporting.html>

20. MILLER, N. ESG score. [online]. CORPORATEFINANCEINSTITUTE.COM [cit. 30.09.2023]. Dostupné z: <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/esg/esg-score/>
21. Survey of Sustainability Reporting 2022 [online]. KPMG. 2022. [cit. 30.09.2023]. Dostupné z: <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/xx/pdf/2022/10/ssr-small-steps-big-shifts.pdf>
22. The future of sustainability reporting standards [online]. EY. 2021. [cit. 30.09.2023]. Dostupné z: https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/en_gl/topics/sustainability/ey-the-future-of-sustainability-reporting-standards-june-2021.pdf

Kontaktné údaje

Mgr. Bc. Filip Baláži

filip.balazi@student.upjs.sk

Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

VYBRANÉ ASPEKTY TRANSPARENTNOSTI VO FINANČNOM A OBCHODNOM PRÁVE¹

SELECTED ASPECTS OF TRANSPARENCY IN FINANCIAL AND BUSINESS LAW

Albert Priehoda²
Erika Neubauerová³

Abstrakt: Požiadavka na transparentnosť, definovanú ako otvorenosť subjektov zdieľať nie len hospodárske informácie, sa objavuje ako vo verejnom, tak aj v súkromnom sektore. Jedným zo zdrojov informácií môže byť účtovníctvo a informácie zverejňované v účtovných závierkach. Analyzované štúdie a vlastný výskum poukazujú na významný nárast podielu nehmotného majetku na celkovej trhovej hodnote najvýznamnejších podnikateľských subjektov. Slovenské podniky zaostávajú voči priemeru EU v podiele nehmotného majetku na celkovom majetku podniku, čo dáva priestor na ďalší rozvoj v tejto oblasti súvisiacej s inováciami, vývojom a výskumom. Popritom slovenská legislatíva umožňuje alternatívne prístupy k účtovania nehmotného majetku, vzniká potom otázka, do akej miery účtovníctvo skutočne dáva presný a jednoznačný obraz o stave podniku.

Kľúčové slová: transparentnosť, oceňovanie, aktivácia, účtovná hodnota nehmotného majetku, duševné vlastníctvo.

Abstract: The demand for transparency, defined as the openness of subjects to share not only economic information, appears both in the public and private sectors. One of the sources of information can be accounting and information disclosure in financial statements. Analysed studies and our own research point to a significant increase in the share of intangible assets in the total market value of the most important business entities. Slovak companies are behind the EU average in the share of intangible assets in total company assets, allowing further development in this area related to innovation, development, and research. In addition, Slovak legislation allows alternative approaches to the

¹ Príspevok spracovaný v rámci projektu VEGA č. 1/0212/23 Finančné inovácie ako determinant súčasnej a anticipovanej regulácie na finančnom trhu (výzvy a riziká) a VEGA č. 1/0349/22 Reštrukturalizácia ako preventívny nástroj riešenia hrozby úpadku.

² Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta.

³ Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta.

accounting of intangible assets, the question then arises to what extent accounting really gives an accurate and unambiguous picture of the state of the company.

Key words: transparency, valuation, activation, accounting value of intangible assets, intellectual property.

Úvod

Transparentnosť výsledkov hospodárenia nariadená podnikateľským subjektom zákonom o účtovníctve ustanovením povinnosti zverejňovať účtovné závierky nám umožňuje pokúsiť sa o analýzu účtovných jednotiek, ktoré k 31.12.2021 zverejnili svoju účtovnú závierku. V analýze sme sa zamerali na zistenie počtu účtovných jednotiek s nenulovou účtovnou hodnotou nehmotného majetku. Takto zistené údaje porovnávame s počtom subjektov vlastniacich predmety duševného vlastníctva zisteným v rámci štúdie Ocean Tomo⁴. V príspevku sa taktiež zaoberáme zákonnými možnosťami účtovania dlhodobého nehmotného majetku, ktoré dávajú účtovným jednotkám k dispozícii alternatívny postup.

Transparentnosť

Na transparentnosť sa môžeme pozrieť z rôznych pohľadov. Na začiatok nás zaujímal spôsob výkladu základných pojmov súvisiacich s témou tohto príspevku. Jednak z pohľadu viacerých autorov, a taktiež z pohľadu kontextu spracovávanej témy.

Slovník anglického jazyka, publikovaný bezplatne, online vydavateľstvom Cambridge University Press pre študentov angličtiny, nám ponúka niekoľko výkladov významu tohto slova. Ako prvé sa nám ponúka vo význame charakteristiky „byť taký, že sa dá pozerať cez“. Hneď druhý význam je definovaný ako „kvalita robiť veci otvoreným spôsobom bez tajomstiev“.⁵

Autori publikácie „Ako lídri vytvárajú kultúru úprimnosti“ spájajú transparentnosť s vytváraním kultúry úprimnosti, kedy sa kritické informácie dostanú správnym ľuďom, v správny čas a zo správnych dôvodov. Potreba transparentnosti obvykle vyplýva zo vzťahu dvoch alebo viacerých strán, ktoré môžu mať rôzne záujmy.⁶ V takomto vzťahu môžu byť štát a verejnosť, štát a podnik, štát a občan, podnik a občan, podnik a zákazník, štát a zákazník, a ďalšie subjekty vo vzájomných väzbách a vzťahoch.

⁴ Ocean Tomo, A part of J. S. Held: Intangible Asset Market Value Study. Zdroj: Ocean Tomo [Online]: www.oceantomo.com/intangible-asset-market-value-study.

⁵ Cambridge Dictionary [Online]: <https://dictionary.cambridge.org/>.

⁶ BENNIS W., GOLEMAN D., O'TOOLE J. Transparency: How Leaders Create a Culture of Candor. Germany, Wiley, 2010. ISBN 9781118039571.

Keď sa zameriame na verejný sektor, transparentnosť je vnímaná ako jeden z kľúčových princípov demokracie. Transparentnosť vo verejnom sektore je verejným záujmom. A to najmä z tých dôvodov, že verejnosť má záujem na kontrole plnenia úloh zverených verejnosťou do rúk predstaviteľov, či zástupcov verejnosti, ktorým sa dáva do rúk s delegovaním úloh aj istá miera moci.

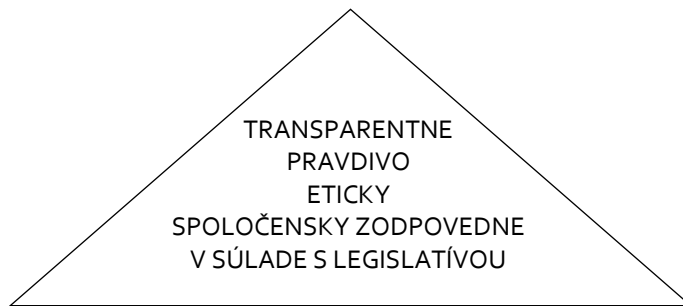
Zodpovednosť zahŕňa postupy správania sa pre orgány štátu pri výkone ich povinností.⁷ Transparentnosť je istým spôsobom zodpovednosť predstaviteľov verejnej moci voči tým, ktorí im túto moc zverujú, voči verejnosti.

Dokonalá konkurencia ako štruktúra trhu, kedy okrem iného, majú všetky subjekty trhu rovnaké informácie, je modelom s viacerými ideálnymi charakteristikami. Mať rovnaké informácie, konať transparentne. V štruktúre trhu nedokonalnej konkurencie, síce nedokonalaj ale reálnej, takéto charakteristiky nenachádzame. V tom nedokonalom ale reálnom trhu, práve naopak, z pohľadu podniku sa môže javiť ako želané, keď podnik má viac informácií ako iné subjekty na trhu, ako jeho konkurencia. Je zaujímavé, že práve v Breviári etiky podnikania nájdeme výrok A. S. Onassisa, magnáta gréckeho pôvodu, ktorý bol názoru, že „Podstatou úspechu v podnikaní je, že viete niečo, o čom ostatní ani netušia.“⁸ Na jednej strane chceme a považujeme transparentnosť za kľúčovú charakteristiku demokracie a spravovania vecí verejných. Na druhú stranu, medzi podnikateľmi sú netransparentnosť, obchodné tajomstvo, know-how a rôzne nástroje ochrany predmetov duševného vlastníctva základom toho, čo by sa v niekoho očiach, až expresívne, dalo nazvať kapitalizmus, prípadne teda jemnejšie a všeobecnejšie ako súčasť fungovania trhu.

Subjekty súkromného sektora môžu prílišnú transparentnosť ich podnikateľských aktivít vnímať ako prekážku pre ich úspech na trhu. Aby naplnili svoje podnikateľské ciele, ktoré môžeme zhmotniť do cieľa v podobe tvorby zisku, potrebujú to, čo sa deje v ich pomyselnej kuchyni nerobiť pred zrakom ich konkurencie. Avšak verejnosť očakáva a požaduje istú mieru transparentnosti. Ak nám oprávnená potreba ochrany know-how podniku nedovoľuje poznať všetky jeho recepty na úspech, očakávane, že sa podnik bude správať aspoň pravdivo.

⁷ KUCA, G., MIKULI, P.: *Accountability and the Law: Rights, Authority and Transparency of Public Power*. United Kingdom, Taylor & Francis, 2021. 234 p. ISBN:9781000424676.

⁸ BLAŠKOVIČ, G.: *Breviár etiky podnikania*, Vydavateľstvo Eurostav, Bratislava, 2010. ISBN 978-80-89228-28-7.

Graf 1

Správanie sa podniku. Zdroj: Vlastné spracovanie.

Teda to, čo zverejniť môže, to zverejní, a poskytne o tom pravdivé informácie. Očakávame, že to, čo sa deje za zatvorenými dverami, sa deje v súlade s etikou a spoločensky zodpovedne. Úplným základom je očakávanie, že podniky budú podnikáť v súlade s platnou legislatívou.

Dobrovoľná a nariadená transparentnosť

Nie len v súkromnom sektore môžeme často rozlišovať dobrovoľnú a nariadenú transparentnosť. K dobrovoľnej transparentnosti dochádza najmä pri výmene informácií medzi zainteresovanými stranami, ktorými môžu byť napríklad vlastníci, akcionári, investori, zamestnanci, veritelia, zákazníci, dodávatelia a v istých situáciách aj výmena informácií so štátom.

Nariadená transparentnosť je daná legislatívne, napríklad z Nariadenia (EÚ) 2019/1150 z 20. júna 2019 o podpore spravodlivosti a transparentnosti pre komerčných používateľov online sprostredkovateľských služieb: Pravidlá EÚ pre transparentnosť pri podnikaní prostredníctvom online platforiem. Toto nariadenie rieši napríklad transparentné, jednoduché a zrozumiteľné podmienky, možnosť nápravy, systém vybavovania sťažností, možnosť využitia mediátorov pri online sprostredkovateľských službách. Ďalšie nariadené správanie sa podnikov vedúce k ich transparentnosti je napríklad v § 35 Zákona č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník, ktorým sa ustanovuje podnikateľom povinnosť viesť účtovníctvo v rozsahu a spôsobom ustanoveným osobitným zákonom. Týmto osobitným zákonom je Zákon č. 431/2002 Z. z. o účtovníctve. V § 8 Zákona č. 431/2002 Z. z. o účtovníctve sa podnikom ukladá povinnosť viesť účtovníctvo správne, úplne, preukázateľne, zrozumiteľne a spôsobom zaručujúcim trvalosť účtovných záznamov. Čo je pre transparentnosť ešte dôležitejšie, v § 23 až § 23d zákona o účtovníctve sa podnikom ukladá povinné zverejňovanie účtovných závierok, výročných správ a správ audítora v registri účtovných závierok. To nám ako verejnosti umožňuje nazrieť do pomyslenej kuchyne podniku a zabezpečuje základnú, minimálnu mieru transparentnosti podnikov.

Transparentné nakladanie z finančnými prostriedkami sa očakáva, a to nie len od podnikov, napríklad a najmä vtedy, ak ide o nakladanie z verejnými zdrojmi. Subjekty v podnikateľskom sektore sú príjemcami finančných prostriedkov z verejných zdrojov v rôznych podobách. Takáto podpora je poskytovaná na základe predmetu podnikania v určitom odvetví (poľnohospodárstvo, životné prostredie, energetika, sociálne podnikanie), na podniky v úvodných fázach ich životného cyklu a ich veľkosti (nové podniky, malé a stredné podniky), na inovatívne podniky s očakávanou škálovateľnosťou ich produkty (startupy), podniky orientujúce sa na vedu alebo výskum, prípadne sú to podporné mechanizmy orientované na investičnú pomoc zameranú na obstaranie výrobného kapitálu podnikov v podobe dlhodobého hmotného majetku a dlhodobého nehmotného majetku.

Rast významu nehmotného majetku podniku

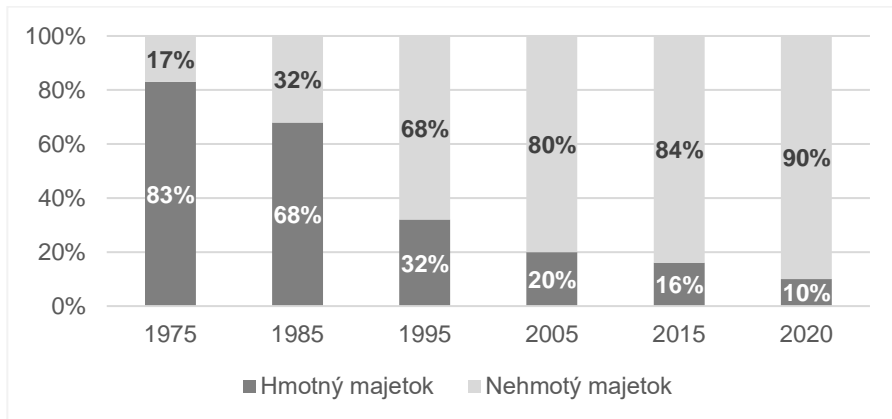
Medzi základné charakteristiky nehmotného majetku patrí jeho nehmotná, nemateriálna povaha a to, že vzniká ako výsledok intelektuálnej činnosti človeka. Nehmotný majetok a predmety duševného vlastníctva sme podrobnejšie definovali v príspevku publikovanom na konferencii Bratislavské právnické fórum 2020 pod názvom Intellectual property of a company and valuation of its selected components.⁹ Nehmotný majetok nadobúda hodnotu tým, že vie vstúpiť do podnikového procesu transformácie výrobných faktorov ako jeden z nich, a vie sa podieľať na tvorbe zisku, teda má schopnosť pre podnik vytvárať ďalšiu hodnotu. Ďalší pohľad nám dáva § 22 ods. 7) Zákona 595/2003 o dani z príjmov, ktorý definuje dlhodobý nehmotný majetok podniku ako nehmotný majetok, ktorého vstupná cena je vyššia ako 2 400 eur a jeho použiteľnosť alebo prevádzkovo-technické funkcie sú dlhšie ako 1 rok.

Štúdia Ocean Tomo¹⁰ dospela k záveru, že trhová hodnota duševného vlastníctva vzrástla až na 90 % trhovej hodnoty podnikov, zatiaľ čo hmotné aktíva tvoria len 10 % celkovej trhovej hodnoty podnikov. Výskum uskutočnený spoločnosťou Ocean Tomo je znázornený v nasledujúcom Grafe č. 2. Podľa štúdie Ocean Tomo, trhová hodnota duševného vlastníctva podnikov zaradených v akciovom indexe S&P 500 v roku 2020 vzrástla až na 90 % ich trhovej hodnoty, zatiaľ čo hmotné aktíva tvoria len 10 % celkovej trhovej hodnoty týchto podnikov. Výsledky tejto štúdie poukazujú na rastúci význam nehmotného majetku a duševného vlastníctva v štruktúre majetku podnikov s vysokou trhovou hodnotou. Pre porovnanie, podniky zaradené do

⁹ PRIEHODA, A., HAVIER, J.: Intellectual property of a company and valuation of its selected components. In: Disruptive technologies: regulatory and ethical Challenges, p. 45-54. Bratislava legal forum 2020. Comenius University in Bratislava, Faculty of Law, 2020. ISBN 978-80-7160-567-6.

¹⁰ Ocean Tomo, A part of J. S. Held: Intangible Asset Market Value Study. Zdroj: Ocean Tomo [Online]: www.oceantomo.com/intangible-asset-market-value-study.

akciového indexu S&P EUROPE 350 v roku 2020 dosahovali len 75% podiel nehmotného majetku a duševného vlastníctva v štruktúre svojho majetku. Čínsky index Shanghai Shenzhen CSI 300 je voľne pohyblivý vážený index zahŕňajúci 300 rôznych akcií typu A, kótovaných na akciovnej burze v Shanghai alebo Shenzhene obvykle len v čínsky juanoch.

Graf 2

Komponenty trhovej hodnoty podnikov zahrnutých v akciovom indexe S&P 500.

Zdroj: Ocean Tomo, vlastné spracovanie.

U týchto podnikov dosahoval podiel nehmotného majetku na celkovom majetku 44%. Tieto údaje poukazujú na to, že ekonomiky najvyspelejších krajín majú základ v podnikoch s vysokou mierou podielu nehmotného majetku na hodnote týchto podnikov, a to významne prevyšujúcou tradičné výrobné faktory v podobe hmotného majetku podniku.

Oceňovanie predmetov duševného vlastníctva

Hodnota predmetov nehmotného majetku a duševného vlastníctva je mimoriadne dôležitá. Podnik by mal byť schopný čo najpresnejšie vyjadriť hodnotu takéhoto majetku. Hodnota predmetov duševného vlastníctva môže byť v určitých prípadoch obrovská. Často sa na nehmotný majetok akoby zabúda a predstavuje potom určitú skrytú hodnotu podnikov. V čase veľkého dôrazu na nehmotný majetok, jeho nevyhnutnosť pre dosiahnutie úspechu v konkurenčnom boji, a jeho významný podiel v štruktúre majetku úspešných podnikov (viď. Štúdia Ocean Tomo), vzniká potreba oceňovať nehmotný majetok a práva duševného vlastníctva na aktuálnu hodnotu. Ak má účtovníctvo transparentne poskytovať správny a pravdivý obraz o majetku, výnosoch a finančnej situácii podniku, tak ako to podnikom ustanovuje § 8 Zákona č. 431/2002 Z. z. o účtovníctve, nie je to presne to, čo sa v tomto prípade deje.

Ak spoločnosť účtuje o nehmotnom majetku len na úrovni nákladov, alebo o svojom nehmotnom majetku vôbec nevedie účtovnú evidenciu, aj keď je jeho všeobecná hodnota veľmi vysoká, môže to spôsobovať veľký nesúlad medzi účtovnou hodnotou podniku a trhovou hodnotou podniku. Podnik môže pristúpiť k oceneniu nehmotného majetku aj znalcom, ale následne je ťažké zaradiť do majetku spoločnosti túto hodnotu na základe znaleckého posudku, čoho výsledkom je znova nesúlad medzi účtovnou hodnotou a trhovou hodnotou mnohých spoločností, čo aj dokumentujú početné štúdie.

Zákon 431/2002 o účtovníctve v § 25 definuje nasledovné spôsoby oceňovania nehmotného majetku:

- obstarávacou cenou (okrem majetku vytvoreného vlastnou činnosťou),
- vlastnými nákladmi (majetok vytvorený vlastnou činnosťou),
- reálnou hodnotou v prípade nadobudnutia vkladom alebo kúpou podniku alebo jeho časti.

Ocenenie a zaradenie nehmotného majetku do majetku podniku, ak ide o nehmotný majetok získaný kúpou a ocenený obstarávacou cenou nie je významnejšie problematické. K takto získanému majetku ma podnik faktúru od dodávateľa, z ktorej sa jednoznačne dá stanoviť cena takéhoto majetku.

Pri majetku vytvorenom vlastnou činnosťou môže byť jeho ocenenie vlastnými nákladmi pre podnik problematické. Nie preto, že by podnik nevedel vyčíslieť hodnotu nákladov vynaložených na vytvorenie takéhoto majetku. Problematickým je skôr nesúlad medzi sumou vynaložených nákladov a hodnotou tohto majetku v čase ocenenia týmto spôsobom. Často krát je „skutočná“ hodnota výrazne nižšia, alebo výrazne vyššia ako suma vynaložených nákladov.

Podnik môže aj v takomto prípade využiť ocenenie nehmotného majetku jeho reálnou hodnotou. Reálna hodnota nehmotného majetku môže byť pritom stanovená rôznym spôsobom. Podnik môže podľa § 27 ods. 2 Zákona o účtovníctve vychádzať pri stanovovaní reálnej hodnoty z nasledovných možností:

- trhovú cenu,
- hodnotu zistenú oceňovacím modelom (využíva prevažne informácie z operácií alebo z kotácií na aktívnom trhu),
- hodnotu stanovenú posudkom znalca,
- hodnotou zhotoveného diela koncesionárom pre verejného obstarávateľa, za ktorú koncesionár nadobúda uvedený nehmotný majetok.

V takejto situácii podniku veľa krát ostáva stanovenie hodnoty nehmotného majetku len posudkom znalca. Prináša to so sebou viacero úskalí. Stanovenie hodnoty posudkom znalca môže byť časovo a finančne náročné. Môže vzniknúť potreba takto stanovenú hodnotu nehmotného majetku pomerne často aktualizovať, čo si vyžaduje opakovaný proces zapojenia časovo a najmä pre začínajúce a menšie

podniky administratívne a finančne náročného stanovenia hodnoty znalcom. Napriek tomu môžeme konštatovať, že potenciál ohodnocovania nehmotného majetku v podmienkach Slovenskej republiky nie je primerane využívaný.

Účtovanie dlhodobého nehmotného majetku v účtovných jednotkách, ktoré nie sú založené alebo zriadené na účel podnikania

Pri zaradovaní nehmotného majetku do majetku podniku musíme rozlišovať vynaloženie finančných prostriedkov na vývoj a vynaloženie finančných prostriedkov na výskum.

Pod **vývojom** si zjednodušene môžeme predstavovať aplikáciu poznatkov výskumu a vývoja. V zmysle postupov účtovania pre účtovné jednotky, ktoré nie sú založené alebo zriadené na účel podnikania¹¹, sa dlhodobý nehmotný majetok vytvorený vlastným vývojom alebo v priebehu jeho vývoja účtuje na účte 012 – Nehmotné výsledky z vývojovej a obdobnej činnosti, ak sa dá preukázať:

- a) možnosť jeho technického dokončenia tak, že ho bude možné používať alebo prediť,
- b) zámer jeho dokončenia, používania alebo predaja,
- c) používanie alebo predaj takéhoto majetku,
- d) pôsob vytvárania budúcich ekonomických úžitkov a existenciu trhu pre výstupy dlhodobého nehmotného majetku alebo pre dlhodobý nehmotný majetok sám o sebe,
- e) postupnosť zodpovedajúcich technických zdrojov, finančných zdrojov a ostatných zdrojov pre dokončenie jeho vývoja, jeho použitie alebo predaj,
- f) spoľahlivé ocenenie nákladov súvisiacich s jeho obstaraním v priebehu vývoja.

Na účte 012 – Nehmotné výsledky z vývojovej a obdobnej činnosti sa účtuje o vývoji, ak ide o aplikáciu zistení výskumu alebo iných znalostí na plánovanie alebo návrh výroby nových alebo významne zlepšených materiálov, zariadení, výrobkov, procesov, systémov alebo služieb pred začatím ich sériovej výroby alebo používania. Ako vývoj sa účtuje najmä

- a) výtvarné riešenie výrobku (dizajn),
- b) zhotovenie a testovanie prototypov a modelov,
- c) zhotovenie nástrojov, šablón, foriem a čipov využívaním novej technológie,
- d) skúšobná prevádzka, ktorá nie je v etape ekonomickej realizovateľnosti výroby,
- e) vytvorenie a overenie vybranej alternatívy pre nové alebo zlepšené materiály, zariadenia, výrobky, procesy, systémy alebo služby.

Náklady na vývoj sa aktivujú, ak ich suma neprevýši sumu, u ktorej je pravdepodobné, že sa získa z budúcich ekonomických úžitkov po odpočítaní ďalších nákladov vývoja,

¹¹ Opatrenie Ministerstva financií SR č. MF/16715/2018-74.

predaja a administratívnych nákladov, ktoré súvisia priamo s marketingom výrobkov alebo procesov. Ak nie je možné preukázať aktivovanie nákladov na vývoj a zrealizovať ich zaúčtovanie na účte 012 – Nehmotné výsledky z vývojovej a obdobnej činnosti, účtujú sa do nákladov v účtovných obdobiach, v ktorých vznikli.

Výsledky vývojových prác sa účtujú ako náklady na vývoj, ak sú:

- a) kúpené samostatne a nie sú súčasťou dodávky iného dlhodobého majetku a jeho ocenenia,
- b) vytvorené vlastnou činnosťou na účel obchodovania s nimi,
- c) vytvorené vlastnou činnosťou pre potreby účtovnej jednotky.

Pod **výskumom** sa v zmysle postupov účtovania pre účtovné jednotky, ktoré nie sú založené alebo zriadené na účel podnikania chápe pôvodné a plánované zisťovanie vykonávané s cieľom získať nové vedecké poznatky alebo technické poznatky. Náklady na výskum sa neúčtujú na účtoch dlhodobého nehmotného majetku, ale účtujú sa priamo do nákladov v účtovných obdobiach, v ktorých vznikli. Nákladmi na výskum sú najmä náklady na:

- a) činnosti zamerané na získanie nových poznatkov,
- b) skúmanie, zhodnotenie a konečný výber aplikácií zo záverov výskumu alebo iných poznatkov,
- c) hľadanie alternatívnych materiálov, zariadení, výrobkov, procesov, systémov alebo služieb,
- d) tvorbu, dizajn, hodnotenie a konečný výber možných alternatív nových alebo zlepšených materiálov, zariadení, výrobkov, procesov, systémov alebo služieb.

Softvér a elektronické licencie, ktoré súvisia s používaním softvéru, sa účtujú na účte Rámcovej účtovnej osnovy číslo 013 – Softvér bez ohľadu na to, či tento softvér a elektronické licencie sú alebo nie sú predmetom autorských práv, ak sú:

- a) kúpené samostatne a nie sú súčasťou dodávky hardvéru a jeho ocenenia,
- b) vytvorené vlastnou činnosťou na účel obchodovania s nimi alebo použitia pre potreby v účtovnej jednotke, ak nejde o softvér na zákazku alebo o súčasť dodávky hardvéru.

V ďalšej skupine položiek sa napríklad výrobnotechnické poznatky (know-how), licencie, okrem licencií súvisiacich s použitím softvéru, užívacie práva, právo prechodu cez pozemok, vydavateľské práva, vydavateľské tituly, autorské práva, dovozné kvóty a vývozné kvóty, obchodné značky, ochranné známky, receptúry, predmety priemyselných práv a iné výsledky tvorivej duševnej činnosti, ak sa obstarali za odplatu, napríklad kúpou, výmenou alebo nepeňažným vkladom účtujú na účte Rámcovej účtovnej osnovy číslo 014 - Oceniteľné práva.

Ostatný dlhodobý nehmotný majetok, ktorý nie je možné účtovať podľa § 27 odsekov 1, 2, 3, 6 a 7 postupov účtovania pre účtovné jednotky, ktoré nie sú založené alebo

zriadené na účel podnikania sa účtuje na účte Rámcovej účtovnej osnovy číslo 019 – Ostatný dlhodobý nehmotný majetok.¹²

Náklady na školenia a semináre, marketingové a podobné štúdie, prieskum trhu, poradenstvo, odborné posudky, získanie certifikátov a noriem, napríklad ISO normy, na reklamu, uvedenie výrobkov na trh, reštrukturalizáciu, reorganizáciu a rozšírenie činnosti účtovnej jednotky alebo jej časti, ako aj ostatné náklady podobného charakteru, sa neúčtujú ako dlhodobý nehmotný majetok, ale sa účtujú ako náklady na činnosť, teda vynaloženie takýchto finančných prostriedkov nepredstavuje navýšenie účtovnej hodnoty podniku.

Aktivovanie nákladov na vývoj

Aktivácia nákladov na vývoj znamená, že účtovná jednotka hodnotu nákladov vynaložených na vývoj neeviduje v nákladových účtovných položkách ale eviduje ju v majetkových položkách, s nasledovnými dôsledkami:

- dôjde k zvýšeniu účtovnej hodnoty nehmotného majetku podniku,
- v účtovnom roku aktivácie nákladov na vývoj dôjde k navýšeniu výnosov o sumu nákladov vynaložených na daný vývoj,
- dôjde k presunu účtovných nákladov z obdobia vývoja nehmotného majetku do obdobia využívania tohto nehmotného majetku vzniknutého vývojom, prostredníctvom odpisovania tohto aktivovaného majetku,
- zvýšenie (účtovnej) hodnoty majetku podniku môže napomôcť k zvýšeniu schopnosti podniku získavať finančne zdroje na financovanie vlastných podnikateľských aktivít z úveroch alebo investičných zdrojov.

V súlade s postupmi účtovania¹³, podmienky aktivácie dlhodobého nehmotného majetku sú:

1. dlhodobý nehmotný majetok vytvorený vlastným vývojom alebo v priebehu jeho vývoja sa účtuje na účte 012 – Nehmotné výsledky z vývojovej a obdobnej činnosti, ak sa dá preukázať
 - a) možnosť jeho technického dokončenia tak, že ho bude možné používať alebo predať,
 - b) zámer jeho dokončenia, používania alebo predaja, používanie alebo predaj takéhoto majetku,
 - c) spôsob vytvárania budúcich ekonomických úžitkov a existenciu trhu pre výstupy dlhodobého nehmotného majetku alebo pre dlhodobý nehmotný majetok sám o sebe,
 - d) dostupnosť zodpovedajúcich technických zdrojov, finančných zdrojov a ostatných zdrojov pre dokončenie jeho vývoja, jeho použitie alebo predaj,

¹² Opatrenie Ministerstva financií SR č. MF/16715/2018-74.

¹³ §27 Opatrenia Ministerstva financií SR č. MF/16715/2018-74.

- e) spoľahlivé ocenenie nákladov súvisiacich s jeho obstaraním v priebehu vývoja,
2. náklady na vývoj sa účtujú do nákladov, ak suma nákladov na vývoj, neprevýši sumu, u ktorej je pravdepodobné, že sa získa z budúcich ekonomických úžitkov po odpočítaní ďalších nákladov vývoja, predaja a administratívnych nákladov, ktoré súvisia priamo s marketingom výrobkov alebo procesov. Ak nie je možné preukázať aktivovanie nákladov na vývoj podľa odseku 1, účtujú sa do nákladov v účtovných obdobiach, v ktorých vznikli,
3. výsledky vývoja sa účtujú do nákladov účtovného obdobia ak sú
- a) kúpené samostatne a nie sú súčasťou dodávky iného dlhodobého majetku a jeho ocenenia,
- b) vytvorené vlastnou činnosťou na účel obchodovania s nimi,
- c) vytvorené vlastnou činnosťou pre potreby účtovnej jednotky.

Účtovanie dlhodobého nehmotného majetku u podnikateľov účtujúcich v sústave podvojného účtovníctva je obdobné. Pre podnikateľov účtujúcich v sústave podvojného účtovníctva je podrobnejšie definované v Opatrení Ministerstva financií Slovenskej republiky zo 16. decembra 2002 č. 23054/2002-92 v aktuálne platnom znení, ktorým sa ustanovujú podrobnosti o postupoch účtovania a rámcovej účtovej osnove pre podnikateľov účtujúcich v sústave podvojného účtovníctva.

Význam duševného vlastníctva

Význam nehmotného majetku a predmetov duševného vlastníctva neustále rastie. Spoločná správa Úradu Európskej únie pre duševné vlastníctvo (EUIPO) a Európskeho patentového úradu (EPO) pokrývajúca obdobie rokov 2007 – 2019 sa zaoberala právami duševného vlastníctva a analýzou reprezentatívnej vzorky viac ako 127 000 európskych firiem zo všetkých 27 členských štátov EÚ a Spojeného kráľovstva. Podľa tejto analýzy podniky, ktoré vlastní práva duševného vlastníctva:¹⁴

- majú v priemere o 20 % vyššie príjmy na zamestnanca ako firmy, ktoré ich nevladnia,
- majú o 19% vyššie mzdy.

Z hľadiska individuálnych práv duševného vlastníctva je podľa tejto spoločnej správy priemerná výkonnosť prémie v oblasti príjmov na zamestnanca, u firiem vlastniacich práva duševného vlastníctva:

- 36 % na patenty,
- 21 % na ochranné známky,
- 32 % na dizajny.

V analyzovanej vzorke vlastní jeden z troch analyzovaných predmetov duševného vlastníctva 9 % podnikov, v prípade podnikov v SR vlastní jeden z troch

¹⁴ EPO and the EUIPO: Firm-level analysis report: Intellectual property rights and firm performance in the European Union. Munich: 2021, Pages 54-55, ISBN: 978-3-89605-263-6.

analyzovaných predmetov duševného vlastníctva 5,02% podnikov.

Vlastná analýza stavu zaúčtovania nehmotného majetku v SR

Na základe vlastnej analýzy údajov Ministerstva financií SR z celkového počtu 322 979 fyzických a právnických osôb, účtovných jednotiek účtujúcich v jednoduchom a podvojnóm účtovníctve, k 31.12.2021, evidovalo 12 583 subjektov v ich účtovnej závierke nenulovú hodnotu dlhodobého nehmotného majetku, čo predstavuje približne 3,9 % podnikov. Účtovná hodnota dlhodobého nehmotného majetku bola vo výške 3 479 516 466 eur s medziročným nárastom hodnoty dlhodobého nehmotného majetku o 36,8 % v roku 2021.

Sledovaný ukazovateľ	
Počet fyzických a právnických osôb podnikateľov v SR účtujúcich v jednoduchom a podvojnóm účtovníctve k 31.12.2021 zahrnutých do analýzy	322 979
Počet podnikov s nenulovou hodnotou dlhodobého nehmotného majetku v ich v účtovnej závierke	12 583
Účtovná hodnota dlhodobého nehmotného majetku v eurách	3 479 516 466 eur
Nárast účtovnej hodnoty dlhodobého nehmotného majetku v roku 2021	36,8 %

Tabuľka 1

Výsledky vlastnej analýzy stavu zaúčtovania nehmotného majetku v SR.

Zdroj údajov: MF SR. Vlastné spracovanie.

Jedným z možných prínosov dôslednejšieho evidovania nehmotného majetku a predmetov duševného vlastníctva v účtovníctve podnikov je zvýšenie potenciálu podnikov na získanie zdrojov pre financovanie ich rozvoja. Na základe vlastnej analýzy údajov Úradu priemyselného vlastníctva SR je na Slovensku najpoužívanejším typom nehmotného majetku použitého ako predmet zábezpeky je Ochranná známka.

Sledovaný ukazovateľ	EÚ	SR
Podiel podnikov vlastniacich jeden z troch analyzovaných predmetov duševného vlastníctva podľa EPO a EUIPO	9,00%	5,02%

Podiel podnikov s nenulovou hodnotou dlhodobého nehmotného majetku v ich v účtovnej závierke podľa vlastnej analýzy	-	3,90%
---	---	-------

Tabuľka 2

Výsledky vlastnej analýza stavu zaúčtovania nehmotného majetku v SR.

Zdroj údajov: EPO a EUIPO, MF SR. Vlastné spracovanie.

Pri získavaní externých finančných zdrojov je Ochranná známka použitá ako kolaterál s podielom 97 %. Nasleduje Európsky patent s podielom 2 %, Patenty s podielom 0,7 % a Úžitkové vzory s podielom 0,3 % na celkovom počte registrovaných záložných práv. Vychádza to aj z počtu prihlášok, keďže ochranné známky sú najčastejšie registrovaným predmetom duševného vlastníctva. Vlastnou analýzou sa nám podarilo identifikovať, že v analyzovanej vzorke podnikov k 31.12.2021 malo v účtovnej závierke nenulovú hodnotu dlhodobého nehmotného majetku približne 3,9 % podnikov.

Záver

Podniky v konkurenčnom postavení si za účelom maximalizácie svojej trhovej výhody chránia svoje výrobné postupy, know-how, obchodné tajomstvo, obchodné známky, dizajny ako svoj nehmotný majetok a predmety duševného vlastníctva. Pre správne fungovanie spoločnosti a vecí, ktoré občania zverujú do správy svojich verejných zástupcov, ako nastroj ich kontroly požadujeme, aby ich správanie a konanie bolo transparentné, teda aby sme videli čo, prečo a ako v našom mene, či pre nás robia. Aj podniky v súkromnej sfére sa časti svojho súkromia vzdávajú. Či už dobrovoľne, za účelom budovania dobrého mena, image podniku, vytvárania vzťahov so zainteresovanými subjektami a osobami, alebo aj donútené štátom a platnou legislatívou. Opodstatnené je to najmä tam, kde súkromné podniky narábajú s verejnými finančnými zdrojmi, prípadne kde ich činnosť má vplyv na verejnosť, ako napríklad zdravie či životné prostredie.

Výsledky štúdie Ocean Tomo poukazujú na to, že vplyv duševného vlastníctva a nehmotného majetku na úspech podniku neustále rastie. Ako preukazujú niektoré štúdie, duševné vlastníctvo ako súčasť nehmotného majetku podniku napríklad zvyšuje tržby podniku. Mení sa aj podiel nehmotného majetku na celkovej trhovej hodnote najvýznamnejších a najúspešnejších podnikov. Kým v osemdesiatych rokoch dvadsiateho storočia bol podiel nehmotného majetku na celkovej hodnote týchto podnikov na úrovni približne 17%, v roku 2020 dosiahol podiel až 90% ich trhovej hodnoty.

Z analýzy údajov účtovných závierok slovenských podnikov vyplynulo, že hodnota nehmotného majetku analyzovaných podnikov v Slovenskej republike v roku 2021 medziročne narástla o 36,8%. Význam nehmotného majetku a predmetov duševného vlastníctva neustále rastie. Spoločná správa Úradu Európskej únie pre duševné vlastníctvo (EUIPO) a Európskeho patentového úradu (EPO) zistila, že v analyzovanej vzorke podnikov vlastní 9% podnikov EÚ jeden z troch analyzovaných predmetov duševného vlastníctva, pričom u podnikov v Slovenskej republike to na sledovanej vzorke bolo 5,02 %.

Na základe vlastnej analýzy účtovných závierok slovenských podnikov sme identifikovali, že len 3,9 % podnikov v SR eviduje v účtovníctve nenulovú účtovnú hodnotu dlhodobého nehmotného majetku. Predmety duševného vlastníctva budú len menšou podmnožinou nehmotného majetku ako akého, čo pri porovnaní výsledkov analyzovaných štúdií a vlastného výskumu poukazuje na významný potenciál ďalšieho rastu.

Zverejnené účtovné závierky podnikov nám umožňujú vidieť medziročný vývoj základných ekonomických ukazovateľov podnikov. Nehmotná povaha predmetov duševného vlastníctva vedie k problematickému vyčísleniu ich hodnoty. Hodnota duševného vlastníctva niekedy nie je vôbec v účtovníctve vyčíslená a evidovaná. Legislatíva dáva pri dlhodobom nehmotnom majetku podnikom istú mieru voľby medzi účtovaním nákladov na vývoj do nákladov daného obdobia a medzi aktiváciou nákladov na vývoj s následným účtovaním do nákladov podniku vo forme odpisov. V podnikoch vzniká rozdiel medzi účtovnou a trhovou hodnotou podniku. Vzniká potom otázka, do akej miery účtovníctvo podniku skutočne dáva presný a jednoznačný obraz o stave podniku.

Zoznam použitej literatúry

1. BENNIS W., GOLEMAN D., O'TOOLE J.: Transparency: How Leaders Create a Culture of Candor. 1. vyd. Wiley, San Francisco. 146 s. ISBN 9781118039571.
2. BLÁŠKOVIČ, G.: Breviár etiky podnikania, Vydavateľstvo Eurostav, Bratislava, 2010. ISBN 978-80-89228-28-7.
3. Cambridge Dictionary [Online]: <https://dictionary.cambridge.org/>.
4. EPO and the EUIPO: Firm-level analysis report: Intellectual property rights and firm performance in the European Union. Munich: 2021, s. 54-55, ISBN: 978-3-89605-263-6.
5. KUČA, G., MIKULI, P.: Accountability and the Law: Rights, Authority and Transparency of Public Power. United Kingdom, Taylor & Francis, s. 2021.234. ISBN:9781000424676.
6. Ocean Tomo, A part of J. S. Held: Intangible Asset Market Value Study. Zdroj: Ocean Tomo [Online]: www.oceantomo.com/intangible-asset-market-value-study.

7. Opatrenie Ministerstva financií SR č. MF/16715/2018-74, ktorým sa ustanovujú podrobnosti o postupoch účtovania a účtovej osnove pre účtovné jednotky, ktoré nie sú založené alebo zriadené na účel podnikania.
8. Opatrenie Ministerstva financií SR zo 16. decembra 2002 č. 23054/2002-92, ktorým sa ustanovujú podrobnosti o postupoch účtovania a rámcovej účtovej osnove pre podnikateľov účtujúcich v sústave podvojného účtovníctva.
9. PRIEHODA, A., HAVIER, J.: Intellectual property of a company and valuation of its selected components. In: Disruptive technologies: regulatory and ethical Challenges, s. 45-54. Bratislava legal forum 2020. Comenius University in Bratislava, Faculty of Law, 2020. ISBN 978-80-7160-567-6.
10. PRIEHODA, A.: Intellectual property in times of crisis. In: Technologies in times of crisis: threat or opportunity to law?, s. 38-42. Bratislava legal forum 2021. Comenius University in Bratislava, Faculty of Law, 2021. ISBN 978-80-7160-612-3.
11. Intangible asset market value study: Ratio of tangible and IA to the market value of the S&P 500 companies. Source: Ocean Tomo [Online]: www.oceantomo.com/intangible-asset-market-value-study.
12. <https://www.consilium.europa.eu/sk/press/press-releases/2019/02/20/increased-transparency-in-doing-business-through-online-platforms/>.
13. Nariadenie (EÚ) 2019/1150 z 20. júna 2019 o podpore spravodlivosti a transparentnosti pre komerčných používateľov online sprostredkovateľských služieb.
14. Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník.
15. Zákon 595/2003 Z. z. o dani z príjmov.
16. Zákon č. 431/2002 Z. z. o účtovníctve.

Kontaktné údaje

Ing. Albert Priehoda, PhD.

albert.priehoda@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

doc. Ing. Erika Neubauerová, PhD.

erika.neubauerova@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

POŽIADAVKY NA TRANSPARENTNOSŤ UMELEJ INTELIGENCIE PRI PODNIKATEĽSKOM ROZHODOVANÍ

TRANSPARENCY REQUIREMENTS FOR ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN BUSINESS DECISION-MAKING

Dominika Pintérová¹

Abstrakt: Legislatívny zámer rekodifikácie práva obchodných spoločností z mája 2021 v nadväznosti na danú problematiku uvádza „V blízkej budúcnosti bude potrebné reagovať aj na využitie umelej inteligencie pri podnikateľskom rozhodovaní či iných procesoch rozhodovania v rámci obchodnej spoločnosti, a to vytvorením právneho rámca jej použitia pri zachovaní zodpovednosti členov orgánov za kontrolu jeho riadneho fungovania.“ Kľúčovým cieľom nášho príspevku bude hľadať zdroje inšpirácie a potencionálne riešenia v rámci predmetnej problematiky *de lege lata* a *de lege ferenda*.

Kľúčové slová: transparentnosť, umelá inteligencia, podnikateľské rozhodovanie

Abstract: The legislative intent of the recodification of company law from May 2021 in connection with the issue states, "In the near future, it will be necessary to respond to the use of artificial intelligence in business decision-making or other decision-making processes within a company, by creating a legal framework for its use while maintaining responsibility members of the bodies for controlling its proper functioning." The key goal of our article will be to look for sources of inspiration and potential solutions within the subject matter *de lege lata* and *de lege ferenda*.

Key words: transparency, artificial intelligence, business decision-making

Úvod

Umelá inteligencia (ďalej aj ako „UI“) je ťažko definovateľná,² pričom v súčasnom

¹ Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra obchodného práva a hospodárskeho práva

² Dôvodom uvedeného je skutočnosť, že samotné definície UI sa rôznia a menia v závislosti od subjektov, ktoré ich prinášajú, resp. potrieb, na ktoré mali byť použité prakticky už od r. 1956, kedy bol tento pojem použitý prvýkrát v rámci Darthmoutského Letného Výskumného projektu o umelej

období neexistuje globálna právna definícia UI.³ Najbližšie sa k definícii UI na regionálnej úrovni priblížila Európska únia, ktorá definíciu prijala pre potrebu spoločného európskeho rámca s harmonizovanými definíciami a etickými princípmi. Prijatá definícia UI obsahuje pojmy *umelá inteligencia* a *autonómia*, ktoré špecifikuje nasledovne:

„*system UI*“ je založený buď na softvérovej základni alebo zabudovaný v hardvérovom zariadení, ktorý kopíruje inteligenciu o. i. zhromažďovaním a spracovaním dát, analýzou a interpretáciou prostredia a konaním s určitým stupňom autonómie za účelom dosiahnutia špecifických cieľov a

„*autonómny*“ je systém UI, ktorý funguje na základe interpretácie určitého vstupu a pomocou súboru vopred určených pokynov bez toho, aby sa obmedzoval na takéto pokyny, napriek tomu, že správanie systému je obmedzené a zamerané na splnenie cieľa, ktorý bol daný, a iného relevantného návrhu rozhodnutia, ktoré urobil jeho vývojár.⁴

Pri podnikateľskom rozhodovaní môže byť UI využívaná najmä prostredníctvom **automatizovaných procesov rozhodovania, t. j. prijímaním rozhodnutí, ktoré sú delegované na stroj alebo systém.**⁵ Tieto zahŕňajú širokú škálu techník zameraných na vytváranie inteligentných systémov, zatiaľ čo **strojové učenie** (*machine learning, deep learning*) sa špecializuje na vývoj algoritmov, ktoré sa učia z údajov vytvárať predpovede alebo rozhodnutia, **generatívna UI** (napr. *ChatGPT*⁶) využíva strojové učenie na generovanie originálneho a realistického obsahu. Proces používania tejto technológie a jej algoritmov sa využíva na analýzu údajov, zisťovanie vzorov alebo generovanie odporúčaní na podporu obchodného rozhodovania. V rámci

inteligencii, ktorého účastníci skúmali ako pracuje ľudský mozog a na základe takýchto údajov sa pokúsili vytvoriť vyspelejšie počítače.

³ SCHUETT, Jonas, et al. A legal Definition of AI. DeepAI [online]. Dostupné z: <https://deepai.org/publication/a-legal-definition-of-ai>

Tiež k tomu pozri: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/634427/EPRS_BRI\(2019\)634427_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/634427/EPRS_BRI(2019)634427_EN.pdf)

⁴ Uznesenie Európskeho parlamentu z 20. januára 2021 o umelej inteligencii: otázky výkladu a uplatňovania medzinárodného práva, pokiaľ ide o EÚ, v oblastiach civilného a vojenského využitia a štátnej moci mimo rozsahu trestnej justície (2020/2013(INI)) [online]. Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-g-2021-0009_EN.html

⁵ Prostredníctvom automatizovaných procesov umelá inteligencia môže asistovať pri vývoji produktov a služieb novej generácie, dokáže optimalizovať rozhodovacie procesy, zlepšiť údržbu strojov, zvýšiť produkciu a kvalitu, zlepšiť služby zákazníkom, ušetriť energiu, a to napr. zlepšením predikcie, optimalizáciou podnikových operácií, pridelovania zdrojov a rozhodovania, ako aj personalizáciou poskytovania služieb zákazníkom.

⁶ ChatGPT využíva algoritmus hlbokého učenia založený na transformátore. Algoritmus využíva rozsiahly predtrénovaný jazykový model, ktorý sa učí z obrovského množstva textových údajov, aby generoval reakcie podobné ľuďom.

kategorizácie existujú 3 stupne:

1. **podpora rozhodovania** - pomocou prediktívnej, diagnostickej alebo deskriptívnej analytiky pomáha robiť presnejšie rozhodnutia,
2. **augmentácia rozhodovania** - prediktívna alebo preskriptívna analytika na odporúčanie alternatív,
3. **automatizácia rozhodovania** - použitie preskriptívnej alebo prediktívnej analýzy na automatizáciu rozhodovacieho procesu.⁷

Na základe uvedeného by sme pre prípad podnikateľského rozhodovania mohli zovšeobecniť, že UI predstavuje počítačové systémy, ktoré sú spôsobilé fungovať spôsobom podobným ľudskej inteligencii, v dôsledku čoho takéto systémy rozumejú ľudskej reči, sú schopné riešiť problémy a prijímať rozhodnutia, učiť sa z nadobudnutých skúseností, adaptovať sa a zlepšovať.

Na záver nemožno opomenúť skutočnosť, že systémy UI sa rýchlo rozvíjajú po technologickej stránke, preto bude obtiažne ich presne legálne definovať. Definícia systému umelej inteligencie v právnom rámci musí byť čo najviac technologicky neutrálna a nadčasová a má zohľadňovať rýchly technologický a trhový vývoj v oblasti umelej inteligencie. Definícia UI by preto nemala byť príliš „úzka“, nakoľko nebude schopná absorbovať vývoj nových technológií, na druhej strane by definícia nemala byť ani príliš „široká“, nakoľko by to mohlo viesť k viacerým interpretačným problémom v procese jej globálnej, regionálnej a vnútroštátnej implementácie aj v nadväznosti na podnikateľské rozhodovanie a ďalšie otázky s tým spojené.

Výhody umelej inteligencie pri podnikateľskom rozhodovaní

Začlenenie umelej inteligencie do podnikateľského rozhodovacieho procesu so sebou prináša množstvo významných výhod, a to:

1. **Rýchlosť a efektívnosť:** Systémy umelej inteligencie dokážu spracovať a analyzovať obrovské množstvo údajov v reálnom čase, čím sa urýchli rozhodovací proces. Vďaka tomu môžu spoločnosti rýchlo reagovať na meniace sa podmienky na trhu a robiť rýchlejšie rozhodnutia.
2. **Identifikácia zložitých vzorcov:** UI má schopnosť odhaliť skryté vzorce v údajoch, ktoré si ľudia nemusia všimnúť. Identifikáciou zložitých vzťahov a trendov je možné získať cenné informácie pre podnikanie.
3. **Väčšia presnosť a objektivita:** Schopnosť UI analyzovať údaje nezaujatým spôsobom prispieva k objektívnejšiemu rozhodovaniu založenému na faktoch.

⁷ POWERS, Stephanie: AI in Decision Making [online]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=RxYuhzalfTA>

Elimináciou vplyvu ľudských predsudkov a emócií pomáha UI minimalizovať chyby a zvyšuje presnosť pri rozhodovaní.⁸

4. **Nové príležitosti:** UI môže pomôcť podnikom identifikovať nové príležitosti a zlepšiť ich konkurenčné postavenie na trhu.

Riziká a výzvy, ktoré so sebou prináša umelá inteligencia pri podnikateľskom rozhodovaní

1. **Nedostatočné využitie** (môže prameniť z nedôvery podnikov v UI a zapríčiniť hospodársku stagnáciu odrezaním spoločnosti od nových príležitostí na trhu) alebo naopak **nadužívanie umelej inteligencie** (napríklad investície do technológií UI, ktoré sa ukážu ako neužitočné pre konkrétnu spoločnosť).
2. **Zodpovednosť za škodu:** Otvorenou otázkou na globálnej úrovni zostáva kto je zodpovedný za škody spôsobené umelou inteligenciou pri nesprávnom podnikateľskom rozhodnutí? Malo by to byť zle fungujúce zariadenie, používateľ zariadenia alebo výrobca systému UI, ktoré spôsobilo nesprávne podnikateľské rozhodnutie? Výsledkom by *de lege ferenda* malo byť nastavenie právnych noriem tak, aby neboli príliš prísne pre výrobcov systémov UI, pretože by to predstavovalo prekážku pre inovácie.
3. **Hrozba zlého rozhodutia:** Výstupy umelej inteligencie veľmi úzko súvisia s tým, ako je navrhnutá a akými údajmi je „kŕmená“. Jej dizajn aj vstupné údaje môžu byť úmyselne alebo neúmyselne okresané. Pri vytváraní algoritmu môžu byť vynechané dôležité súčasti v dôsledku čoho sa urobí zlé podnikateľské rozhodnutie.
4. **Hrozba týkajúca sa ochrany údajov:** UI môže mať vážne dopady na súkromie a ochranu údajov. Napríklad štatutárny orgán môže použiť dôverné informácie v generatívnych zariadeniach UI (napr. ChatGPT), čím môže prísť k úniku dôverných informácií. Okrem toho umožňuje takýto systém zlučovanie informácií, ktoré daná osoba poskytla, do nových údajov. Toto môže viesť k neočakávaným a negatívnym výsledkom.
5. **Dopady na zamestnanosť:** Zavádzanie umelej inteligencie na pracoviskách so sebou nevyhnutne prinesie zánik niektorých pracovných miest v obchodných spoločnostiach. Očakáva sa však, že pomôže vytvoriť nové a lepšie pracovné miesta, na ktoré však bude potrebná vyššia kvalifikácia.
6. **Konkurencieschopnosť:** Zhromažďovanie veľkého množstva údajov môže viesť aj k narušeniu hospodárskej súťaže. Spoločnosti, ktoré vedia získať masu

⁸ PERÉZ, Sergio Darías. The impact of AI on business decision making [online]. Dostupné z: <https://intelequia.com/en/blog/post/the-impact-of-ai-on-business-decision-making>

údajov, môžu vďaka nim získať obrovské konkurenčné výhody a v krajnom prípade eliminovať svojich konkurentov.⁹

7. **Cena:** UI prispôbená na podnikateľské rozhodovanie konkrétnej spoločnosti môže byť nákladná technológia.

8. **Transparentnosť:** UI zapojenú do podnikateľského rozhodovania môže byť ťažké pochopiť a vysvetliť, čím sa môže stať nepredvídateľnou, ako jej procesy vedú k rozhodnutiam. Existuje pritom niekoľko dôvodov, prečo je transparentnosť UI dôležitá:

➤ **Dôvera:** Transparentnosť UI môže pomôcť používateľom a spoločnostiam dôverovať systémom UI. Keď používatelia vedia, ako fungujú systémy UI, je menej pravdepodobné, že budú mať obavy z jej rozhodovania.

➤ **Zodpovednosť:** Transparentnosť UI môže pomôcť zabezpečiť, aby systémy UI boli zodpovedné. Keď používatelia vedia, ako systémy UI prijímajú rozhodnutia, môžu byť lepšie pripravení na ich zodpovednosť.

➤ **Porozumenie:** Transparentnosť UI môže pomôcť používateľom lepšie pochopiť, ako systémy UI fungujú. To môže byť užitočné pre výrobcov, ktorí sa snažia zlepšiť systémy UI, ako aj pre používateľov, ktorí sa snažia lepšie pochopiť, ako systémy UI rozhodujú.

Požiadavky na transparentnosť umelej inteligencie v podnikateľskom rozhodovaní

So vzostupom automatizovaných rozhodovacích systémov sa stala transparentnosť UI kľúčovou témou,¹⁰ nakoľko procesy automatizovaného rozhodovania prebiehajú podľa kategorizácie stupňov rozhodovania uvedených vyššie do istej miery nezávisle od ľudskej kontroly. Tým sa môže stať nepredvídateľným, ako takéto procesy vedú k rozhodnutiam, čo signalizuje potrebu rozhodovania systémov UI založených buď na potenciálnej alebo spätnej transparentnosti.

Potenciálna transparentnosť informuje používateľov o spracovaní údajov a fungovaní automatizovaného systému rozhodovania vopred. Popisuje, ako UI systém prijíma rozhodnutia vo všeobecnosti. To môže zahŕňať informácie o údajoch, ktoré boli použité na tréning systému UI, ako aj o algoritme, ktorý systém UI používa na prijímanie rozhodnutí. Teda perspektívnu transparentnosť možno

⁹ Európsky parlament. Umelá inteligencia: možné oblasti využitia a riziká, ktoré so sebou prináša [online]. Dostupné z:

<https://www.europarl.europa.eu/news/sk/headlines/society/20200918STO87404/umela-inteligencia-mozne-oblasti-vyuzitia-a-rizika-ktore-so-sebou-prinasa>

¹⁰ BURELL, Jenna. How the machine 'thinks': Understanding opacity in machine learning algorithms. Big Data & Society 3(1). 2016: 1–12. [online]. Dostupné z:

<https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/2053951715622512>

považovať za mechanizmus zachovania zodpovednosti za automatizované procesy rozhodovania UI.¹¹

Spätná transparentnosť, na druhej strane odkazuje na *post hoc* vysvetlenia. Prezrádza pre konkrétny prípad, ako a prečo sa dospelo k určitému rozhodnutiu, popis spracovania údajov krok za krokom. Spätná transparentnosť zahŕňa pojem kontrolovateľnosť a vysvetliteľnosť. Preto, aby mal algoritmickej rozhodovací systém retrospektívnu transparentnosť, človek by mal mať možnosť kontrolovať jeho „vnútorné“ rozhodnutie pochopiť štruktúru a systém hodnotenia premís v rámci systému a v konečnom dôsledku vysvetliť rozhodnutie. Spätná transparentnosť je dôležitá aj na účely auditu.¹²

Expertná skupina Európskej komisie na vysokej úrovni UI v roku 2019 vypracovala *Etické smernice pre dôveryhodnú umelú inteligenciu* zdôrazňujúce dôležitosť dôveryhodných systémov UI majúcich tri zložky, ktorých sa treba pridrižovať počas celého životného cyklu systému: a) mala by byť *zákonná*, čiže by sa mala riadiť celým platným právom a právnymi predpismi; b) mala by byť *etická*, čiže by mala zabezpečiť súlad s etickými zásadami a hodnotami, a c) mala by byť *odolná*, a to z technického aj sociálneho hľadiska, keďže systémy umelej inteligencie môžu aj pri dobrých úmysloch spôsobiť neúmyselnú ujmu/škodu.¹³ Presnejšie povedané EÚ definovala „*Sedem kľúčových požiadaviek na dôveryhodnú UI*“:

1. *Ľudský faktor a dohľad* - Zahŕňa základné práva, ľudský faktor a ľudský dohľad,
2. *Technická odolnosť a bezpečnosť* - Zahŕňa odolnosť voči útokom a bezpečnostnú ochranu, záložný plán a všeobecnú bezpečnosť, presnosť, spoľahlivosť a reprodukovateľnosť,
3. *Správa súkromia a údajov* - Zahŕňa rešpektovanie súkromia, kvalitu a integritu údajov a prístup k údajom,
4. *Transparentnosť* - Zahŕňa *vysledovateľnosť, vysvetliteľnosť a komunikáciu*,
5. *Rozmanitosť, nediskriminácia a spravodlivosť* - Zahŕňa zabránenie nespravodlivej zaujatosti, prístupnosť a dizajn pre všetkých a účasť zainteresovaných strán
6. *Spoločenský a environmentálny blahobyt* - Zahŕňa *udržateľnosť a šetrnosť k životnému prostrediu, sociálny vplyv, spoločnosť a demokraciu*,

¹¹ FELZMAN, Heike – VILLARONGA, Eduard Fosch - LUTZ, Christoph – LARRIEUX, Aurelia Tamó. Transparency you can trust: Transparency requirements for artificial intelligence between legal norms and contextual concerns. *Big Data & Society*, 6(1). 2019. s. 2 [online]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/2053951719860542>

¹² FELZMAN, Heike – VILLARONGA, Eduard Fosch - LUTZ, Christoph – LARRIEUX, Aurelia Tamó. Transparency you can trust: Transparency requirements for artificial intelligence between legal norms and contextual concerns. *Big Data & Society*, 6(1). 2019. s. 2 [online]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/2053951719860542>

¹³ Expertná skupina na vysokej úrovni pre umelú inteligenciu (HLEG AI) (2019). *Etické usmernenia pre dôveryhodnú umelú inteligenciu*. Správa pre Európsku komisiu, 9. apríla. Brusel: Európska komisia. s. 2. Dostupné z: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/ethics-guidelines-trustworthy-ai>

7. *Zodpovednosť - Zahŕňa kontrolovateľnosť, minimalizáciu negatívneho vplyvu a jeho oznamovanie, kompromisy a nápravu.*¹⁴

Transparentnosť je identifikovaná ako jedna požiadavka medzi ostatnými, ktorá posilňuje skutočnosť, že dôveryhodnosť je výsledkom splnenia širšieho spektra praktických a normatívnych požiadaviek. Táto požiadavka zahŕňa transparentnosť prvkov dôležitých pre systém umelej inteligencie:

- **Vysledovateľnosť.** Predstavuje dátové súbory a procesy, ktorých výsledkom je rozhodnutie systému umelej inteligencie, vrátane tých zo získavania údajov a z označovania údajov, ako aj použité algoritmy by sa mali dokumentovať podľa najlepšej možnej normy, aby sa umožnila vysledovateľnosť a zvýšenie transparentnosti. To sa týka aj rozhodnutí systému umelej inteligencie. Následkom toho bude možné určiť dôvody, prečo bolo rozhodnutie umelej inteligencie chybné, čo by zas mohlo pomôcť predchádzať budúcim omylom. Vysledovateľnosť teda uľahčuje kontrolovateľnosť a vysvetliteľnosť.¹⁵
- **Vysvetliteľnosť** sa týka schopnosti vysvetliť technické procesy systému umelej inteligencie, ako aj súvisiace ľudské rozhodnutia (napr. oblasti použitia systému umelej inteligencie). Podmienkou technickej vysvetliteľnosti je to, že rozhodnutia systému umelej inteligencie sú zrozumiteľné a že ich ľudia môžu sledovať. Okrem toho by mali byť k dispozícii vysvetlenia o tom, do akej miery systém umelej inteligencie ovplyvňuje a formuje organizačný proces rozhodovania, možnosti výberu systému a dôvody jeho zavedenia (čím by sa zabezpečila transparentnosť obchodného modelu).¹⁶
- **Komunikácia.** Systémy umelej inteligencie by voči používateľom nemali vystupovať ako ľudské bytosti. Ľudia majú právo vedieť, že komunikujú so systémom umelej inteligencie. To znamená, že systémy umelej inteligencie musí byť možné rozpoznať.¹⁷

Vo všeobecnosti môžeme konštatovať, že transparentnosť je kľúčová na vytvorenie a udržiavanie dôvery používateľov voči systémom umelej inteligencie, napríklad vysvetlenie krokov rozhodovacieho procesu UI môže prispieť k lepšiemu

¹⁴ Expertná skupina na vysokej úrovni pre umelú inteligenciu (HLEG AI) (2019). Etické usmernenia pre dôveryhodnú umelú inteligenciu. Správa pre Európsku komisiu, 9. apríla. Brusel: Európska komisia. s. 17. Dostupné z: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/ethics-guidelines-trustworthy-ai>

¹⁵ Expertná skupina na vysokej úrovni pre umelú inteligenciu (HLEG AI) (2019). Etické usmernenia pre dôveryhodnú umelú inteligenciu. Správa pre Európsku komisiu, 9. apríla. Brusel: Európska komisia. s. 21. Dostupné z: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/ethics-guidelines-trustworthy-ai>

¹⁶ Expertná skupina na vysokej úrovni pre umelú inteligenciu (HLEG AI) (2019). Etické usmernenia pre dôveryhodnú umelú inteligenciu. Správa pre Európsku komisiu, 9. apríla. Brusel: Európska komisia. s. 21 - 22. Dostupné z: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/ethics-guidelines-trustworthy-ai>

¹⁷ Expertná skupina na vysokej úrovni pre umelú inteligenciu (HLEG AI) (2019). Etické usmernenia pre dôveryhodnú umelú inteligenciu. Správa pre Európsku komisiu, 9. apríla. Brusel: Európska komisia. s. 22. Dostupné z: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/ethics-guidelines-trustworthy-ai>

vnímaniu jej pravdivosti. To znamená, že rozhodovacie procesy musia byť transparentné, o schopnostiach a účele systémov umelej inteligencie sa musí informovať otvorene a rozhodnutia, pokiaľ to je možné, musia byť vysvetliteľné osobám, ktorých sa priamo alebo nepriamo dotýkajú. Podotýkame, že vysvetlenie, prečo rozhodovacia technológia UI vytvorila konkrétny výstup alebo rozhodnutie (a aká kombinácia vstupných faktorov k nim prispela), nie je vždy možné. Tieto prípady sa označujú ako algoritmy tzv. čiernej skrinky a vyžadujú si osobitnú pozornosť. V týchto prípadoch môžu byť potrebné iné opatrenia súvisiace s vysvetliteľnosťou (napr. vysledovateľnosť, kontrolovateľnosť a transparentná komunikácia o schopnostiach systému) za predpokladu, že systém ako celok rešpektuje základné práva.

Právna regulácia umelej inteligencie v Európskej únii

Na pôde EÚ boli v súvislosti s právnou reguláciou UI vypracované nasledovné návrhy právnych predpisov:

1. *Návrh nariadenia Európskeho parlamentu a Rady, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie (akt o umelej inteligencii)*, ktorým sa menia niektoré legislatívne akty Únie (21. 4. 2021).¹⁸

V júni 2023 poslanci schválili vyjednávaciu pozíciu Parlamentu k aktu o umelej inteligencii. Následne začnú rokovania s krajinami EÚ v Rade o konečnej podobe aktu. Cieľom je dosiahnuť dohodu do konca roka 2023. Toto nariadenie bude záväzné v celom rozsahu a priamo uplatniteľné vo všetkých členských štátoch, teda aj v Slovenskej republike.

Pravidlá by mali zabezpečiť, aby umelá inteligencia vyvinutá a používaná v Európe bola plne v súlade s právami a hodnotami EÚ vrátane *ľudského dohľadu, bezpečnosti, súkromia, **transparentnosti**, nediskriminácie či dobrých sociálnych a environmentálnych podmienok*.¹⁹

2. *Návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady o prispôbení pravidiel mimozmluvnej občianskoprávnej zodpovednosti umelej inteligencii (smernica o zodpovednosti za umelú inteligenciu)*, ktorá sa cielene zameriava na dielčie otázky mimo-zmluvnej zodpovednosti za škodu spôsobenú systémami umelej inteligencie.²⁰

¹⁸ Návrh nariadenia Európskeho parlamentu a Rady, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie (akt o umelej inteligencii) [online]. Dostupné z:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A52021PC0206>

¹⁹ Európsky parlament. Zákon o AI: prvá regulácia umelej inteligencie [online]. Dostupné z: <https://www.europarl.europa.eu/news/sk/headlines/society/20230601STO93804/zakon-o-ai-prva-regulacia-umelej-inteligencie>

²⁰ Návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady o prispôbení pravidiel mimozmluvnej občianskoprávnej zodpovednosti umelej inteligencii (smernica o zodpovednosti za umelú

Ad. 1) *Akt o umelej inteligencii* diferencuje systémy UI podľa úrovne rizika, a to nasledovne:

- *Neprijateľné riziko.* Systémy UI s neprijateľným rizikom sú systémy, ktoré sa považujú za hrozbu pre ľudí a budú zakázané. Patria medzi ne napr.: sociálne bodovanie - klasifikácia ľudí na základe správania, sociálno-ekonomického postavenia, osobných charakteristík/biometrické identifikačné systémy v reálnom čase a na diaľku, ako je napríklad rozpoznávanie tváre, pokiaľ neplatia určité obmedzené výnimky.

- *Vysoké riziko.* Systémy UI, ktoré majú negatívny vplyv na bezpečnosť alebo základné práva, sa budú považovať za vysoko rizikové a budú rozdelené do dvoch kategórií.

1. Systémy UI, ktoré sa používajú vo výrobkoch, na ktoré sa vzťahujú právne predpisy EÚ o bezpečnosti výrobkov. Patria sem hračky, letectvo, autá, zdravotnícke pomôcky a výtahy.

2. Systémy umelej inteligencie spadajúce do ôsmich špecifických oblastí, ktoré budú musieť byť zaregistrované v databáze EÚ: biometrická identifikácia a kategorizácia fyzických osôb, riadenie a prevádzka kritickej infraštruktúry, vzdelávanie a odborná príprava, zamestnanosť, riadenie pracovníkov a prístup k samostatnej zárobkovej činnosti, prístup k základným súkromným službám a verejným službám a výhodám a ich využívanie, presadzovanie práva, riadenie migrácie, azylu a kontroly hraníc, pomoc pri právnom výklade a uplatňovaní práva.

- *Obmedzené riziko.* Systémy UI s obmedzeným rizikom by mali spĺňať minimálne požiadavky na transparentnosť, ktoré by používateľom umožnili prijímať informované rozhodnutia. Po interakcii s aplikáciami sa používateľ môže rozhodnúť, či ich chce ďalej používať. Používatelia by mali byť informovaní o tom, že prichádzajú do interakcie s umelou inteligenciou.²¹

Daný akt o umelej inteligencii obsahuje aj zakázané postupy v oblasti umelej inteligencie, napríklad v prípade generatívnych systémoch umelej inteligencie založených na modeloch, ako ChatGPT, budú podľa nových pravidiel musieť spĺňať požiadavky na transparentnosť (informovať o tom, že obsah bol vytvorený umelou inteligenciou a pomáhať tiež odlíšiť takzvané deepfake alebo falošné obrazy od skutočných) a poskytnúť záruky proti vytváraniu nezákonného obsahu. Zverejňovať sa budú musieť aj podrobné súhrny údajov chránených autorským právom, ktoré sa

inteligenciu) [online]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022PCo496&from=EN>

²¹ Európsky parlament. Zákon o AI: prvá regulácia umelej inteligencie [online]. Dostupné z: <https://www.europarl.europa.eu/news/sk/headlines/society/20230601STO93804/zakon-o-ai-prva-regulacia-umelej-inteligencie>

použili na tréovanie týchto systémov.²²

Povinnosti týkajúce sa transparentnosti sa budú vzťahovať na systémy, ktoré i) komunikujú s ľuďmi; ii) sa používajú na zisťovanie emócií alebo určovanie asociácie so (sociálnymi) kategóriami na základe biometrických údajov, alebo iii) vytvárajú obsah alebo s ním manipulujú (tzv. deepfakes). Ak osoby komunikujú so systémom umelej inteligencie alebo ich emócie alebo vlastnosti sú rozpoznávané automatizovanými prostriedkami, ľudia musia byť o tejto skutočnosti informovaní. Ak sa systém umelej inteligencie používa na vytváranie obrazového, zvukového alebo video obsahu alebo na manipuláciu s ním a tento obsah očividne pôsobí ako autentický obsah, mala by existovať povinnosť zverejniť informáciu, že obsah sa vytvára automatizovanými prostriedkami, s výhradou výnimiek na legitímne účely (presadzovanie práva, sloboda prejavu). To umožňuje osobám robiť informované rozhodnutia alebo sa vyhnúť danej situácii.

Ad. 2) Cieľom tejto smernice je prispieť k riadnemu fungovaniu vnútorného trhu tým, že sa ňou harmonizujú určité vnútroštátne pravidlá nezmluvnej subjektívnej zodpovednosti s cieľom zabezpečiť, aby osoby, ktoré si uplatňujú nárok na náhradu škody spôsobenej systémom umelej inteligencie, mohli využívať rovnakú úroveň ochrany ako osoby, ktoré si uplatňujú nárok na náhradu škody spôsobenej bez pričinenia systému umelej inteligencie zabezpečiť by sa tak mala jednotnosť s aktom o umelej inteligencii.

Okrem toho by sa táto smernica mala týkať iba *náhrady škody, ktorá bola spôsobená výstupom alebo nevytvorením výstupu systémom umelej inteligencie v dôsledku pochybenia osoby*, napríklad poskytovateľa alebo používateľa podľa aktu o umelej inteligencii. Cielene sa majú harmonizovať iba tie pravidlá *subjektívnej zodpovednosti*, ktorými sa riadia požiadavky na *dôkazné bremeno osôb, ktoré si uplatňujú nárok na náhradu škody spôsobenej systémami umelej inteligencie*.²³

V rámci uľahčenia dôkazného bremena môže súd nariadiť poskytnutie relevantných dôkazov o konkrétnom rizikovom systéme umelej inteligencie, ktorý údajne zavinil škodu za predpokladu, že osoba (navrhovateľ alebo potenciálny navrhovateľ) predloží skutočnosti a informácie dostatočné na podporenie dôveryhodnosti nároku na náhradu škody a po tom, ako požiadal poskytovateľa, osobu, na ktorú sa vzťahujú povinnosti poskytovateľa, alebo používateľa o poskytnutie dôkazov, ktoré majú k

²² Európsky parlament. Poslanci budú rokovať o prvých pravidlách pre bezpečnú umelú inteligenciu [online]. Dostupné z: <https://www.europarl.europa.eu/news/sk/press-room/20230609IPR96212/poslanci-budu-rokovat-o-prvych-pravidlach-pre-bezpecnu-umelu-inteligenciu>

²³ Návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady o prispôbení pravidiel mimozmluvnej občianskoprávnej zodpovednosti umelej inteligencii (smernica o zodpovednosti za umelú inteligenciu). Článok 2 Vymedzenie pojmov „nárok na náhradu škody“ [online]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022PC0496&from=EN>

dispozícii o konkrétnych vysokorizikových systémoch umelej inteligencie, ktoré údajne zaviniili škodu, a jeho požiadavka bola zamietnutá.²⁴

Daná smernica zavádza aj *domnienku príčinnej súvislosti* - vnútroštátny súd by mal domnienku uplatniť, ak je pre navrhovateľa mimoriadne ťažké dokázať príčinnú súvislosť, keďže sa vyžaduje vysvetlenie toho, ako bol systém umelej inteligencie riadený ľudským konaním alebo opomenutím, ktoré viedlo k pochybeniu pri výstupe alebo k nevytvoreniu výstupu, v dôsledku čoho vznikla škoda. Uplatnením domnienky príčinnej súvislosti a nariadením poskytnutia dôkazov sa má poškodenej osobe zabezpečiť podobná úroveň ochrany ako v situáciách, v ktorých systém umelej inteligencie nezohráva žiadnu úlohu, takže príčinnú súvislosť je ľahšie dokázať.²⁵

Právny základ využívania systémov umelej inteligencie v podnikateľskom rozhodovaní obchodných spoločností v Slovenskej republike

V Slovenskej republike absentuje právna regulácia i právna definícia UI. Jediným prameňom, ktorý sa UI zaoberá aj vo väzbe na podnikateľské rozhodovanie je legislatívny zámer rekonštrukcie práva obchodných spoločností z mája 2021, ktorý v nadväznosti na danú problematiku uvádza „**V blízkej budúcnosti bude potrebné reagovať aj na využitie umelej inteligencie pri podnikateľskom rozhodovaní či iných procesoch rozhodovania v rámci obchodnej spoločnosti, a to vytvorením právneho rámca jej použitia pri zachovaní zodpovednosti členov orgánov za kontrolu jeho riadneho fungovania.**“²⁶

Z danej konštatácie vyplýva, že zákonodarca plánuje *de lege ferenda* vytvoriť právny rámec využívania systémov UI v podnikateľskom rozhodovaní obchodných spoločností, s tým, že členovia štatutárnych a dozorných orgánov budú mať v prípade využitia takýchto systémov zodpovednosť za kontrolu ich riadneho fungovania. To znamená, že pokiaľ bude takýmto systémom spôsobená škoda, zodpovedným za túto škodu bude člen orgánu (najmä štatutárneho a dozorného

²⁴ Návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady o prispôsobení pravidiel mimozmluvnej občianskoprávnej zodpovednosti umelej inteligencii (smernica o zodpovednosti za umelú inteligenciu). Článok 3 Poskytovanie dôkazov a vyvrátiteľná domnienka nedodržania povinností [online]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022PCo496&from=EN>

²⁵ Návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady o prispôsobení pravidiel mimozmluvnej občianskoprávnej zodpovednosti umelej inteligencii (smernica o zodpovednosti za umelú inteligenciu). Článok 4 Vyvrátiteľná domnienka príčinnej súvislosti v prípade pochybenia [online]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022PCo496&from=EN>

²⁶ Ministerstvo spravodlivosti. Legislatívny zámer rekonštrukcie práva obchodných spoločností. Máj 2021. [online]. Dostupné z: https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2022/02/Legislativny-zamer-ZoOSaS_2021.pdf

orgánu).²⁷

To, že neexistuje právna regulácia ohľadom využívania systémov UI v podnikateľskom rozhodovaní obchodných spoločností však neznamená, že ju využiť nemožno, práve naopak *štatutárny orgán/dozorný orgán môže podľa nášho názoru časť svojej pôsobnosti vertikálne delegovať na systémy UI*, mal by pamätať na nasledujúce dôležité povinnosti a zodpovednosti:

- a) **Zodpovednosť za výber** – pri výbere vhodnej technológie UI musí postupovať s odbornou/náležitou starostlivosťou a uskutočniť výber aspoň na takej úrovni, ako by výber uskutočnila iná rozumne starostlivá osoba;
- b) **Zodpovednosť za zadanie, vedenie a súčinnosť** – musí vybranej technológii UI zadefinovať zadanie jasne a zrozumiteľne, poskytnúť všetku potrebnú súčinnosť a dávať jej pokyny resp. informácie/dáta;
- c) **Zodpovednosť za kontrolu** – musí byť schopný dodaný výsledok delegovanej pôsobnosti primerane kontrolovať a rozumne vyhodnocovať, a to nielen osobne, ale aj za pomoci riadne nastavených kontrolných mechanizmov.²⁸

Okrem vyššie uvedeného by štatutárne orgány mali zabezpečiť, aby využívanie systémov UI v podnikateľskom rozhodovaní obchodných spoločností bolo v zmysle vyššie popísaných *Etických smerníc pre dôveryhodnú umelú inteligenciu* transparentné a dôveryhodné, spĺňajúce nasledovné kritériá prostredníctvom odpovedí na jednotlivé otázky:

a) *Vysledovateľnosť: Zaviedli ste opatrenia, ktoré môžu zabezpečiť vysledovateľnosť?* Tieto opatrenia si môžu vyžadovať zdokumentovanie:

- metód použitých na navrhnutie a vývoj algoritmického systému:
 - v prípade generatívneho systému umelej inteligencie založeného na pravidlách by sa mala zdokumentovať metóda programovania alebo spôsob, akým bol vytvorený model,
 - v prípade systému umelej inteligencie založeného na strojovom učení sa by sa mala zdokumentovať metóda výcviku algoritmu vrátane toho, ktoré vstupné údaje boli zhromaždené a vybraté, a toho, ako došlo k ich získaniu a výberu,
- metód použitých na testovanie a validáciu algoritmického systému:
 - v prípade generatívneho systému umelej inteligencie založeného na pravidlách by sa mali zdokumentovať scenáre alebo prípady použité na testovanie a validáciu,
 - v prípade systému umelej inteligencie založeného na strojovom učení sa by sa mali zdokumentovať informácie o údajoch použitých na testovanie a validáciu,
- výsledkov algoritmického systému:

²⁷ Zrejme obdobne ako v súčasnosti podľa § 135a, § 194 ods. 5 zákona č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov.

²⁸ Rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 30. 9. 2019, sp. zn. 27 Cdo 90/2019

- zdokumentovať by sa mali výsledky algoritmu alebo rozhodnutia prijaté na jeho základe, ako aj prípadné ďalšie rozhodnutia, ktoré vyplývajú z iných prípadov (napr. v prípade iných podskupín používateľov).
- b) *Vysvetliteľnosť:*
 - *Posúdili ste mieru, do akej sú rozhodnutia systému umelej inteligencie a v dôsledku nich aj jeho výsledky zrozumiteľné?*
 - *Presvedčili ste sa o tom, že vysvetlenie, prečo systém uskutočnil istú voľbu vedúcu k určitému výsledku, bude zrozumiteľné pre všetkých používateľov, ktorí môžu požadovať vysvetlenie?*
 - *Posúdili ste, do akej miery rozhodnutie systému ovplyvňuje rozhodovacie procesy organizácie?*
 - *Posúdili ste, prečo bol v tejto konkrétnej oblasti zavedený daný systém?*
 - *Posúdili ste obchodný model súvisiaci s týmto systémom (napr. ako vytvára hodnotu pre organizáciu)?*
- c) *Komunikácia:*
 - *Oznámili ste (koncovým) používateľom, prostredníctvom vyhlásenia o odmietnutí zodpovednosti alebo inými prostriedkami, že nekomunikujú s iným človekom, ale so systémom umelej inteligencie?*
 - *Označili ste svoj systém umelej inteligencie ako takýto systém?*
 - *Zavedli ste mechanizmy na informovanie používateľov o dôvodoch a kritériách, ktoré tvoria základ výsledkov systému umelej inteligencie?*²⁹

Záver

Integrácia umelej inteligencie v podnikateľskom rozhodovaní má potenciál spôsobiť revolúciu z hľadiska správy a riadenia spoločností. UI umožňuje podnikom využívať silu dát a robiť informované rozhodnutia zvýšením účinnosti, presnosti a inovácií, čím môže spoločnosť získať konkurenčnú výhodu. UI má potenciál pomôcť podnikom stať sa efektívnejšími, konkurencieschopnejšími a úspešnejšími. Avšak zodpovedné a etické používanie UI spolu s ohľadom na transparentnosť, ochranu osobných údajov, bezpečnosť je potrebné presadzovať prostredníctvom starostlivého riadenia a kontroly systémov UI.

Zhrnutím možno konštatovať, že aj keď UI prináša mnohé výhody myslíme si, že úloha ľudí – štatutárnych/dozorných orgánov a manažérov pri podnikateľskom rozhodovaní zostane kľúčová. Aj keď UI môže pomôcť podnikom spracovať údaje a identifikovať trendy, je v konečnom dôsledku na ľuďoch, aby interpretovali výsledky, robili informované rozhodnutia a kontrolovali systémy UI. Koniec koncov to je aj

²⁹ Expertná skupina na vysokej úrovni pre umelú inteligenciu (HLEG AI) (2019). Etické usmernenia pre dôveryhodnú umelú inteligenciu. Správa pre Európsku komisiu, 9. apríla. Brusel: Európska komisia. S. 35 – 37. Dostupné z: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/ethics-guidelines-trustworthy-ai>

stanovisko Slovenskej republiky, ktorá v rámci predbežného stanoviska k aktu o umelej inteligencii uvádza, že bude počas celého priebehu rokovaní o návrhu zdôrazňovať a presadzovať *princíp ľudského dozoru ako kľúčového bodu pri používaní technológií umelej inteligencie*. Vo väzbe na transparentnosť UI ďalej SR v predmetnom stanovisku uvádza, že je potrebné zabezpečiť, aby si každá osoba vždy bola vedomá toho, kedy interaguje so strojom.³⁰ Prijatím transparentného, zodpovedného a etického prístupu k rozhodovaniu založenému na UI môžu podniky využiť silu technológie na podporu rastu a inovácií v nadchádzajúcich rokoch. Výstižne možno tento príspevok ukončiť nasledovným konštatovaním:

„UI nie je budúcnosťou, tá patrí tomu, kto ju vie a bude kontrolovať“.

Zoznam použitej literatúry

1. BURELL, Jenna. How the machine 'thinks': Understanding opacity in machine learning algorithms. *Big Data & Society* 3(1). 2016: 1–12. [online]. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/2053951715622512>
2. Európsky parlament. Zákon o AI: prvá regulácia umelej inteligencie [online]. Dostupné z: <https://www.europarl.europa.eu/news/sk/headlines/society/20230601STO93804/za-kon-o-ai-prva-regulacia-umelej-inteligencie>
3. Európsky parlament. Poslanci budú rokovať o prvých pravidlách pre bezpečnú umelú inteligenciu [online]. Dostupné z: <https://www.europarl.europa.eu/news/sk/press-room/20230609IPR96212/poslanci-budu-rokovat-o-prvych-pravidlach-pre-bezpecnu-umelu-inteligenciu>
4. Európsky parlament. Umelá inteligencia: možné oblasti využitia a riziká, ktoré so sebou prináša [online]. Dostupné z: <https://www.europarl.europa.eu/news/sk/headlines/society/20200918STO87404/umela-inteligencia-mozne-oblasti-vyuzitia-a-rizika-ktore-so-sebou-prinasa>
5. FELZMAN, Heike – VILLARONGA, Eduard Fosch - LUTZ, Christoph – LARRIEUX, Aurelia Tamó. Transparency you can trust: Transparency requirements for artificial intelligence between legal norms and contextual concerns. *Big Data & Society*, 6(1). 2019. s. 2 [online]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/2053951719860542>

³⁰ Riadne predbežné stanovisko Slovenskej republiky k Návrhu nariadenia Európskeho parlamentu a Rady, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie (Akt o umelej inteligencii) a menia niektoré legislatívne akty Únie, s. 20 [online]. Dostupné z: <https://www.nrsr.sk/ssez/downloadDoc.ashx?DocID=7709>

6. PERÉZ, Sergio Darias. The impact of AI on business decision making [online]. Dostupné z: <https://intelequia.com/en/blog/post/the-impact-of-ai-on-business-decision-making>
 7. POWERS, Stephanie: AI in Decision Making [online]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=RxYuh2alfTA>
 8. SCHUETT, Jonas, et al. A legal Definition of AI. DeepAI [online]. Dostupné z: <https://deepai.org/publication/a-legal-definition-of-ai>
- Právne predpisy*
9. Expertná skupina na vysokej úrovni pre umelú inteligenciu (HLEG AI) (2019). Etické usmernenia pre dôveryhodnú umelú inteligenciu. Správa pre Európsku komisiu, 9. apríla. Brusel: Európska komisia. Dostupné z: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/ethics-guidelines-trustworthy-ai>
 10. Návrh nariadenia Európskeho parlamentu a Rady, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie (akt o umelej inteligencii) [online]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A52021PC0206>
 11. Návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady o prispôsobení pravidiel mimozmluvnej občianskoprávnej zodpovednosti umelej inteligencii (smernica o zodpovednosti za umelú inteligenciu). [online]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022PC0496&from=EN>
 12. Ministerstvo spravodlivosti. Legislatívny zámer rekodifikácie práva obchodných spoločností. Máj 2021. [online]. Dostupné z: https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2022/02/Legislativny-zamer-ZoOSaS_2021.pdf
 13. Riadne predbežné stanovisko Slovenskej republiky k Návrhu nariadenia Európskeho parlamentu a Rady, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie (Akt o umelej inteligencii) a menia niektoré legislatívne akty Únie, s. 20 [online]. Dostupné z: <https://www.nrsr.sk/ssez/downloadDoc.ashx?DocID=7709>

Súdne rozhodnutia

14. Rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 30. 9. 2019, sp. zn. 27 Cdo 90/2019
15. Uznesenie Európskeho parlamentu z 20. januára 2021 o umelej inteligencii: otázky výkladu a uplatňovania medzinárodného práva, pokiaľ ide o EÚ, v oblastiach civilného a vojenského využitia a štátnej moci mimo rozsahu trestnej justície (2020/2013(INI)) [online]. Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0009_EN.html

Kontaktné údaje

JUDr. Mgr. Dominika Pintérová, PhD.

dominika.pinterova@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Katedra obchodného práva a hospodárskeho práva

OVERENIE PLATOBNEJ SCHOPNOSTI DLŽNÍKA ZDIEĽANIE A VÝMENA INFORMÁCIÍ MEDZI OBCHODNÝMI SPOLOČNOSŤAMI

VERIFICATION OF DEBTOR'S SOLVENCY – A SHARING AND EXCHANGE OF INFORMATION BETWEEN COMPANIES

Regina Šťastová¹

Abstrakt: Cieľom príspevku je venovať sa menej diskutovanej problematike zdieľania a výmeny informácií medzi obchodnými spoločnosťami za účelom dosiahnutia podrobnejšieho prehľadu o platobnej schopnosti nových alebo stálych zmluvných partnerov, neskôr potenciálnych dlžníkov vo vzájomných obchodnozávazkových vzťahoch. Zdieľanie a výmena informácií o dlžníkoch môže poslúžiť ako významný preventívny nástroj, ktorým sa primárne obchodná spoločnosť môže brániť tak, aby jej vopred nevznikli „nevymáhateľné“ pohľadávky.

Kľúčové slová: obchodné spoločnosti, platobná schopnosť, zdieľanie a výmena informácií, veriteľ, dlžník.

Abstract: This contribution addresses the less discussed topic of sharing and exchange of information among commercial companies to gain a detailed overview of the solvency of new or permanent contractual partners, later potential debtors in mutual commercial liability relationships. Sharing and exchanging information about debtors can serve as a valuable tool for a primarily commercial company to prevent "uncollectible" claims from arising.

Key words: commercial companies, solvency, sharing and exchange of information, creditor, debtor.

Úvod

Hlavným cieľom každého podnikateľa, vrátane obchodných spoločností, založených za účelom dosiahnutia zisku v podmienkach Slovenskej republiky je budovanie vlastného a stabilného podnikateľského prostredia. Jedným z nástrojov na dosiahnutie tohto cieľa je aj vstupovanie do rôznych obchodnozávazkových vzťahov,

¹ Ústav štátu a práva, Slovenská akadémia vied.

ktoré sú nevyhnutné na zabezpečenie jeho každodenného fungovania. Tento primárny cieľ je možné dosiahnuť iba odstránením rôznych nástrah a prekážok, ktoré sa vyskytnú počas jeho existencie. Práve obchodnozáväzkové vzťahy medzi podnikateľmi poskytujú najväčší priestor na to, aby došlo k ohrozeniu spomenutého cieľa, preto je potrebné ich v čo najvyššej miere chrániť pred nežiaducim zásahom zo strany zmluvných partnerov. Jeden zo spôsobov prevencie podnikateľa môže spočívať v overení platobnej schopnosti resp. likvidity nového alebo stáleho zmluvného partnera, neskôr jeho prípadného dlžníka už pred vstupom do samotného obchodnozáväzkového vzťahu. Podnikateľ môže získavať informácie o zmluvných partneroch nielen z verejne dostupných zdrojov, ale môže využiť formu získavania informácií od iných podnikateľov, ktorí už v minulosti nadobudli skúsenosti s daným zmluvným partnerom.

Podstatou príspevku je vo všeobecnosti a vo vybraných prípadoch vymedziť výhody, spôsoby, a vybrané problematické aspekty, ktorými môže podnikateľ zdieľať a vymieňať informácie o zmluvných partneroch s inými osobami, a to podnikateľmi² za účelom overenia platobnej schopnosti ich potenciálneho zmluvného partnera, s ohľadom na to, či daný zmluvný partner poskytne alebo neposkytne explicitný súhlas s daným úkonom.

Výhody zdieľania a výmeny informácií o zmluvných partneroch

Každá obchodná spoločnosť sa snaží vytvoriť systém vnútorného manažovania pohľadávok v rámci spoločnosti tak, aby vopred zabránila vzniku „nevymáhateľných“, inak povedané dubióznych³ alebo zlyhaných⁴ pohľadávok, ktoré z dlhodobého hľadiska môžu ohroziť jej celkové fungovanie a existenciu. Využiť sa snaží, v čo najskoršej fáze, a čo najúčinnnejšie dostupné prostriedky a nástroje tak, aby uzatvárala obchodnozáväzkové vzťahy iba pre ňu výhodné.

Jedným z preventívnych spôsobov ochrany obchodnozáväzkového vzťahu uzavretého obchodnou spoločnosťou je získanie a využitie informácií od inej obchodnej spoločnosti, pričom predmetom je súbor relevantných informácií o zmluvnom partnerovi. V praxi sa zdieľanie a výmena informácií o platobnej schopnosti vybraného zmluvného partnera prejaví nasledovným spôsobom, a to tak,

² Na účely príspevku podnikatelia = obchodné spoločnosti, ako najčastejšie zastúpené právnické osoby založené za účelom podnikania.

³ Pozn. autorky: *Dubiózne pohľadávky predstavujú pre podnikateľa druh pohľadávok, pri ktorých hrozí vysoké riziko toho, že ich dlžník v budúcnosti nesplatí.*

⁴ Pozn. autorky: *Pojem zlyhané pohľadávky sa využíva prevažne v bankovom sektore pri označovaní a zatriedovaní pohľadávok voči právnickým osobám, ktorých celková pravdepodobnosť splatenia je veľmi nízka alebo ide o pohľadávky, ktoré sú celkovo nevymáhateľné.* K tomu bližšie pozri: Národná banka Slovenska: Členenie úverov z hľadiska hodnotenia ich kvality. Zlyhané úvery. *Metodická pomôcka.* [online]. Dostupné na: https://www.nbs.sk/_img/documents/statist/met/zle_uvery.pdf, s. 3.

že obchodná spoločnosť A poskytne informácie o jej zmluvnom partnerovi B tretej obchodnej spoločnosti C, ktorá má záujem vstúpiť do obchodnozväzkového vzťahu so zmluvným partnerom B, avšak nemá dostatočné informácie o jeho platobnej schopnosti, ktorými však na základe doterajších skúseností disponuje obchodná spoločnosť A, a ktoré nie sú verejne dostupné.

Obchodná spoločnosť sa nemusí zamerať iba na overenie platobnej schopnosti nových zmluvných partnerov, ale overovanie platobnej schopnosti môže využiť, v ktorej ktorejkoľvek fáze partnerstva, dokonca aj vo fáze toho dlhodobého. Je to z toho dôvodu, že finančná situácia každej obchodnej spoločnosti sa neustále mení vplyvom rôznych vnútorných a vonkajších faktorov a zmluvný partner nemusí byť úplne transparentný v otázkach o jeho platobnej schopnosti alebo obchodná spoločnosť môže objektívne posúdiť jeho platobnú schopnosť odlišným spôsobom ako samotný zmluvný partner. To je pre ňu zároveň jednoznačnou výhodou pri vstupe do obchodnozväzkového vzťahu resp. získané informácie môžu celkovo ovplyvniť daný vzťah.

Vo všeobecnosti, zdieľanie a výmena informácií o zmluvných partneroch, neskôr možno potenciálnych dlžníkoch môže mať niekoľko výhod nielen na strane obchodnej spoločnosti (neskôr potenciálneho veriteľa), ale prekvapivo môže priniesť výhody aj zmluvnému partnerovi, ktorý je zároveň potenciálny dlžník pre obchodnú spoločnosť. Na strane obchodnej spoločnosti (neskôr potenciálneho veriteľa) pôjde o využívanie zdieľania a výmeny informácií najmä na:

- *Zmiernenie alebo úplné zamedzenie vzniku neskorších rizík spojených s existenciou nevymáhateľných pohľadávok, a to hlavne minimalizáciou a odstránením celkových nákladov spojených s dodatočnou administratívnou, časovou, finančnou záťažou;⁵ pokiaľ veriteľ vopred zistí o zmluvnom partnerovi, že nemá dané predpoklady na splnenie záväzku;*
- *Oboznámenie sa s obchodnou stránkou zmluvného partnera, a to získaním informácií o jeho úveryhodnosti, dôveryhodnosti, majetkovej a finančnej situácii, a povesti obchodného mena v podnikateľskom prostredí;⁶ čo pre veriteľa, tak ako vyššie*

⁵ Vo všeobecnosti je výmena informácií v bankovom sektore lacnejším a efektívnejším spôsobom, ktorým si obchodné spoločnosti môžu overiť platobnú schopnosť zmluvného partnera, ktorá môže obsahovať informácie o presnosti splácania, nedoplatkoch, prípadných jeho omeškaniach už ako dlžníka a zároveň môže naznačovať to, či daný zmluvný partner často nemení predmet podnikania alebo naopak podniká vo vysoko rizikovom sektore. K tomu bližšie pozri: JAPPELLI, Tulli – PAGANO, Marco: Information Sharing in Credit Markets: A Survey. Working paper no. 36 (2000). [online]. [cit. 2023-09-22]. Dostupné na:

<https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=e8778aa406df5826a2ebdb6b155d16188b3c177e>, s. 8.

⁶ Pri malých a stredných podnikoch sa samotný veriteľ podľa likvidity jednotlivých odberateľov rozhodne aj pre určitý spôsob získavania platieb od svojich odberateľov, a zároveň dlžníkov, a to napríklad tak, že pre tých poctivejších povoľuje rozdielne formy splácania pohľadávok, napríklad aj formou otvorených

uvadená výhoda môže znamenať elimináciu nevhodných zmluvných partnerov vopred (informačný charakter zdieľania a výmeny informácií);

- Zvýšenie transparentnosti konaní zmluvných partnerov v podnikateľskom prostredí, čím obchodné spoločnosti zdieľaním a výmenou informácií budú predchádzať a zároveň môžu priamo zabrániť podvodným konaniam zo strany zmluvných partnerov (notifikačný charakter zdieľania a výmeny informácií).

Výmena a zdieľanie informácií neprináša iba určité výhody na strane obchodnej spoločnosti, ale pozitívne môže pôsobiť aj na zmluvného partnera, napríklad ako preventívno-disciplinárny nástroj, ktorý pôsobí na jeho konanie a motiváciou v podobe minimalizácie jeho nadmerného zadlžovania a napomáhanie udržiavania si vlastného „čistého konta“, t. j. bez súbežnej existencie pohľadávok u rozdielnych obchodných spoločností pri uzatváraní obchodnozávazkových vzťahov v podnikateľskom prostredí. Zároveň, poslúži na zníženie miery zabezpečenia vzájomného záväzku so zmluvným partnerom, inými spôsobmi a nástrojmi, ktoré obchodnej spoločnosti priznáva právny poriadok, a to tak, že veriteľovi stačí overenie platobnej schopnosti zmluvného partnera na zabezpečenie záväzku, teda už preňho nie je potrebné, aby využil dodatočné tradičné zabezpečovacie inštitúty ponúkané v obchodnom práve, ako sú zmluvná pokuta, ručenie atď.⁷ Takýto balans medzi zabezpečovacími inštitútmi v zmluvnom záväzku prinesie určitú formu rovnováhy medzi potenciálnym veriteľom a potenciálnym dlžníkom, pričom potenciálny dlžník nebude nadmieru zaťažený zabezpečovacími inštitútmi, ktoré môžu pôsobiť nátlakovo a v niektorých prípadoch až odrádzajúco od vstupu obchodnozávazkového vzťahu.

Napriek niekoľkým výhodám, obchodné spoločnosti vo všeobecnosti môžu zdieľať a vymieňať informácie o obchodných partneroch len vo vymedzených prípadoch, v zákonom stanovenom rozsahu a spôsobom, aký právny poriadok pripúšťa, na ktorý musí dbať každá obchodná spoločnosť.

Spôsoby, a na to nadväzujúca vybraná problematika zdieľania a výmeny informácií za účelom získavania informácií o platobnej schopnosti dlžníka

účtov. Bližšie pozri: FETISOVOVÁ, Elena – VLACHYNSKÝ, Karol – SIROTKA, Vladimír: *Financie malých a stredných podnikov*. Bratislava: Vydavateľstvo IURA Edition, 2004, s. 122.

⁷ Pozn. autorky: *Jednotlivé výhody zdieľania a výmeny informácií na strane potenciálneho dlžníka vychádzajú zo vzájomného vzťahu banka (=veriteľ) a klient, potenciálny dlžník. Pri ich detailnejšom skúmaní sa však dajú ľahko uplatniť aj na obchodnozávazkové vzťahy, pričom hlavná premisa obchodná spoločnosť (veriteľ) – zmluvný partner, iná obchodná spoločnosť (dlžník) zostáva nezmenená.* K obsahu jednotlivých výhod zdieľania a výmeny informácií v bankovom sektore bližšie pozri: JAPPELLI, Tulli – PAGANO, Marco: *Role and Effects of Credit Information Sharing*. Working paper no. 136 (2005). [online]. [cit. 2023-09-25]. Dostupné na: <https://core.ac.uk/download/pdf/6925878.pdf>, s. 9 – 13.

Spôsob, ktorým obchodná spoločnosť môže získať informácie o zmluvnom partnerovi od inej obchodnej spoločnosti je buď založený na základe súhlasu, ktorý bol udelený obchodnej spoločnosti poskytujúcej informácie priamo zmluvným partnerom, ktorý podlieha overeniu alebo bez súhlasu daného zmluvného partnera. Za najdôležitejšie je však pred identifikovaním jednotlivých nástrah, ktoré môžu zdieľanie a výmenu informácií limitovať definovať vymedzenie samotného rozsahu informácií, ktoré môžu byť tretej strane, a to inej obchodnej spoločnosti poskytnuté. Nie všetky informácie bude totiž možné poskytovať. Niektoré informácie, najmä tie obsahujúce osobné údaje podliehajú špecifickej ochrane.

Rozsah poskytovaných informácií o zmluvnom partnerovi (potenciálnom dlžníkovi)

Aktuálne neexistuje jednoznačná právna úprava a domáca judikatúra súdov, ktorá by bližšie spracovávala danú problematiku zdieľania a výmeny informácií týkajúcich sa platobnej schopnosti zmluvného partnera až na osobitný zákon a Všeobecné nariadenie o ochrane údajov⁸ regulujúce poskytovanie osobných údajov zmluvného partnera tak, aby nedochádzalo k ich zneužitiu zásahom tretích strán. Zákonnej ochrane osobných údajov v tomto prípade podliehajú vybrané informácie, a to „akékoľvek informácie týkajúce sa identifikovanej alebo identifikovateľnej fyzickej osoby; identifikovateľná fyzická osoba je osoba, ktorú možno identifikovať priamo alebo nepriamo, najmä odkazom na identifikátor, ako je meno, identifikačné číslo, lokalizačné údaje, online identifikátor, alebo odkazom na jeden či viaceré prvky, ktoré sú špecifické pre fyzickú, fyziologickú, genetickú, mentálnu, ekonomickú, kultúrnu alebo sociálnu identitu.“⁹ Tieto informácie by nemali byť preto predmetom vzájomného zdieľania a samotnej jednostrannej výmeny. Na účely zdieľania a výmeny informácií by sa teda za údaje, ktoré sú predmetom informácií nemali považovať osobné údaje o nasledovných fyzických osobách pri uzatváraní obchodnozväzkových vzťahov, a to údaje o fyzickej osobe prevádzkujúcej živnosť alebo fyzickej osobe, ktorá podniká na základe iného než živnostenského oprávnenia podľa osobitných predpisov.¹⁰ Ochrana sa naopak nevzťahuje na samotné právnické osoby, a teda ani

⁸ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/679 zo dňa 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov, ktorým sa zrušuje smernica 95/46/ES (všeobecné nariadenie o ochrane údajov). [online]. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016Ro679>.

⁹ čl. 4 ods. 1 Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/679 zo dňa 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov, ktorým sa zrušuje smernica 95/46/ES (všeobecné nariadenie o ochrane údajov). [online]. [cit. 2023-09-27]. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016Ro679>.

¹⁰ Bližšie pozri: Úrad na ochranu osobných údajov Slovenskej republiky: Postavenie právnických a fyzických osôb – podnikateľov z pohľadu ochrany osobných údajov. [online]. [cit. 2023-09-27]. Dostupné na:

obchodné spoločnosti ako také, vzťahuje sa len na fyzické osoby, ktoré právnickú osobu zastupujú alebo konajú v jej mene (*vrátane fyzických osôb ustanovených v štatutárnych orgánoch obchodných spoločností*).¹¹ Z toho vyplýva, že obchodná spoločnosť nemôže svojvoľne poskytnúť osobné údaje vyššie uvedených fyzických osôb – zmluvných partnerov inej obchodnej spoločnosti môže poskytovať údaje iba o právnických osobách.

Za informácie, ktoré môžu byť predmetom výmeny a zdieľania sa na účely príspevku budú považovať tie, ktoré charakterizujú platobnú schopnosť zmluvného partnera, a to napríklad celkový súbor aktuálnych a historických údajov o jeho výške dlhu/záväzku; dobe splatnosti, periodicite splácania, prípadných omeškaniach, nedoplatkoch, informácie o jeho záujme riešiť sporové situácie resp. celkový stav saldo konta zmluvného partnera, ktorý eviduje obchodná spoločnosť, tak aby druhá obchodná spoločnosť nadobudla prehľad o jeho celkovom ekonomickom zdraví a finančnej situácii. Pôjde o širšie chápanie pojmu platobná schopnosť právnickej osoby (teda obchodnej spoločnosti) ako negatívne vo svojom znení definuje osobitný § 3 ods. 2 zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii, ktorý za platobne neschopnú právnickú osobu považuje právnickú osobu, ktorá „*nie je schopná plniť 90 dní po lehote splatnosti aspoň dva peňažné záväzky viac ako jednému veriteľovi.*“ Samotné ustanovenie sa nevzťahuje na situácie, ak samotný dlžník odmieta uhrádzať svoje záväzky, z dôvodu, že ich neuznáva alebo ich odmieta uhradiť z iných dôvodov,¹² čo rovnako bude irelevantné pri poskytovaní informácií obchodnej spoločnosti, a to z dôvodu, že obchodná spoločnosť bude pravdepodobne platobnú schopnosť zmluvného partnera posudzovať ako celok a jednotlivé informácie vo vzájomnej súvislosti, nie oddelene.

(NE)Udelenie súhlasu zo strany zmluvného partnera o vybraných finančných informáciách

Zmluvný partner môže primárne obchodnej spoločnosti, ktorá poskytuje tretej strane, inej obchodnej spoločnosti informácie o jeho platobnej schopnosti (*rozsah informácií vymedzený vyššie v texte príspevku*) udeliť explicitný súhlas na daný úkon spravidla v zmluvnom záväzku, a to formou samostatného zmluvného ustanovenia. V prípade, ak zmluvný partner udelí explicitný súhlas s poskytnutím informácií o jeho platobnej schopnosti a celkovom finančnom statuse je obchodná spoločnosť, ktorej bol daný súhlas udelený oprávnená tieto informácie poskytnúť inej obchodnej

https://dataprotection.gov.sk/uoou/sites/default/files/postavenie_pravnickych_osob_a_fyzickych_osob_-_podnikatelov.pdf.pdf, s. 3.

¹¹ Tamtiež, s. 1.

¹² ĎURICA, Milan: Zákon o konkurze a reštrukturalizácii, 4. vydanie Bratislava: Vydavateľstvo C. H. Beck, 2021, s. 8 – 22.

spoločnosti. Výnimkou sú informácie obsahujúce osobné údaje fyzických osôb vymedzených v predošlej podkapitole príspevku. Obchodná spoločnosť by získané informácie mala spracúvať iba na interné účely a nemala by ich ďalej poskytovať, inak by spracovávanie a ďalšie zdieľanie a výmena informácií odporovala základnej myšlienke overenia platobnej schopnosti zmluvného partnera, ako preventívny nástroj priamo od obchodnej spoločnosti, ktorá už s týmto zmluvným partnerom uzatvorila obchodnozväzkový vzťah.

V určitých prípadoch takéto zdieľanie a výmena informácií nie je prípustná. Bráni jej uzatvorenie špecifického zmluvného typu, a to Dohody o mlčanlivosti resp. Zmluvy/ Dohody o zachovávaní mlčanlivosti; Zmluvy/ Dohody o zachovávaní mlčanlivosti a ochrane dôverných informácií¹³ medzi obchodnou spoločnosťou a zmluvným partnerom, kde predmetom dohody sú informácie, o ktorých je potrebné zachovávať mlčanlivosť. Pôjde predovšetkým o skutočnosti týkajúce sa obchodného, právneho, finančného a podobného charakteru zmluvného partnera, vrátane informácií o platobnej schopnosti zmluvného partnera, ktoré budú v danom vzťahu označené za dôverné informácie. Za predpokladu, že obchodná spoločnosť považuje tieto informácie o svojich zmluvných partneroch za informácie spadajúce pod skutočnosti právnej, finančnej alebo obdobnej podoby. Totiž nie každá spoločnosť musí považovať informácie o platobnej schopnosti zmluvného partnera za skutočnosti takéhoto charakteru. Je preto potrebné, aby si zmluvní partneri podrobnejšie vymedzili povahu informácií o jeho platobnej schopnosti v obchodnozväzkovom vzťahu.

Zmluvné ustanovenia o ochrane predmetných informácií môžu mať nasledujúcu podobu:

ČI X

„Dôverné informácie sú všetky informácie verejne neprístupné, a to technické, obchodné, finančné, komerčné, prevádzkové, finančné, právne a/alebo všetky informácie, ktoré si zmluvné strany počas vzájomnej spolupráce poskytnú.“

ČI. XX

„Obe zmluvné strany sú si vedomé skutočnosti, že vzhľadom na dlhodobý charakter vzájomnej spolupráce budú disponovať informáciami akejkoľvek povahy, vrátane informácií o obchodnej, finančnej, právnej povahe zmluvnej strany, ktoré sú na účely zmluvy označené za dôverné.“

V niektorých prípadoch možno hovoriť o zdieľaní a výmene informácií aj bez súhlasu zmluvného partnera. Ide o situácie, kedy samotná obchodná spoločnosť poskytujúca informácie súhlasí s daným poskytnutím možno aj v tom prípade, ak už je v určitom

¹³ Predmetné dohody/ zmluvy budú uzatvárané podľa ustanovenia § 269 ods. 2 a § 271 zákona č. 513/1991 Zb. Obchodného zákonníka, ako inominátne zmluvné typy.

záväzku s obchodnou spoločnosťou, ktorá tieto informácie požaduje, alebo naopak sa snaží práve takouto formou aj o nadviazanie nových partnerstiev a spoluprác. Podľa názoru autorky môže obchodná spoločnosť poskytnúť tieto informácie, ak v prvom rade nie sú predmetom ochrany osobných údajov fyzických osôb a v druhom rade nie je povinná obchodná spoločnosť, ako zmluvná strana o týchto informáciách zachovávať mlčanlivosť na základe osobitnej dohody so svojim zmluvným partnerom. Súhlas zmluvného partnera zároveň nie je potrebný, a to vtedy, ak obchodná spoločnosť poskytuje informácie na základe oprávneného záujmu, napríklad inkasnej spoločnosti za účelom vymoženía pohľadávky voči zmluvnému partnerovi, už dlžníkovi.

De lege ferenda

V súvislosti so zdieľaním a výmenou informácií, ktoré v súčasnosti nie sú plnohodnotne využívané spôsoby získavania informácií medzi obchodnými spoločnosťami, napriek mnohým výhodám, ktoré pre obchodné spoločnosti ponúkajú je hlavným dôvodom nevyužitia práve chýbajúca právna úprava. Preto je podľa názoru autorky primárne potrebné otvoriť diskusie v akademickom prostredí. Pokiaľ právna úprava v Obchodnom zákonníku bližšie neprináša špecifickejšiu právnu úpravu problematiky sa autorka prikláňa k názoru možnosti využívania zdieľania a výmeny informácií za účelom ochrany obchodnej spoločnosti, práve pred možným nekalým konaním zmluvného partnera, ktorého cieľ spočíva už pred vstupom do obchodnozväzkového vzťahu vo vyhýbaní sa prípadnému plneniu z daného záväzku. Aktuálne, obchodné spoločnosti môžu preto zdieľať a vymieňať informácie o zmluvných partneroch okrem tých, ktoré sú považované za osobné údaje fyzických osôb alebo boli explicitne označené za dôverné informácie a podliehajú osobitnej ochrane.

De lege ferenda obchodné spoločnosti, ktoré majú v úmysle zdieľať a vymieňať informácie o svojich zmluvných partneroch by mali uzatvárať Dohody o zachovávaní mlčanlivosti a ochrane dôverných informácií, ktorých predmetom budú jasne a zrozumiteľne vymedzené informácie o platobnej schopnosti konkrétneho zmluvného partnera, ktorého si jedna z obchodných spoločností chce overiť. Práve takouto dohodou sa eliminuje možnosť zneužitia týchto informácií obchodnou spoločnosťou, ktorej sa poskytujú a zmluvný partner zostane v určitej forme chránený.

Záver

Príspevok má za úlohu analyzovať možnosti zdieľania a výmeny informácií medzi obchodnými spoločnosťami za účelom získania dostatočného prehľadu o platobnej schopnosti zmluvného partnera, neskôr potenciálneho dlžníka. Takýto spôsob

získavania informácií možno označiť za efektívny preventívny nástroj v obchodnozväzkových vzťahoch, ktorý môže obchodná spoločnosť využiť ešte pred vstupom do samotného záväzku. Aktuálna právna úprava neobsahuje špecifickú právnu úpravu ohľadom danej problematiky a ani možná právna úprava *de lege ferenda* zatiaľ s týmto nástrojom nepojednáva. Cieľom je teda čitateľom predostrieť možné spôsoby získavania informácií o platobnej schopnosti dlžníka v súčasnosti tak, aby zostali obchodné spoločnosti v medziach zákona.

Zoznam použitej literatúry

1. ĐURICA, Milan: Zákon o konkurze a reštrukturalizácii, 4. vydanie Bratislava: Vydavateľstvo C. H. Beck, 2021. 1946 s. ISBN 978-80-7400-846-7.
2. JAPPELLI, Tulli – PAGANO, Marco: Information Sharing in Credit Markets: A Survey. Working paper no. 36 (2000). [online]. [cit. 2023-09-22]. Dostupné na: <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=e8778aa406df5826a2ebdb6b155d16188b3c177e>, s. 8.
3. JAPPELLI, Tulli – PAGANO, Marco: Role and Effects of Credit Information Sharing. Working paper no. 136 (2005). [online]. [cit. 2023-09-25]. Dostupné na: <https://core.ac.uk/download/pdf/6925878.pdf>, s. 9 – 13.
4. FETISOVOVÁ, Elena – VLACHYNSKÝ, Karol – SIROTKA, Vladimír: Financie malých a stredných podnikov. Bratislava: Vydavateľstvo IURA Edition,, 2004. 260 s. ISBN: 80-89047-87-4.
5. Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/679 zo dňa 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov, ktorým sa zrušuje smernica 95/46/ES (všeobecné nariadenie o ochrane údajov). [online]. [cit. 2023-09-27]. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0679>.
6. Národná banka Slovenska: Členenie úverov z hľadiska hodnotenia ich kvality. Zlyhané úvery. Metodická pomôcka. [online]. Dostupné na: https://www.nbs.sk/_img/documents/statist/met/zle_uvery.pdf, s. 3.
7. Úrad na ochranu osobných údajov Slovenskej republiky: Postavenie právnických a fyzických osôb – podnikateľov z pohľadu ochrany osobných údajov. [online]. [cit. 2023-09-27]. Dostupné na: https://dataprotection.gov.sk/uouu/sites/default/files/postavenie_pravnickych_osob_a_fyzickych_osob_-_podnikatelov_pdf.pdf, s. 3.
8. Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník.
9. Zákon č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii.
10. Zákon č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov.

Kontaktné údaje

Mgr. Regina Šťastová

regina.stastova@gmail.com

Ústav štátu a práva SAV, v. v. i.

Bratislavské právnické fórum 2023
Transparentnosť vo finančnom a obchodnom práve

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
1. vydanie
2023

ISBN 978-80-7160-703-8

PRÁVNICKÁ FAKULTA
Univerzita Komenského
v Bratislave

ISBN: 978-80-7160-703-8